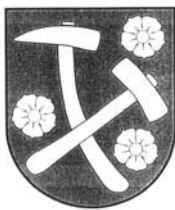

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**Közös jelen, múlt és jövő
Észak Kárpát-medencében,
különös tekintettel a gömöri tájegységre**

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti Történésztalálkozó
Előadásai és Iratai

Rozsnyó, 2000

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa

**Rozsnyó - Budapest - Zürich
2002**

A nyomdaköltség egy részének fedezéséért köszönet
a Rákóczi Alapítványnak és dr. Mádl Ferencnek

Sorozatszerkesztő:

Csihák György

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői, a Találkozó szervezői, munkásai valamennyien ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére, a Találkozón saját költségükön vettek részt. *Fizetségük legyen a nemzet hálája!*

*Ezt a könyvet az Egyesület ingyen küldi 300 magyarországi
és további 70 ország 156 intézménye könyvtárának*

**Az egyesület támogatója Magyarországon a közhasznú
„Történelmi Örökségünk Alapítvány“**

Informatio:

www.zmte.ini.hu

ISBN 963 86100 2 6

Fénykép a hátlayan:

Fábián István

Tartalom

Előszó	6
Az előadások szövege	7
Takács József (Tiba)	Csak úgy Gömörből, Gömörben, főleg itt, nemcsak ide, ámde innen van szólásom, s nemcsak éppen Gömörrel – avagy: a megtörtént dolog nem játék, s ami íratik nem(csak) játék a szavakkal 9
Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)	Észak Kárpát-medence történelmi és kultúrtörténeti jelentősége. Kutatási vázlat . 18
Aradi Erik (Sydney)	Mellékletek 24
Frisnyák Sándor (Nyíregyháza)	A Felvidék mező- és erdőgazdasága a 18-19. században 28
Lukács József (Kassa)	A zempléni ó-magyar fejedelmi sír 48
Csihák György (Zürich)	Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben (Val d'Anniviers Wallisban) 66
Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)	Krónikáink és a jogtörténet I. – A magyar történeti jog elemei Anonymus Gestájában . 85
Juba Ferencz (Bécs)	Híres tengerészeink a Felvidékről 105
Csihák György (Zürich)	Magyar - nép - nemzet - kisebbség - - autonomia, magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés 116
Cs. Kovács Ágnes (Miskolc)	Az Abaúj megyei Alsóvadász kapcsolata Gömörrel 126
Függelék	130
Jegyzőkönyv	133
Felhívás	134
Nyilatkozat	136
Házirend	137
Műsor	138
Az előadások tartalma	142
Statisztikák	153
A ZMTE eddig megjelent kiadványai	155
Előkészületben, terjesztők	158
Encyclopaedia Hungarica	159
Az előző övezeti történeztalálkozók kötetei	160
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 18 éve	168
Info	169

Előszó

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesületnek több mint tizenöt éve jelennek meg a magyar történelmi múltat vizsgáló és bemutató kiadványai. Örömmel és meglelégedéssel bocsájtom útjára ezt a mostanit, amely a városunkban, Rozsnyón tartott övezeti találkozó összegzését nyújtja a történelem, a közeli és távoli múlt iránt érdeklődők számára. Nemcsak azért örülök e kiadványnak, mert az Egyesület tagjai és meghívott vendégei középkori, szép, kis bányavárosunkba jöttek, s közöttük ott voltak a mi helyi szervezőink és előadókink is, hanem azért is, mert a találkozó nem ragadt le egy-egy, akár elvontnak is érezhető terület taglalásánál. Olyan előadásoknak és szakmai, baráti beszélgetéseknek lehettem részese és tanúja az övezeti találkozó három napja során, amelyek tág értelemben, de a kitűzött témát részleteiben is felmutató módon szóltak a térségünkben élő népek egymás mellett éléséről, egymásraultaltságáról.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a történészek, a kutatók, akik őszintén és hitelesen szólnak a Kárpát-medence különböző tájainak, népeinek múltjáról, segítséget és odafigyelést kapjanak a ma felelős helyen és pozícióban levő emberek részéről. A régmúlt értékei tisztelete mellett erre azért is szükség van, hogy *a múlt gazdasági és kulturális szimbiózisa példaértékű legyen a ma számára*. Hogy a mai ember hozzájusson a régmúltban létrehozott jóhoz és széphez, s ezt beépítve életébe, tegye szebbé és gazdagabbá saját maga és környezete mindennapjait. Hogy *a múltból táplálkozva éljen a jelennek*.

Kívánom a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagjainak, munkatársainak, hogy feltáró munkájukban mindig tartsák szem előtt az értékek felmutatásának és megőrzésének a fontosságát. Ezt hirdessék is szóban és írásban. És kívánom nekik, hogy figyelemreméltó tevékenységüket kísérje az érdeklődés, meg azoknak a támogató jóindulata, akiknek anyagi és szellemi támogatásával beteljesedhet a történelemkutatók munkája.

Kardos Ferenc
Rozsnyó város polgármestere

Az előadások szövege

Takács József (Tiba)

**Csak úgy Gömörből, Gömörben, főleg itt,
nemcsak ide, ámde innen van szólásom,
s nemcsak éppen Gömörről**

avagy:

**a megtörtént dolog nem játék, s ami íratik
nem(csak) játék a szavakkal**

Nem Gömörön szólók, hanem Gömörben. A kettő ugyanes különbözik. Az első pallosjogú királyi város volt, ma már csak tönkreítélt falu, a második (mely elsőbb) egy vármegye volt, amelyet országnak hívtanak. A volt vármegye egy, inkább többrésze, valami más es volt, de vajon mi mostan?

Arról lehetne vitatkozni, hogy Mátyás király Gömörön vagy Gömörben kapáltatá é a nemes urakat, de nem érdemes. Gömörön álló szobra érdekesebb. Sőt érdekes módon vészelte át a második világháborút. A szovjetok ugyanes fel akarták robbantani, de egy oroszországi magyar nagyháborús hadifogoly nyelvtudásával ezt megakadályozta. Elmagyarázta a robbantani készülőknek, hogy ez az ember megkapáltatta a magyar „bojárokat“. A szovjet tiszt erre így felelt: Ah, kak nás Sztalin¹. Aztán táblát akasztatott Mátyás szobrának a nyakába. Felírata: Pérvij kommunyísz².

E szobortól nem messze van Czinka* Panna kétnyelvű felíratos szobra. Nemrégén emeltették. Szépen szólt a hegedűje, de az alsó szöveg olvasásában nem lehetne sikere, hiszen annak akkoron, a későn született nyelvtanának se híre se hamva nem volt.

Régi híres iskolájáról szólni lehetne, de szóljon inkább Gömöri Kovács István tanár úr.

Az említettek után nemcsak Gyöngyössi István, s nem az ördög cimborája Hatvani István, Ferenczy István, Szombathy Viktor, s nemcsak Tompa Mihály, Fáy András, Szkárosi Horváth András következne e sorban. Gömör vármegyének volt egy Andrassy nevezetű egyénisége, a Szép Akasztott, aki magasan a Haza Bölcsé fölött állott. De most nem az egyéniségekről, nemcsak az emberekről, valami másról volna szólásom.

Hallád volt-é hírít Gömör vármegyének? Kérdi a nóta, évszázadok óta. De vajon mit rejt e név? E név, amelyről Szodomától Gomoráig mindent összehazudtanak, s hazudnak ma es.

¹ Óh, mint a mi Sztalinunk

² Az első kommunista

* Czinka - a csángók nyelvén kislány. Szerk.

E szó hivatalos elválasztása Gö-mör. E dolog arra utal, hogy az elválasztási szabályokat nem magyar gondolkodású egyének alkották. Helyesen elválasztva Göm-ör³. Cseréljük meg a két szót. Ör-göm. Mélyhangrendben er-gom. Az elejéhez elég hozzátenni a ker-eszt végét, vagy az Eszt-eny (Esteny, Esten, Isten⁴) elejét, s meg van Eszt-ergom. Sőt összerakható a ker-eszt-eny es. Ugye nem jók a mai elválasztási szabályok? Ha jók, akkoron nem tudjuk eredeti összetett szavainkat. Ha tudnánk, akkor az összetétel helyén választanánk el. S valami más es sántít! De nagyon! Ösméri valaki a szentírási számozás titkát?

Az ör világos. Mi a göm, vagy gom? A Nagy Kerek Világ-ot jelentette, melyből a gömb szó alakult.

Mi hát a Gömör? A Nagy Kerek Világ öre. Mi az Örgöm - Ergom. Fia a Kerek Világnak⁵.

Látszólagos ellentmondás?: Gömör a távíratban Geomeor. A geo földet jelent latinul, a mer pedig méret. Kimért (odaítélt) föld a Gömör jelentése? Kinek lett (oda)ítélve, kimérve?

Gömör és Esztergom nevének eredete sok mindent megkérdőjelez. E dolog érinti a szentírási számozás titkát, amelyhez még sok minden csatlakzik. Pl. Alsó-Eszterga. Madách szülőhelye. Ez ugyan nem Gömör, de közel van hozzá. Éppenúgy mint a Nagy Palócz, Mikszáth Kálmán születési helye, amely helyesen nem Szklabonya, hanem Székely-Abony. (Pontosítva: Székely(ek) Abonya.) Miért utálta Mikszáth a papokat?

Gömörben van egy Kálósa nevezetű falu. (Inkább kettő. Kis és Nagy.) A KÁL egy Isten volt, az Ócsa a tudomány és a művészet alatt lévő vára. Gömör és Esztergom után következik Kal-ocsa. Így kell elválasztani! Van (nyelvileg) mellette Kad-ocsa, Pad-ocsa, Pal-ocsa, Mad-ocsa, Mal-ocsa, Bab-ócsa, Kam-ocsa, stb. Csak Nemes-ócsa esete világos a mai elválasztási szabályok szerint. Ócsa-fa nevének elválasztása es jó lenne a mai szabályok szerint, de e falu híres szülötte Bél Mátyás ezt a német papok írása nyomán Ocsova-nak írta. E helynevek mellett egy teljes vármegye: U(n)g-ocsa. Ennek eredeti neve: Hun-g-ocsa.

Rozsnyótól keletre van egy csonka kúpnak látszó hegy. E helyen van egy büszke vár. Inkább várkastély. Az Andrássyak birtoka volt. Délnyugat felől nézve szinte minden vízszintes metszete kör. Köröshegy volt a neve valamikor⁶, amikor még a vár nem volt rajta. E hegyen fújatta meg vadász- sőt csatakürtjeit a Horka.

³ Hasonlóan van pl. a szabad szóval. Szab és ad. Megemlítenő még az av-ar, mely av(ult) (évült) férfiút, azaz ős-lakót jelent

⁴ Van Están, Istan változata es

⁵ Ez (Göm-ör – Ör-göm) egyenrangú mellérendelő összetétel. Nem úgy, mint az eke-vas és vas-eke, amely az összetétel szemszögéből látszólag ugyanaz, de az első az ekének a vasa, a második pediglen vasból készült eke. Itt a szavak egyformák, s/de az összetétel nem egyenrangú. Az első birtokjellegű a második határozói összetétel

⁶ Nem messze tőle van egy helység: Körös

Ez utóbbi katonai rang volt. Körösön a horka, mondá a nép, s kürtök szava szerint cselekedte. Ezen utóbbiból az későbbeni idegen papok kihagyák az „értelmetlen“ betűket, s megmaradt a Krsna Horka, s ebből lett a Krasznahorka.

Van egy örvényes folyó a Szamostól délre. Kraszna. A szláv eredetű erre es rá lehet fogni, de eredeti alakja Körözne, azaz örvény(le)ne. Honnan van a szláv kras(z)na, azaz szép?

E vár nevének tót értelmezése hihető. A krasna gyönyörű horka viszont hegyecske erdőcske. Mikszáth és mások nyoma által így írja: Gyönyörű erdőcske. Kutatja valaki a krasna és a horka eredetét? No és a magyar népi mondákat? Földből bújnak ki a hegyek, s alulról jó a történelem. Van egy Főti dal. Fölfelé megy borban a gyöngy...

Már sejthető, hogy itt országszerte valami nincs rendjén a földrajzi nevek helyesírása és magyarázata terén. A nyelvészek és különböző felekezetű papok mellett még sokmindenki hibás. Többek között mindenki, aki lebecsülte-lebecsüli, s kezdetlegesen tartja a rovásjeleket.

A következőkben néha szidalmazni fogom a tudatlan nyelvészeket, majd a rovásírások lebecsmérlőit, s azokat a félánalfabéta papokat, akik laposra kalapálták a Nagy Kerek Világ-ot. Meg van rá az okom.

Néha úgy fog tűnni, hogy egyes nyelvcsaládokat és szidalmazok, elveszem nyelveiket, ám ez fordítva van, ők vevék át földrajzi neveinket. Én őket nem sértegetem, sőt mondom: használják egészséggel. Ám az MTA⁷ tudósaitól kérem azt, hogy ne kezeljék idegenként a „megbetegített“ magyar megnevezéseket.

A gömöri földrajzi nevekről szeretnék szólni, amelyek között vannak érthetőek, gyanúsak és érthetetlenek. Néhány érthetetlenről akarok szólni a rovásírás(ok) bonyodalma nélkül. Tehát, ami igencsak rovásszerű magyarázatra szorul, azt kihagyom. Pedig mindenben ott van a történelem. Az érhetőeket, mint pl. Abafala, Kövi, Várhosszúrét, nem kell magyaráznom, de mégis megemlítenék négyet.

Méhi. Római katolikus és magyar. Becsületes, dolgozó nép lakja. Egymás után verik el a papjaikat. Árpádkori templomuk szőszékén-oltárán nem tűrik meg a mesterkedőket. Széles e vidéken ugyanis a papok nagyon mesterkednek. Ezer év alatt többek között elmesterkedték a földrajzi nevek egy részét a történelemtől nem es beszélve.

Volt tót tanítója, ki egy bemesterkedett cigánycsalád futballcsapatnyi gyermekét oktatá tót nyelven. A bemesterkedő pap azt gondolá, hogy majd csak hozzácsapódik valaki. Tévedett. A legkisebb gazsi után megszűnt a tót iskola. Tréfásan így mondják: Méhiben a legnagyobb úr a gazsi volt, mert már a kommun alatt magántanítót fogadott.

Szentkirály, Királyi és Oldalfala. Egy kicsi háromszög, amelynek leghosszabb

⁷ Magyar Tudományos Akadémia. Kérdem: Mindhárom szó kétes?

oldala sincs kilenc kilométer. Mindháromnak van szent Imre legendája, s mindhárom különböző. Szentkirály katolikus, s szerintük a gonosz, istentelen pogányok gyilkolták meg a Királyi Szék várományosát. Királyi református, s ők a vadkant okolják. A harmadik szintén református falu. Ők azt állítják, hogy a vadászaton a papok csalogatták oldalra, azaz földre, s orvul meggyilkolták. Innen ered a falujuk neve. Oldalfala. Mellesleg jegyzem meg: e dolog kapcsán sok kérdés mellett mindig egy kérdés felmerül. E kérdés: hogyan halt meg a szintén római katolikus gr. Zrínyi Miklós? Annak a kiállított kaposvári pisztolynak van igaza, amely alatt ez állott?: Ez a vadkan ölte meg Zrínyi Miklóst!

Itt azaz Oldalfalán született Fáy András az állatmesék írója, a Haza mindene. Azkinek nem volt esélye megírni az igazságot, s ezért mindent állatbőrbe bujtatott.

Hány legenda van még Szent Imréről szerte az Országban? Vajon melyik az igazi?

A félig érthetőket mint pl. Tornalja (Torony alja) nem részletezem. Érdekebb az érthetetlenek.

Visnyó. Bessenyő volt a neve, sőt bessenyők lakták. A cirilikán kezdett pap a B-t V-nek olvassa, majd átírja. Az Ő-vel nem tud mit kezdeni, s lesz belőle O. az E-I átmenet a nép ajkáról es fakadhat.

Kuntaploca. Részben a fehér kunok leszármazottai lakják. A Taploca név viszont Tapolca lenne. Tápolyka. A tápláló víz kicsinyítése. (Az oly benne van a foly(ik) szóban es.)

Gömörben több Taploca es van. E név változata ott van Csikban, Borsodban, , Zalában stb.

Otrokocs. Eredeti neve: Ó-Türk-öcs. Másként: a régi türk fiatalabb testvére. Ugyanes: volt egy Türk Kert, más mondák szerint Turul Kert. Árpád Fejedelem kertje. Itt a Türk Kertben, 1083-ban óriási mészárlást és kultúraitást vittenek véghez a csehek. Lászlót a kiváló hadvezért, a papok, vértestvérei ellen hadakoztatták, s István és társai szentté avatásával elvakították, miközben a Felföld nyugati részén ment az általuk szervezett népirtás, temetőfelszámolás, s egyéb más gaztettek. A falusiak ezt az igaz történelmet ápolták, s vitték tovább Mária Terézia iskolapolitikája ellenében. Csendben csinálták, tanultanak az évszázadok óta lévő tapasztalatokból. Nem álltanak ki őseik eredete mellett oly keményen, mint a környező falvak lakói, s Mária Terézia nem kergettette el, gyilkoltatta le őket. Beneš viszont marhavagonba rakattatta e falu népét annak ellenére, hogy Csaplovits e környéket tóttá nyilvánította. Folyójuk a papok által írt Turc, később Túróc, azaz türk, s árnyékként hátrahagytanak egy Kertet, amelyet mások idővel vármegyévé kereszteltek. Neve Túróc azaz: Türk. A történelem fintora, hogy Beneš, Tisó és sokan mások itt azaz Túróc vármegyében kerestetik Atilla sírját. Talán ők tudják a történelmet?

Türcsök neve, s története es türkire utal, bár a falu nyelvet váltott. Türkire utal Olajtörék és Bakostörék neve?

Bessenyőkről, kunokról, türkőkről már szoltam. Jászokról Gömörben nem tudok, de nem messze van Gömörtől keletre egy Jászó nevezetű falu, amely az apátságáról híres. Az említett népeken kívül van még egy nép, amelyik Gömört jellemezte. A székely.

Volt egy Má(r)sval társalkodó Murányi Vénusz. Széchy Mária. Ez tulajdonnév, de mi a szécs? Szék! Latinosan: Sec. A Széki-t pedig len Ceci-nek írták. A lengyel és a latin pap ezt néha szécsinek olvasta. A Szécsi nevet ettől viszont meg kellett különböztetni. Mivel? A néma h-val. S lett Széchy. Ez a papok egyik félánalfabetizmusa. Kezdetben a katolikusoké, majdan a meggondolatlan protestánsoké.

Szóval a szécs eredete szék. A szécs es szépen értelmezhető a rovásírásban de az eredete szék. A következőkben inkább a szécs nevezetű, ám szék eredetű területekről szólok.

Gálszécs. Talán Kál-Szék. Ám Szék! De még mindég nem Gömör. Még messze van keletre Aboskőszéktől⁸. S ez az utóbbi sem Gömör még. Ám szék. Szécségből lett híres Szepes vármegye, amelyet a szék(ek) helyett szép-nek es neveztenek, s szászul tudatosan Siebenburgnak⁹ mint Erdélyt.

Gömörben fekszik Garamszécs, Rimaszécs, Derőszék. Mindemellett leghíresebb volt Palszék.* Az a Palszék, amelyet kezdetben a latinbetűs papok Pelsec-nek írtanak. Zsuppos Zoltán szerint volt Pelscheck es. A magyartalan, idegen érdekeket képviselők, de magyarosító, magyarul nyögő idegen papok e szék központjának nevét, Pelsüc-re magyarosították. Idővel Pelsóc es lett belőle. Lehetne száulni (szólni) reárul azaz raóla (róla) sokat. Nevei változatairól éppenúgy mint területéről. E székből lett kihalásitva a mánták földjének egy része, kaptanak belőle a szomolnoki szászok, a dobsinai burínerok, s e székből mértének földet a rozsnyai szászoknak.

Szép Bebek juhász mondája a hét Juhakolról, de ez feledteti a hét széket. Talán igaz ez a monda, talán nem, mindenki az aranyelő juhászról beszél, ki hét juhaklot építtetett, hét erős várat. E monda talán a hét szék létét akarta elfeledtetni. Már talán az Aranybullával el akarták töröltetni a székeket, Kun Béla megreformáltatta a székeket, s az Árpád-ház kihalásakor megszűntenek. Maradtanak a Székre utaló nevek, s kárpótlásul Palszék városa megyeszékhely lett.

E várasnak volt két vára, egy kövára es egy földvára. 1552-ben Svendi Lázár mindkettőt leromboltatta sok más környékbéli várral egyetemben. Állítólag a törököknek egyengette az utat. Az erdélyi katonák elől viszont Bécsben talált menedékre. Ki volt hát Svendi Lázár? Főleg: mi volt?

⁸ Aboskőszeg volt Ferencz Jóska idejében, ma van Obisovce és Kysak

⁹ A dobsinai bur(g)ínerok, s a Jászó fölötti mánták ma es Szípas(s)égnek nevezik

* L: e kötetben Pinsec - Penszék dolgozatát. Szerk.

A török úgy sem tudta bevenni, mert a Nagy Hegyet nem lehetett elszedetni. E hegyre sok út indult, de csak hármon lehetett felmenni. Ezen útvesztőkben eltévedt a török. A Várost, amelyben csak két gebe volt, megadóztatta. A Nagy Hegyen található, mérhetetlen számú jószágról a váras bírása sem tudott. Az újonnan kitalált tót nevét (Plesivec - Kopaszság, Kopárság) a Nagy Hegyről kapta, a mai értelmiség szerint. Vajon ki volt közülük fenn a füben, fában, vízben gazdag hegyen? A gulyák, ménesek, kondák, juhnyájak helyét felváltották a szovjet katonai támaszpontok, s ma es vannak még katonák, de más fedőnév alatt. A székek eltöröltetnek, török nem volt, a Habsburgok elszedték sátruk fáját, a csehek elvonultanak, a szovjetek eltirhultanak, a jószágok mindegyik alatt pusztultanak. Ma ott vannak a katonák, szemben a konok természettel. Gombát és bombát találni egyaránt lehet.

A Nagy Hegy alatt fekszik Páskaháza, mely Palszékháza volt. Magyar, de eredetét többek egy ruthén által alapított, de magyarulakta településnek mondják.

Nem messze van Pelsőcardó, ami eredetileg Pal-Szék-Erdő. Az erdőnél nem a papok torzítanak, hanem az erdő mély hangrendben ardó¹⁰.

Még néhány falu, inkább helység eredetéről szólnék. Előre mondom: a hivatalos névmagyarázatokkal mind ellentmond. A hivatalos lehet akár magyar, akár más, de ami hivatalos mindég más mint a valóság.

Szkáros. Öregjei szerint Szkálos. Azelőtt Szakalos volt. Ugye nincs messze a sículus. Szikulusz és székel. Sajnos Szkárosi Horváth András es többre nézte, hitelesebbnek ítélte az idegen papok írását, mint ősei regéit, mondáit. Van egy másik falu Alsószkálnok, ami Székelynyék. Székely és Nyék.

Csoltó. Fura magyartalan névnek tűnik. Pedig eléggé kései megnevezés. Áldozati hely volt. Itt olták ki az áldozati jószág életét. Kioltó(hely). Az idegen pap leírta ezt Ciolto-nak A másik olvasta Csoltónak.

Nem messze van egy hegy. Neve: Haragistya. Itt a Harag Istenének áldoztanak.

Szárnyas és Darnya. Az első magyarosan hangzik. Ám semmi köze a szárnyhoz. E nevet nemrég magyarból tót közvetítéssel magyarosították magyarra. Ferencz József idejében még Sztárnya volt, s annak ellenére, hogy színmagyar¹¹ volt, megvolt nevének a megfelelő tót magyarázata. Valamikor viszont Eszt-árnya volt. Az árny viszont követőt jelentett. Kit követett e nép? Az Eszt-enyt!

Hasonlóképpen koptattatott le az É a Darnya elől. Éd-árnya. Jelentése: az Éden követője.

Feltételezhető, de mondával nem alátámasztható az árny-árja átmenet. A folyónak van árja, áradata. Mi az Amu-d-arja, Szir-d-arja? Turkesztán folyói, de va-

¹⁰ Valójában erdő és ardaó van. Erde(ő)i növény, arda(ő)i lakos

¹¹ 19-ben vasvállal fogadák a cseheket, s Benes alatt szállított a marhavagon

jon mi Turkesztán? Türk Isten (országa)? Hány Isztán van Ázsia közepében? vajon ki és miért nevezte el Istanbul-t Sztambulnak?

Recske. A folyócskának a kisebbike. Erecske, amelynek az eleje lekopott. Tudatosan nevezték el Masaryk alatt Riecka-nak, amely folyócskát jelent? Erecskéből lett a riecka!

Beretke. Ha az elejét cirill szerint olvassuk Verecke jó ki. Ez szorost es jelentett. S itt valóban egy szoroson tör át a Murányi Sajó vize.

Van Berecki szoros es, s van szoros Vereckénél. Egy szoroson keresztül történt Árpád népeinek a bejövetele?

Gesztés, Gesztete. Mindkettő a Mindenhatóra utal. Elválasztása G-eszt-es, Geszt-e-t-e. Látszik benne a ker-eszt vége, az ami az Eszt-eny eleje. A G az megszakítás. Mi lett itt e vidéken megszakítva? S mikor? Talán vallás? Tán egy faj?

Gice, Lice. G-ice, L-ice, csak tudni kell elválasztani. Az ice-ike kicsinyítés¹² a G megszakítás az L folytatás. Vajon mit mond a: Gólya gólya gilice?

Kecsge, Kecső. Mindkettőnek a kecsességhez van köze. Az utóbbi Kecs-Ő. Kecsés Ő! Az elsőben a kecs néha-néha megszakítottat. Vajon miért?

Valykó. Valyk-ó, Ő Valyk. Ez így meg van fordítva, s hangrendcsere történe. De nem Vajk? - Valyk-kal függ össze. Ez nem más mint: Váj(t) kő. Ugye nem jó a j-ly viszony sem a mai nyelvtanban¹³.

Pádár, Panyit, Helpa, Paloszkó. Ez utóbbi Palócz-Kő! Az első szótagcserével Árpád, ez mind a Pa kultúrára utal, amely lovas napkultúra volt. Falvakban pl.: Rap, Pásztó, Pákoz.

Országokban pl.: Japán, Nepál. Népben pl. a messzi apacs. Vallásban: pap, pásztor, pápa és pápa, valamint sok más.

Naprágy. A Napkultúrára utaló kései név. A Nap a kései megnevezés. A ragya viszont régen nem szeplőt jelentett, hanem ragyogást.

Szuha. Több helyen van Szuha. Alsószuhát szinte egy egész vármegye választja el a Szuha pataknál fekvő Nagyszuhától. A szláv írás szerint a „suchá” magyarul száraz. Lehet egy állandóan folyó patakot száraznak nevezni? Ellenben a szlávnak vélt névben maradt meg a szék. Suchá-Suchy-Széchy Szécsi.

Henckó, Hangony, Hankova. Mind hunra utal. A Hun változata Han. Ebből van a hang. A hun egyik értelmezése: beszélő ember. Sőt a „Hangöry” es. A Hanra utal a Hanság, s a morvaországi Hané (Hané-Huné, azaz: a hunhoz tartozó) síkság es. Kapcsolatba lehet hozni a hon-nal es. Sőt a hant-han-t a hun múltját¹⁴ es jelenti.

Gacsalk. Torzított Gecselak. István (Vajk apja) es Gecse volt, bár Gézának fejték a történések. Gézára nem utalnak a helységnevek, ám van Gecse pl. Aba-új vármegyében.

¹² Az icike kétszeres kicsinyítés lett, egy félreírt-olvasott c-k átmenettel épült-szépült-bővült magyar nyelv

¹³ A tojás tol(y)va van ki hátulról, a vályú viszont vájva van

¹⁴ A T a múlt idő és a befejezett cselekedet jele

Revúca Nagy-Rócze es lehetne. A Rócze csak magyarosított. A Revúca-ból lett magyarosítva. Ezen utóbbi alapja viszont a magyar rívás, amelyből a szláv rev (ordítás) keletkezett. Régi neve ismeretlen. Története igencsak eredeti. Régóta szlávok lakják, akik magyarokkal gyarapodtanak. Eredetileg székely falu, amelyben a székelység a huszitizmus előtt, kb. az Árpád ház kihalásával egyidőben kipusztított. Helyükre még a huszitizmus előtt, tótok jöttek a lipitai Revúca partjaitól. Megmagyarosodott viseletük miatt a husziták irtották őket. A cseh betörések jajgatásával, ordítóval végződtenek, s innen es eredhet a Revúca elnevezés. Becsületesen indult tót gimnáziuma és volt, amelyben hamarosan gyökeret vert a pánszlávizmus. Ezért gr. Andrassy Gyula betiltatta.

Ma járási székhely. E járásban az utolsó választáson második helyen végzett a MKP¹⁵.

Keszi, Hubó, Bars, Hont. E nevek egy törzsre, két vezérre, a Hon-ra emlékeztetnek. Sok mindent lehetne elbeszélteni róluk, de ez nem nevezéktani téma.

Ratkó. Neve Írott-kő. Mi volt e köre írva, vésve, róva, s hol ez a kő nem tudható. Talán egyszer megtudjuk.

Gölnic. Nem más, mint a Kál-nyék nemesített-magyarosított formája.

Kánó. Kán-Ő. azaz: Ő a kán (helye, helysége).

A további nevek magyarozatához a rovásírások mélyebb ismeretei kellenek. Ezeket nem elemzem, mivelhogy hosszú bevezetőre lenne szükségem.

Ma es vannak a hivatalosnyelvű térképen százával olyan nevek, amelyeket a „fordító” nem tudott, vagy nem akart lefordítani, s ezért torzított. Pl. Cseppkő - Capkov (olv. Csapkov), Farkaskő - Farkaška (olv. Farkaska), Ordas - Ordáš (olv. Ordás), Szoroskő - Soroška), Rákos - Rákoš (olv. Rákos), stb..

Sajnos a csak magyarul tudó turistának semmi sem tűnik fel. Valamit leolvas a mai hivatalos térképekről, s ebből megszületik az írásbeli és szóbeli torzítás után egy újabb szóbeli torzítás. Sajnos ezek a turisták ugyanazt az eredményt érik el, mint az első idegen papok. A papok írásban torzítanak, a turisták már szóban. Az államnyelvű iskolákat látogatott magyarok a torznév szerint igazodnak, a budapesti turisták szerintük. S káosz alakul a helyzet napról napra, s a magyar elnevezések elkallódnak vagy érthetatlenné válnak. L. pl. Krasznahorka és Szoroska.

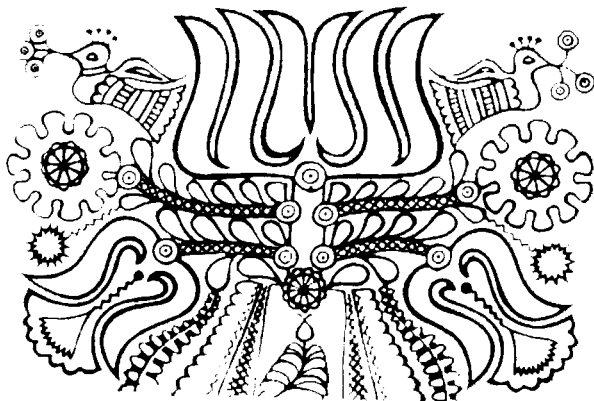
A földrajzi nevekről, földrajzi térképekről már szóltam. Szólnom kell a nemzetiségi térképekről és a statisztikáról. E két dolog 1918 óta alig létezik, ha van, akkor hazugság.

Már az 1785-ös statisztika és magyar falvakat tótnak mutat. Pl. Szilice, Gice, Lice. Csaplovits egész magyar falvakat festet „slowakenná” a térképen. Pl. Zboralját és a Sajómenti falvakat Gömörtől északra. Az 1910-es statisztika ezeket a magyar falvakat nagyrészt újra magyarként kezeli. Ám ez a kimutatás és félig tót-

¹⁵ Magyar Koalíció Pártja

ként kezel bizonyos színmagyar falvakat. Pl. Csetnek. Végre a magyar falvak többsége papíron es magyarrá vált. Ezt nevezik egyes körök magyarosításnak. Bizonyos körök téves dokumentumokra hivatkoznak és ma vissza akarják téríteni a népet „ősei nyelvéhez“.

Kérdem: Mi volt hát a magyarosítás? Kérem: mindenki nézzen utána szűkebb hazájában.

Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)

Észak Kárpát-medence történelmi és kultúrtörténeti jelentősége

Kutatási vázlat

I. Bevezető

Tisztelt Hallgatóság! E pár itt elhangzó gondolatébresztőnek szánt mondattal szeretném felkelteni a figyelmet a jelen találkozón vizsgálandó tárgyunkat adó térség általános – azaz nemcsak a magyar, hanem az egyetemes történelem szempontjából való – jelentősége iránt. Fontosnak tartom ezt megtárgyalni, hiszen e táj embere elég régóta nyújt ahhoz kiemelkedő jelentőségű teljesítményt, hogy minthaadó létének fennmaradása a jövőben is kívánatos legyen, amihez e szerepkörének tudatos feltárása és vállalása segítheti hozzá.

II. Észak Kárpát-medence az első élelmiszertermelő telepeseiktől a keltákig

1. Az őskori ember nyomaitól az élelmiszertermelők bevándorlásáig

Ebből az egyelőre kezdetnek tekintett korszakból főként azokat a kutatásokat kellene áttekinteni és folytatni, amit Childe, László és Piggott indított. Fontos a térség ekkor a barlangok miatt és a hegyek nyújtotta előnyök szempontjából. Ráadásul – igen izgalmasan – talán nyomon lehet követni a gyér előző lakosság és a fejlett kultúrájú telepések találkozását.

2. A középső és újkőkori élelmiszertermelő társadalom jellegzetességei

Nincs benne a köztudatban, pedig igen sok tudható meg a pattintott és a csiszolt kőkorról, valamint az előzőről az utóbbira átmenőről. Childe olyasmiket említ, hogy ekkor mindenki dolgozott a közösségekben, hogy megéljenek. S mivel mindenki munkájára szükség volt, a testi hibások foglalkoztak a szellemi munkával. Fegyvereket nem találnak ebből az időből, tehát a békés boldogulás volt napirenden, ami azután elég régóta a mai napig csak álom a földön.

Az akkori élet gazdagságára, tagoltságára utal, hogy voltak valamilyen termelésre szakosodott falvak, ahol mással nem is foglalkoztak, mint mondjuk só termeléssel. Azt szerte az országban, messze földre szállították. Ugyanez elmondható a fémhányász és fémműves közösségekről is, hogy még egy jelentős terület említsek. Ezt azért is fontos kiemelten kezelni, mert ahogy az erdélyi arany útját már részben feltárták az egyiptomi fáraó kincsekig, ugyanúgy érdemes lenne követni a felvidéki nemes- vagy színesfém útját is. A kohászat felvidéki emlékei ismertek, de nem eléggé feldolgozottak, s ebben az említett összefüggésben még

jelentős eredményekre lehet jutni, hiszen a későbbi korok igen fejlett ércfeldolgozó iparát, illetve képességét kell a múltból megalapozni.

3. Európa kulturális benépesítése a Kárpát-medencéből

Talán pontosan a fém útját követve lehet majd feltárni Childe következő – az egész Kárpát-medence korai embereinek jelentőségét Európában mindenek fölé helyező – felfedezésének konkrét vonatkozásait Észak kárpát-medence vonatkozásában. Nincs kevesebbről szó, minthogy az élelmiszertermelő, azaz az állattenyésztést és a fémműves kézművességet is magában foglaló kultúrát birtokló itteni emberek, a Kárpát-medencét csak kevésbé érintő utolsó jégkorszak elmúltával, szétvitték ezt az áldásos tudást az egész európai földrészre és átadták az ottani gyér és kétségbeesett lakosságnak, amely nem tudott mit kezdeni a tajgát idéző éghajlat és növényzet után, a sűrűn kinövő erdővel és az állatvilág tekintetében is megváltozott viszonyokkal. Tehát még egyszer röviden: a felföldiek, a felvidékiek nyomon követése – ebben a műveltséget közvetítő szerepben – önmagában is fontos és érdekes, de gazdagíthatja ismereteinket az egész kultúraközvetítő folyamatról is és egyáltalán megerősítheti, amit manapság inkább elhanyagolnak, hogy a jelenleg élő és elég jól boldoguló emberiség csak azért juthatott el a mai szintre, mert volt egy mag, ahol valahogy megőrizték, – s szerintem nem kifejlesztették – az élelmiszertermelő gazdaságot és kultúrát, amely mag népe maga vitte szét ezt az áldást a földön.

III. A szkíta népek jelenléte Észak Kárpát-medencében

1. A lovasműveltség első nyomai és térnyerése

Gondolom, az imént elmondottakból következik, hogy az élelmiszertermelő, a nagyállattartó és a lovasműveltség azonos gyökerekből és népességből származik, csupán ugyanannak különböző felhasználását mutatja, alkalmazását az időben változó körülményekre, válaszát az egyre megújuló kihívásokra. A lovasműveltséggel kapcsolatban elég nagy a mulasztás, mert jelentőségét lebecsülik, s nincs átfogó elemzése, s olyan időkben és népeknél szokták a történetek majd nem eredetiként tárgyalni, illetve elemezgetni, amikor és ahol az csak késői átvételként – például a kínaiaknál – szerepel. Egyéb hamisításokra mintapéldány a paziriki leletnek egy francia filmforgató csoport és pár orosz régész általi kirívó félremagyarázása. Amúgy az egész mögött a 19. századi nagyhatalmak azon törekvése áll, hogy magukat kultúrfölényükkel törvényesítsék és rögzítsék vezető szerepben, amihez közvetlen egyiptomi-görög-római-nyugat-európai rövidrezárt fejlődési vonalat kiáltottak ki valóságosnak, holott a nagy szárazföldi térségeket a fejlődésbe bekapcsoló lovasműveltség nélkül nemcsak fejlődés nem lett volna, hanem már – minden bizonnyal – az emberiség régen elveszett, kipusztult volna. S egyébként a pusztulás réme – talán e rövidzárlat hatására – még egyáltalán nem

múlt el, tehát ismételten egyetemes jelentősége van, ha többet és igazabbat tudunk meg és teszünk közzé a lovasműveltségről. S a szkítákkal kapcsolatos teljes homály és tudatlanság összefügg az előzőekkel. Mi azonban sokat tudhatunk róluk, mert őseinkről van szó. Ezt módszertani alapelvül véve a kárpát-medencei életüket kell ahhoz feltárni, hogy a többi szintéren történt dicső múltjuk bekerülhessen a tudományos és a széles köztudatba. A Felvidék fokozottabb kapcsolódása a többi szintérhez – Erdélyhez hasonlóan – nyilvánvaló, tehát az itteni kutatás elengedhetetlen és igen gyümölcsöző lehet.

2. A szarmaták berendezkedése és Szarmátia megszervezése

Igen röviden, itt arról van szó, hogy közvetlenül lehet feltárni a szkíták nagyságát, ha az egész Lengyelországot is magában foglaló szarmata jelenlétet kutatjuk. Ahogy azt már az újkőkori időszaknál is hangsúlyozni kellett volna, itt is nyomatékositandó, hogy nagy területek olyan hatalmas népességéről van szó, olyan fejlett mindennapi élettel, hogy azt el sem tudjuk képzelni, mert tudatunkat ebben az irányban beszűkítette a későbbi agymosó lekicsinylés. Itt tehát a Kárpátokat nem elválasztó, hanem összekötő szerepben kell látni, ami a magyar-lengyel barátság mélységeire is rávilágít, s a hasonló területről származó szlovákságot szintén más megvilágításba helyezi. Ez a megvilágítás arra vet fényt, hogy a szlovákság kultúrájában tapasztalt, nekünk teljesen magyarnak látszó elemek - a hangképzéstől, népdaloktól a viseleten, ételeken, házépítésen keresztül a népszokásokig és az egész népismeretig - nem késői átvételek, hanem a közös régmúlt eredeti alkotásai.

3. Az alánok eurázsiai vezető szerepe

Talán erről mernék a legkevésbé határozottan nyilatkozni. Ám sok tény ismert és az itt a módszertani fogódzó, hogy a későbbi nagy birodalmi jellegű alkotások - akár a hunok, akár az avarok részéről - már ebben a kevésbé ismert korban is létrejöttek s tudjuk a kialakulást kell vizsgálni, hiszen az eredeti dolog adja önmagáról a legtöbb tájékoztatást. Már többször szerettem volna említeni a felvidéki magas hegyek erőd jellegét, tehát a nagyhatalmi jellegű korábbi fejleményekből - szerintem - kihagyhatatlan ennek a vidéknek a vizsgálata. A dákokat például a Kaukázustól a Kárpátokig teszik ekkorról uralkodó szerepbe, s gondolom, elég bizonyítékot adna ehhez az is, ha felvidéki dák jellegű várakat találunk. A keresés azonban még el sem indulhatott, mert ilyen még feltételezni sem volt szabadott. Mindenesetre az eurázsiaiság egyik korai nyoma lehet tettenérhető itt.

IV. Észak Kárpát-medence a rómaiak pannóniai és dáciai jelenléte idején

1. Pannónia vezető szerepe a Római Birodalomban

A szkíta jelenlét a római Birodalomban teljesen feltáratlan. Nemcsak azért kell vele foglalkozni, mert ha korábban itt voltak a Kárpát-medencében, vajon hová

lettek volna a római hatalom idején, hanem azért is, mert Pannónia szerepe idővel igen felértékelődött az egész birodalmat tekintve. A Római Birodalom pedig átnyúlott a Dunán, legalább Püspöki-Nagytól tudjuk. És egyáltalán, milyen volt a kapcsolat északi irányban? Erről is sokat tudunk a kereskedelem terén, de meg kell ismerni a többi területet is.

2. A késői dák fejlemények Dácia tartomány megszervezése idején

Ha volt alán-dák jelenlét a Felvidéken, akkor annak jelentősége ekkor megnövekedett, mert ide menekíthették magukat az erdélyiek a rómaiak elől.

3. A két birodalmi provincián kívüli Kárpát-medence jelentősége

Az avar korig felmenően fontos szerep jutott a Duna-Tisza közégig lenyúló önállóan maradt résznek.

V. A hun korszak Észak Kárpát-medencében

1. A gótok maradványai a Szepességben

Vannak hagyományok, amelyek szerint a szepességi szászok, amint némely erdélyiek is, eredeti maradványok, akikhez a későbbi bevándorlók csatlakoztak, vagy visszatértek.

2. Atilla király Hun Birodalmának országrésze

Ismételten csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy igen sok tudható ezzel kapcsolatban máris, elég csak Thierré utalni. Célzott kereséssel és az összefüggések feltárással még több megtudható lenne, ami magára az Atilla-féle birodalomra nézve is hasznos felvilágosítással szolgálhat.

3 Atilla utódainak maradványai

A Hun Birodalom nem tűnt el nyomtalanul. A továbbélő népesség a Felvidéken is itt hagyta emlékeit. Nincs jogunk elhallgatni ezeket.

VI. Az avar korszak Észak Kárpát-medencei folytonossága az Árpád vezette honfoglalásig

1. Népmozgások az Avar Birodalom megszervezéséig

A népvándorlásnak nevezett korszakot szintén rendbe kell tenni, hiszen köztudomású, mennyire nem a nép, hanem az uralkodó csoport mozgott, hatalmas hadsereggel, egyebekkel együtt. Észak-Magyarország közvetlen kapcsolatban állt ezekkel a mozgásokkal.

2. Az avar hadjáratok a Kárpát-medence birtoklásáért

Végülis a győztes hódító csatára a Kárpátok nyugati végén keresztül érkeztek Bajánék. Ennek a ténynek a későbbiekben is nagy hatása volt. Fel kell tárnunk az avar földvár rendszert és annak felvidéki elemeit.

3. Az avarok elárultatása és a frank rablóhadjáratok

A rablók a Felvidékre sosem jutottak. Ennek következtében ott az Árpád vezette magyarok bejöveteleig igen erős népfolytonosság állott.

VII. Az Árpád vezette honfoglalás észak-magyarországi első szakaszának történeti és kultúrtörténeti okai és következményei

1. Az Álmos és Árpád magyarjait behívó küldöttségek küldői

Nagyon fontos megőrző szerep hárult a Duna-Tisza-Kárpátok háromszög lakosságára. Ők tudtak küldöttségeket meneszteni a kijevei magyarokhoz a Kárpát-medencei hatalmi egység helyreállítását kérve tőlük.

2. A honfoglalás észak-magyarországi hídfőállása

Verecke szerepe a honfoglalásban és a honfoglalók erőgyűjtő, szervezkedő első megpihenésének színterei és helyszínei.

3. A honfoglalók elhelyezkedése Felső-Magyarországon

A Nyitra-vidék kiemelt dukanátusi szerepe. A különböző királyi szolgálatra szakosodott falvak. Az egyház felvidéki szervezet és hierarchiája. Egyéb felvidéki sajátosságok.

VIII. ÉSZAK-MAGYARORSZÁG Aba Sámuelettől Csák Mátéig és a Dózsa-féle polgárháborúig

1. Észak-magyarország szerepe a nyugati hadjáratokban.

2. Az Aba és a Csák, valamint más kiemelkedő nemzetségek szerepe.

3. A felvidéki papok eszméinek szerepe a Dózsa-háború kirobbantásában.

IX. Hunyadi Mátyás és a Felvidék

1. Mátyás észak-nyugati irányú külpolitikájának háterszága.

2. Mátyás király Gömörben.

3. A felvidéki reneszánsz.

X. A Királyi Magyarországnak az Erdélyi Fejedelemség melletti kultúraőrző funkciói a Török Birodalom magyarországi hódításai idején

1. A Királyi Magyarország szervezete és Pozsony jelentősége.

2. A végvári katonaélet.

3. A kultúra végvárai és katonái

XI. Politikai és tudományos szabadságvágy és kuruc virtus észak-magyarországon az osztrák uralkodók elnyomásával szemben

1. Bocskai István
2. Thököly Imre
3. II. Rákóczi Ferenc

XII. Pozsonytól Patakig és Széphalomig, a magyar egyetemi műveltség megteremtése Észak-magyarországon, a magyar irodalmi nyelvi minta észak-magyarországi túlsúlya és a szlovák műveltség megteremtésének folyamata

1. A felvidéki művelődés színhelyei a nyelvemlékektől a Vizsolyi bibliáig. A Ratio Educationis eredményei.
2. A felvilágosodás és felsőoktatás a Felvidéken.
3. Bányászat és fémipar, kézművesség, színház, napilap, folyóirat és könyvkiadás.

XIII. A polgári reformgondolat és szabadságharc Észak-Magyarországon, valamint a polgárosodás szlovák ellenzői

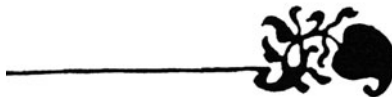
1. A pozsonyi reformországgyűlések.
2. Kossuth Lajos és Görgey Artúr.
3. A szlovák papság szerepe a felvidék fejlődésének lelassulásában.

XIV. Észak Kárpát-medence nagy része Magyarországtól való elszakításának következményei

1. A Felvidék egésze és a szlovákság alávétése a cseh törekvéseknek.
2. A csehszlovák demokrácia felemássága, hazugságai és előnyei.
3. A kompromszági lét felszámolásának lehetőségei a magyarsággal karöltve.

XV. A többi nép, nyelv, nemzet és műveltség egységes fejlődésének esélyei Szlovákiában

1. A kulturális és gazdasági kapcsolatok és lehetőségek valódi híd szerepben.
2. Az európai egyesülés mintakövetése helyi léptékben és formában.
3. Közép-Európa sikereinek felvidéki tartalékai és esélyei.

A következő „Mellékletek” összeállítója Aradi Erik (Sydney)

Mellékletek

Geographical and Chronological Patterns in East Central Europe
 Földrajzi és kronológiai táblázata - Közép-Kelet Európának
 HIV: R. W. Ehrich - Chronologies in old World Archaeology
 Chicago - London - 1967.

Radiocarbon Dates -- B. C. - Kr. előtt

LAB. NO.	COUNTRY	SITE	CULTURE	DATE
Bln. 75	Hungary	Gyálárét	Körös	5332 ± 100
GrN 2059	Yugoslavia	Gornja Tuzla	Starčevo	4889 ± 75
Bln. 115	Hungary	Hódmezővásárhely - Kotaapart	Körös	4693 ± 100
Bln. 86	Hungary	Katalszeg	Körös	4611 ± 100
Bln. 119	Hungary	Korlát	Bükk	4683 ± 100
Bln. 57	Czechoslovakia	Žopy	Linear	4672 ± 100
Bln. 102, 102a	Czechoslovakia	Mohelnice	Linear (early)	4585 ± 100
Bln. 123	Hungary	Tarnabod	Linear (Alföld)	4518 ± 100
Bln. 83	Austria	Pulkau	Linear (Music Note)	4451 ± 10
GrN 1546	Yugoslavia	Vinča	Vinča A	4426 ± 60
Bln. 87	Hungary	Zalavár	Linear (Zseliz)	4415 ± 100
GrN 2435	Czechoslovakia	Kečovo (Domica)	Bükk	4312 ± 75
Bln. 58	Austria	Mold	Linear (Music Note)	4219 ± 100
Bln. 55	Austria	Windem-am-See	Linear (Music Note)	4168 ± 100
GrN 1986	Rumania	Hamangia-Baia	Hamangia I	4106 ± 70
GrN 1993	Hungary	Tiszapolgár-Csőszhalom	Herpály	4070 ± 60
GrN 1537	Yugoslavia	Vinča	Vinča D	4070 ± 160
Bln. 107	Austria	Windem-am-See	Linear (Music Note)	4044 ± 100
GrN 3025	Rumania	Gumelnița	Gumelnița A2	3936 ± 70
GrN 1542	Yugoslavia	Banjica	Vinča D	3931 ± 90
GrN 1974	Yugoslavia	Gornja Tuzla	Vinča C	3797 ± 60
GrN 1990	Rumania	Sălcuța	Sălcuța	3689 ± 55
GrN 1989	Rumania	Sălcuța	Sălcuța	3663 ± 55
GrN 3028	Rumania	Gumelnița	Gumelnița A2	3612 ± 90
GrN 1987	Rumania	Vărăști	Gumelnița (Boian B)	3570 ± 70
GrN 1985	Rumania	Habașești	Cucuteni A	3539 ± 80
GrN 1982	Rumania	Valea Lupului	Cucuteni B	3148 ± 60
H (no num.)	Austria	Stallegg	Lengyel	2695 ± 200
Bln. 61, 61a	Rumania	Cernavoda	Cernavoda-Ezero I	2628 ± 100
Bln. 62	Rumania	Cernavoda	Cernavoda-Ezero I	2437 ± 100
GrN 4065	Czechoslovakia	Homolka	Řivnáč	2438 ± 70
Bln. 29	Rumania	Baia-Hamangia	Ocher Grave	2262 ± 160
GrN 1995	Rumania	Baia-Hamangia	Ocher Grave*	2716 ± 65

*Wood from the same grave as Bln. 29.

A Közép-Duna Medencében lévő egykori ércbányák helyei, valamint a Tiszapolgár és a Bodrog-keresztúri kultúrák idejéből származó azon lelőhelyek, ahol rézbalták kerültek elő a korai rézkorból.

Kr.	Kremnitz	Au, Ag, Sb	R.	Ruda	Au, Ag, Electrum
S.	Schemnitz	Ag	Ng.	Nagyag	Au, Te, Ag, Mn
Nb.	Nagybánya	Au, Ag	*D.	Dognacska	Cu, Pb (Sulphides)
F.	Felsőbánya	Ag, Sb, Cu, As	Or.	Oravicza	Cu (Sulphides)
K.	Kapnik	Ag, Sb, Cu, As	Sz.	Szaszka	Cu (Sulphides)
*O.	Ollenbánya	Au, Te	M.	Majdanpek	Cu (Sulphides) = Bor
*V.	Verespatak	Au, Ag, Electrum	G.	Gollnitz area	Cu, Sb, Co, Ni, Fe, As
Z.	Zalatna	Au		(Hungarian Erzgebirge)	
*Rk.	Rudnik	Cu, Pb, Ag	T.	Trepca	Pb, Zn, Ag (galena)

* = mines worked by the Romans

• = Tiszapolgár or Boldogkeresztúr site.

Te = Tellurium

N: Nitra where blue faience beads were found.

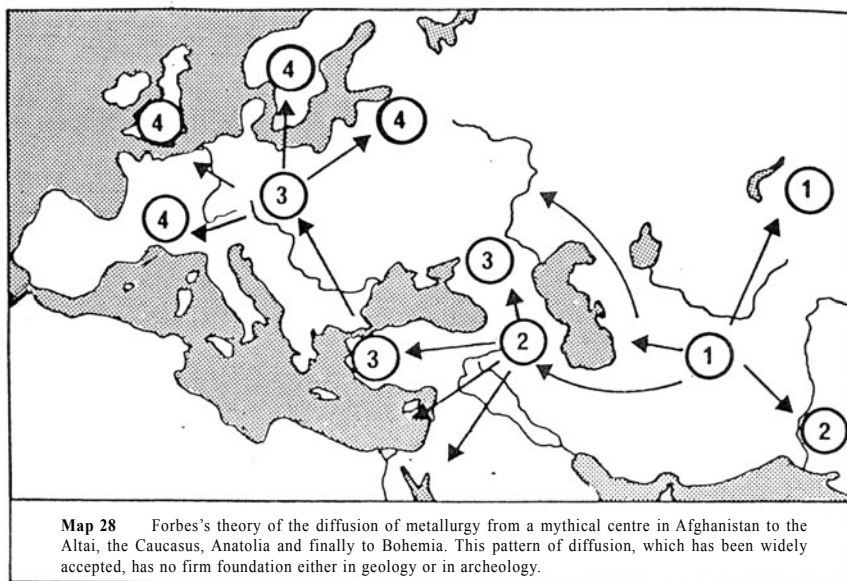
*The ore at Dognacska sometimes contains silver and antimony.

Hivatkozás:

John Dayton - Minerals, Metals, Glazing & Man.

G. Harrap & Co. Ltd. - London, 1978. - 78. oldal.

Ismeretve: Magyar Múlt - 1983. - No: 31. - 9 - 29. oldalon.

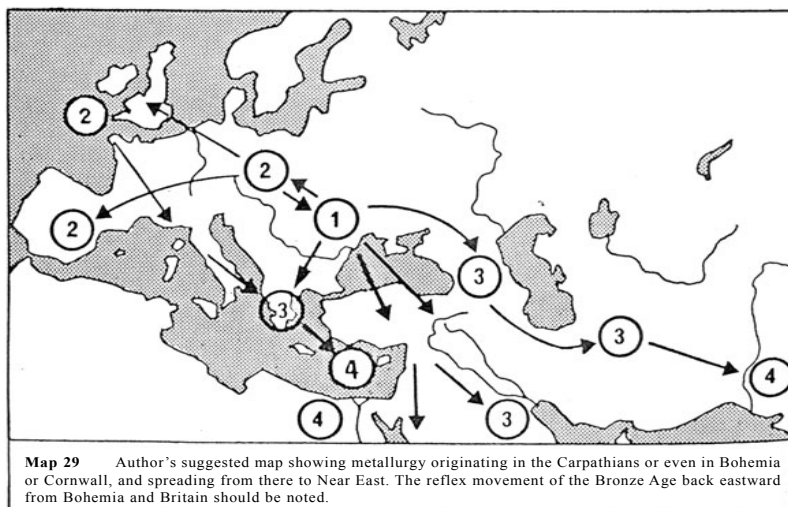

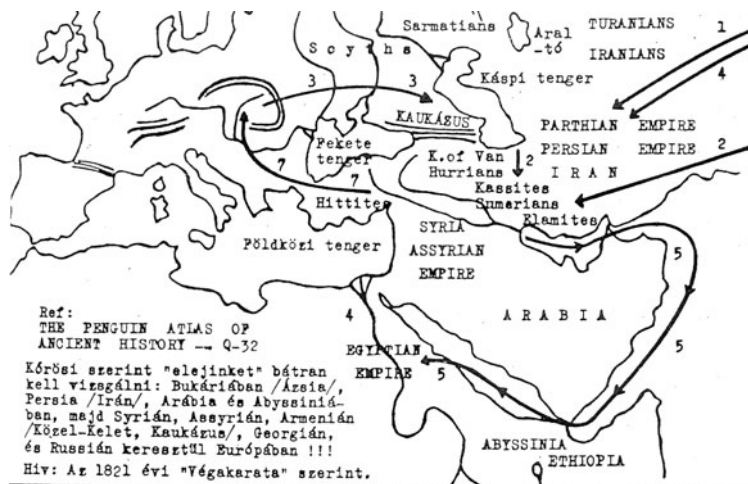
John Dayton - nagyszámú ókori fém-eszköz vegyi elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a fém-megmunkálás - az eddig ismert fenti nézettel ellentétben - Közép Európában keletkezett, főleg az erdélyi, a cseh esetleg az angol értekezések fémjeinek felhasználásával. Innen terjedt el, az alábbi térkép szerint.

Hivatkozás:

John Daxton - Minerals, Metals, Glazing & Man. - 1978.

George G. Harrap & Co., London. - Ára: LStg. 40.00 - \$ 100.00

1/a. M. Gimbutas és A. Rothovius - USA. - Az első civilizáció Közép-Európában volt, A Kárpát-medence és a Balkán félsziget területén, i.e. 7000 - 3500 között, amely megelőzte a mezopotámiai és az egyiptomit is. Innen terjedt keletre és nyugatra. - Az indo-európai népek csak később, kb. i.e. 3500 körül, keletről, Ázsiából jöttek be folyamatosan Európába.

1/b. Prof. S.N. Kramer - USA. - A sumérok i.e. 3500 körül, északról, közép-Ázsiából jöttek be Mezopotámiába, Perzsián - Iránon keresztül haladva.

2. Sir C.L. Woolley - London - Mezopotámia több hullámban népesült be, főleg északról és keletről érkező népekkel. - A sumir. a hurrita. az urartui/vanic nyelvek ragozó szerkezetük révén, a kínai, a türk és a jelenlegi finn és a magyar nyelvek csoportjába tartoznak.

3. John Dayton - London és Prof. Badiny Jós - Argentína. - A sumer-nak nevezett nép egy Kárpát-medencei ősnép, akik onnan mentek át Mezopotámiába.

4. Sir W. Budge - British Museum - Az egyiptomi képirás (hieroglyphics) nem egyiptomi találmány, hanem azt egy Észak/Kelet-, vagy Közép-Ázsiából származó, érkező nép, népcsoport, dinasztikus réteg hozta magával.

5. Kathleen Kenyon - London - Az egyiptomi dinasztikus uralkodó réteg, nép Mezopotámiából indulva, az Arab félsziget keleti partjai mentén, hajózva, vízi úton haladva érkezett a Nílus partjaira, i.e. 3000 körül.

6. Közel-Keleten - ilyen nevű városok és városállamok voltak, mint: Arad, Árpád, Kish/Kis, Mari, Ur, Uruk, Urartu, Ur-salem (Jerusalem), Solyma.

7. Benda Kálmán - Budapest - Egy Anatóliából kiinduló, a Balkán népcsoportjait is magával sodró migráció, a Kárpát-medencébe, i.e. 2000 körül.

8. L. Pareti - UNESCO - A kald/urartu/vanic, a hurri, a kassita/kossita, az elámi népeket, egy pre-indo-európai „Asianic” népcsoportba helyezi.

9. Gilgamesh - Uruk sumer város királya, i.e. 2700 körül, Ut-Napishtim-mel, Ut-nap-istennel beszélt - aki halhatatlan volt - és Tőle kért tanácsot.

10. Prof. H. Matsumoto - Tokyo - A japánok Közép-Ázsiából, a Bajkál-tó vidékéről származnak és érkeztek a szigetre, kb. 1500 évvel ezelőtt.

Frisnyák Sándor (Nyíregyháza)

A Felvidék mező- és erdőgazdasága a 18-19. században*

A gazdasági tájak (tér szerkezeti egységek) Nyugat- és Közép-Európa nagy részén a 12. században alakultak ki, a Kárpát-medencében ez a folyamat a periférikus hegységkeret benépesítésével és gazdasági birtokbavételével csak a 13. század végén kezdődött. (Cameron, R. 1994). A régiók (=ország-részek) ez idő tájt hasonló mezőgazdasági termelést folytattak eltérő hatékonysággal. A későbbi évszázadokban, amikor a környezethasználatban a racionalitás, a természeti feltételekhez való alkalmazkodás felerősödött, *a régiók gazdasága specializálódott*. A piacra termelés azokból a termékekből vagy termékcsoportokból történt, amelyeknek az ökológiai és ökonómiai feltételei kedvezőek voltak.

A térszerveződés középkori eredetű egységei a városgazdasági *körzetek*, amelyek az agrárfalvakból és egy iparos-kereskedő városból épülnek (Gyimesi S. 1994). A városgazdaságok különböző, maximálisan 25-30 km sugarú vonzás- és ellátókörzetre terjednek ki. A városgazdaságok (kistérségek) a *territoriális piacokban integrálódnak*.

A kistérségek területi összefonódása a hasonló gazdasági struktúra alapján és nem a közigazgatási egységek integrációjaként alakul. A 18-19. században a területiális gazdaságok (régiónok) komplementer-jellegű, egymást kiegészítő tevékenységet folytatnak. A régiókat a történelmi országterületnél nagyobb piac, a Habsburg Birodalom (1667-től a Monarchia) *közös piaca* fogta össze.

Az emberi tevékenységi formák differenciálódása és a földrajzi munkamegosztás fejlődése élénkíti az intra- és interregionális gazdasági kapcsolatokat. A Kárpát-medencén belüli interregionális kapcsolatokat a *vásárvonal-rendszer* kereskedelmi centrumai, a közös piaci, vagyis az örökös tartományokkal folytatott árucseréforalmat a határszéli empóriumok és egyéb energikus központok bonyolítják le (a Felvidéken pl. Bártfa, Eperjes, Kassa, Nagyszombat, Trencsén, Pozsony stb.).

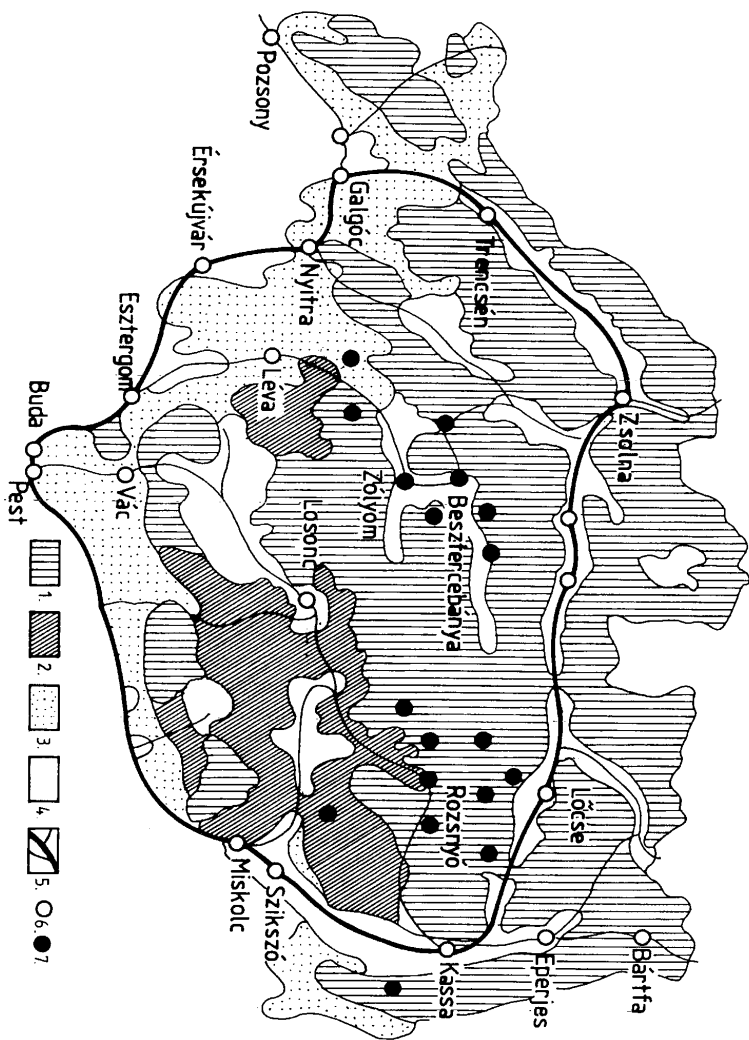
A Felvidék mint település- és gazdasági tér, a belső medencerendszer felől haladva, *fokozatosan betagozódik a magyar államszervezetbe* (Gyimesi S. 1994, Paládi-Kovács A. 1994). A honfoglalás korában az alföldi öblözetek és az alacsony, cserestölgyes dombvidékek benépesülnek és csak a 11-13. században hatoltak fel a bükkösök és a fenyvesek övezetébe. *A népesség és a kultúrtáj diffúziója a teraszos folyó- és patak völgyekben és az intramontán kismedencékben haladt észak felé* (pl. Sajó- és Hernád-völgy, Szepesi-, Liptói-, Turóczi-medence,

* Az OTKA T 024171. számú kutatási program keretében készült tanulmány

stb.). A 13. század végére a Felvidék teljesen benépesült. A megtelepüléssel, *a természeti környezet humanizálásával az ökoszisztéma átalakult, az erdei irtvány-földeken agrártájak formálódtak*. Az izolált agrártájak - összefüggésben a népesség gyarapodásával - fokozatosan növekedtek és egymással összekapcsolódtak. A kultúrtájak terjeszkedési irányát és magassági határát az ökológiai tényezők szabályozták. A Felvidéken a földművelés orografikus határa 800-1000 méter, a gabonatermelése 600 méter. A régió mezőgazdaságának kialakulása a 11-13. században összekapcsolódik azzal a makroregionális folyamattal, amelyet „létfenntartási rendszerváltás”-nak nevezünk (Rácz L. 1997). A modellkövető agrárfejlődés eredményeként a Kárpát-medencében ekkor vált meghatározó ágazattá a földművelés (Gyimesi S. 1994, Rácz L. 1997). A Felvidék 14-17. századi agrárfejlődése az Árpád-korban kialakult alapokon ment végbe. A 18-19. században a régió térszerkezetét egymással intenzív kapcsolatban álló különböző *gazdasági tájtypusok* alkották. A déli övezet, amely a vásárvonalas vármegyéket foglalta magában, az önellátás mellett piacra (felesleget) is termelt. A második, Léva térségétől a Hernád-völgyig terjedő övezet erdő- és mezőgazdasága többé-kevésbé önellátó terület. Az északi, széles erdőgazdasági zóna a folyóvölgyek és kismedencék „átmeneti jellegű” sávjaival élelemhiányos vidék (1. ábra).

A Felvidék-régió feudális kori gazdasági jelentőségét nem a mezőgazdaság, a hegyi pásztorkodással kiegészülő földművelés, hanem a komplex *erdőhasznosítás* és a *montánipar*, különösképpen a nemesfém- és a rézbányászat adja. *A mezőgazdaság összességében nem biztosítja az önellátást*, az északi vármegyék és a bányavárosi körzetek igen jelentős *élelmiszer-behozatalra* kényszerülnek. A 18-19. században a Felvidék lakosságát - a korábbi évszázadokhoz hasonlóan - a helyi ellátórendszerek mellett a kis- és nagyalföldi agrárterületekről élelmeztek.

A Felvidék 18-19. századi mező- és erdőgazdaságát a korabeli ország- és vármegyeleírások (Bél M. 1884, Fényes E. 1847, Magda P. 1819, Vályi A. 1796-1799), az investigatiókról készült tanulmányok (Udvari I. 1990, Udvari I.- Takács P. 19993, 1994, Viga Gy. 1990), a történeti statisztikai és a kartográfiai források (Bedő A. 1896, Benda Gy. 1973) alapján foglaljuk össze. A 18. századi könyvészeti forrásanyag a mező- és erdőgazdasági földhasználat jellemző sajátosságait tárja fel, általában az összesítésre és elemző-összehasonlító vizsgálatokra alkalmas statisztikai bázis nélkül. Az első statisztikák, pl. az 1786-1789-ben készült kataszteri felmérések nem teljesek, csak az adó alá eső (a nemesi földek nélküli) szántó-, rét és szőlőterületekre terjednek ki, a legelők és az erdők nagyságát nem határozzák meg. A 18. század végéről és a 19. század elejéről a teljes mezőgazdasági terület és egyes művelési ágak nagyságát M. J. Lichtenstern osztrák földrajztudós közli a Habsburg Birodalom agrárgazdaságáról írt munkájában (Benda Gy. 1973). Lichtenstern statisztikai adatait először Theodor Link „Kleine Geographie Ungarns” című könyvében használja (1817), majd megjelennek a magyar

1. ábra. A Felvidék térszerkezete (18-19. század)

Jelmagyarázat: 1: közép- és magashegységi erdőgazdálkodás, erdei és havasi pásztorkodás, 2: dombvidéki erdő- és mezőgazdálkodás, 3: dombvidéki mezőgazdálkodás, helyenként szőlő- és bortermeléssel, 4: folyóvölgyek és hegységközi kismedencék átmeneti gazdálkodással,

5: a legfontosabb közlekedési folyosók és a legjelentősebb csatlakozó utak, 6: kereskedelmi, ipari, forgalmi, művelődési stb. központok, 7: bányavárosok

szerzők munkáiban is. A 19. századi magyar leíró statisztikákban (és enciklopédikus művekben) megjelennek az egyes országrészekre, vármegyékre és kisebb térségekre vonatkozó adatok, igen nagy részletességgel, 1865-től községi bontásban is. Az 1865-ben Budán kiadott „Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjővedelme” című helytartótanácsi statisztika, amelyet e dolgozat megírásánál és a tematikus térképek szerkesztésénél alapvető forrásként használtunk, igen alkalmas egyes régiók, így pl. a Felvidék 19. századi mező- és erdőgazdaságának rekonstruálására.

A 18. század végén a felvidéki vármegyék összterületének (=63 146 km² 81 %-át, 1865-ben 93 %-át hasznosítja a mező- és erdőgazdaság. A haszonvehetetlen terület csökkenése a lokális környezet átalakító munkákkal és a termelés intenzívebbé válásával magyarázható.* A mezőgazdasági földalap a 18-19. századi erdőirtások révén tovább növekszik, elsősorban a rét- és legelőterület térnyerésében nyilvánult meg. A szántó és a szőlő mind a „hegyalja vármegyékben”, mind pedig az északi területeken már korábban eléri az optimális határait és stabilizálódik. A földhasznosítás térszerkezetében általában a racionalitás, az ökológiai feltételekhez való alkalmazkodás figyelhető meg.

A Felvidék-régió a történelmi Magyarország Erdély, Horvát-Szlavonország és a Határőrvidék nélküli területének 29,8 %-a (a Kárpát-medence összterületének 19,4 %-a).

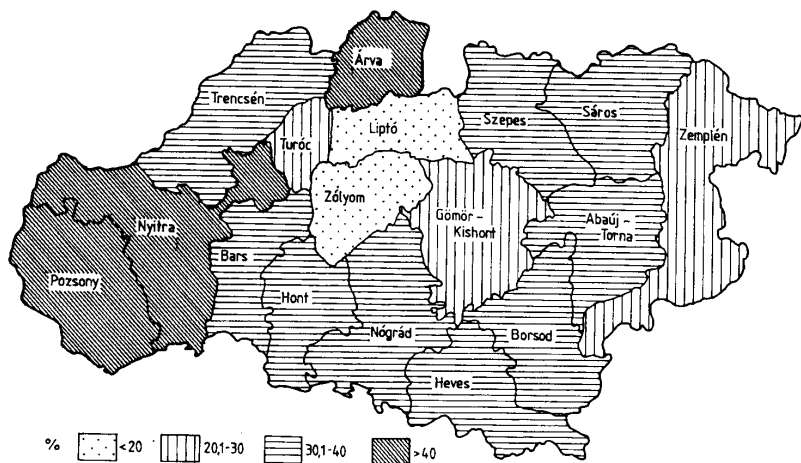
A 19. század közepén a Felvidék *szántóterülete* (34,7 %) meghaladja az erdőt (32,1 %), de ennek ellenére nem biztosítja lakosságának élelmiszerállátását (1787-ben 2,3 millió, 1870-ben több mint 3 millió ember él a felvidéki vármegyékben). A szántóföldek a déli (vásárvonalas) vármegyékben a sík- és dombvidéki területeket, a magasabb régiókban a folyóvölgyeket és a kismedencéket (az „életkamrákat”) foglalják el. A szántóterület %-os aránya Pozsony (47,9 %), Nyitra (46,6 %) és Árva (43,3 %) vármegyében a legmagasabb (1. sz. táblázat). 30-40 % a szántó részesedése a „hegyalja vármegyékben” (pl. Borsodban 33,3 %), továbbá északon Trencsénben, Sáros és Szepes vármegyében. Az erdőben gazdag Zólyom és Liptó vármegyében található a legkevesebb szántó (15,6-16,6 %). A *gyepterület* (rét és legelő) a felvidéki vármegyék összterületének 25 %-át foglalja el és alapját, természetes takarmánybázisát képezi az állattenyésztésnek. A rét- és legelőföldek kiterjedése Hevesben a legnagyobb, területi aránya 43 %. A legtöbb megyében 20-25 % között változik a gyepterésaránya, 20 % alatt csak három megyében található (Bars, Gömör-Kishont és Szepes). A *szőlő* 2 %-kal részesedik a mező- és erdőgazdasági földalapról, de termelése csak a déli övezetben jelentős (Borsodban 2,5 %, Hevesben 2,3 %, Hontban 2,2 %, Nógrádban 2 %, Zemplénben 1,3 %). A *nádas* 0,2 %-ot, a *haszonvehetetlen terület* 7 %-ot foglal el (pl. Zemplénben 12,9 %, Szepesben 8,1 %, míg Zólyomban csak 3,8 %).

* A 12%-os különbség az adatfelvételezés pontatlanságából is származhat

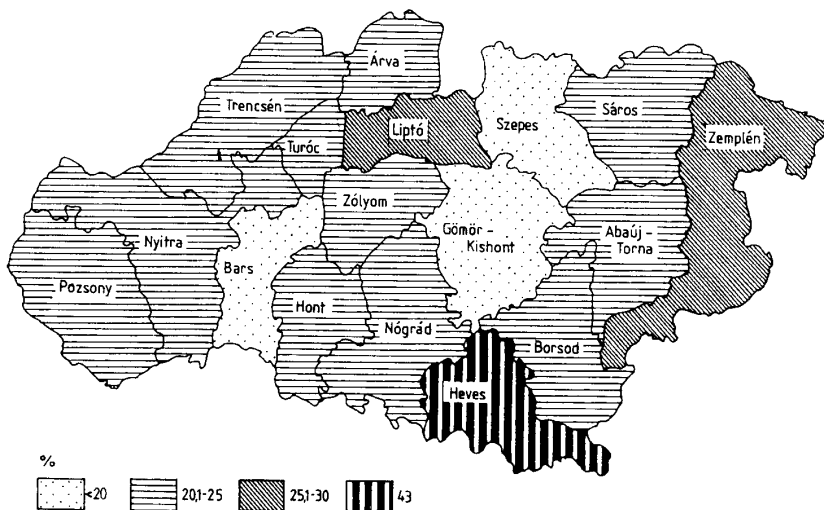
A szántóföldi gazdálkodás két- és háromnyomásos rendszervben történik, de a 19. század vége felé a Felvidéken is a vetésforgó rendszerre térnek át (a 20. század elején a régió nyugati felében 10 %, a keleti részében több mint 40 % a még nyomásos rendszerben művelt területek aárnya). A 18-19. században a szántóföldeken gabonaféléket, takarmány- és ipari növényeket termelnek. A vetésterület nagy részét a gabona foglalja el (1864-ben a gabonatermelés meghaladja a 14 millió hektolitert). A Felvidéken - az agroökológiai feltételeknek megfelelően - a *gabonafélék közül az első helyen áll a rozs* (31,7 %), majd ezt követi az *árpa* (21,4 %), a *zab* (19,4 %), a *búza* (17,2 %) és a *kukorica* (8,2 %). A *kétszeres* 1,2 %-kal, a *köles* 0,9 %-kal részesedik a teljes gabonatermelésből (2. és 3. táblázat). A gabonafélék sorrendje az egyes vármegyékben különböző, pl. a búza csak Hont és Heves vármegyében áll az első helyen (30 és 28,8 %). A legtöbb vármegyében a rozstermelés a legfontosabb (pl. Tornában 52,3 %, Nógrádban 48,2 %, Borsodban 45,2 %, Nyitrában 41,1 %, Turócbán 39,5 % stb.). Az árpa csak Szepesben (39,6 %), a zab Árva (89,3 %), Liptó (59,3 %) és Sáros (43,4 %) vármegyében foglalja el az első helyet.

A mennyiség szerint Pozsony és Heves a legfontosabb (536 718 és 453 522 hl) búzatermelő vármegye, de a legjobb minőséget - legalábbis egy 18. századi minősítő bizottság szerint - Borsod, pontosabban a Sajó-völgy és a Miskolci-kapu produkálja. A Felvidék-régió déli peremzónája a helyi szükségletet meghaladó mennyiségben termel gabonaféléket, amelyeket az északi vármegyékben értékesít. Az intraregionális gabonakereskedelem nem biztosítja az északi területek ellátását, ezért *az alföldi és kistáji tájakról kell a hiányt pótolni* (ennek mennyisége a 19-20. század fordulóján kb. 1-1,2 millió q/év). Az 1780-as években gyors ütemben terjed a Felvidék északi kismédecéiben és völgyeiben a *burgonyatermelés*. A 19. század elején a Felvidék az ország első, legjelentősebb burgonyatermelő vidéke. Pozsony vármegyében pl. Malacka és Stomfa termeli a legszebb és legjobb minőségű krumplit. A burgonya népelelmezési jelentősége az északi vármegyékben a legnagyobb, Árvaiban a megélhetés alapja (Fényes E. 1847). Az évi burgonyatermelés 4,9 millió hl, a hazai termelésnek több mint 43 %-a. A termés mennyisége alapján 1864-ben Szepes az első, majd sorrendben követi Trencsén, Pozsony, Liptó, Zemplén, Gömör és Sáros. A 19. század végén a vetésterület nagysága szerint más sorrend alakul ki, pl. Árva, Liptó és Szepes vármegye halad az élen több mint 20 %-os területi aránnyal, majd 10-20 %-kal Trencsén, Sáros és Zólyom követi. A burgonyaföldek aránya Borsodban a legalacsonyabb (2 % alatt).

A 18-19. században az ipari növények közül a *kender* és a *len* a legjelentősebb. A kendert főleg a déli és a nyugati vármegyékben, a lent a Felvidék északi völgyeiben és kismédecéiben termelik. A Szepességben a len főtermény, amely - Fényes Elek megfogalmazása szerint - „... mind mennyiségre, mind minőségre

2. ábra. A szántóterület részesedése az összes területből (1865)

3. ábra. A rét és legelő részesedése az összes területből (1865)

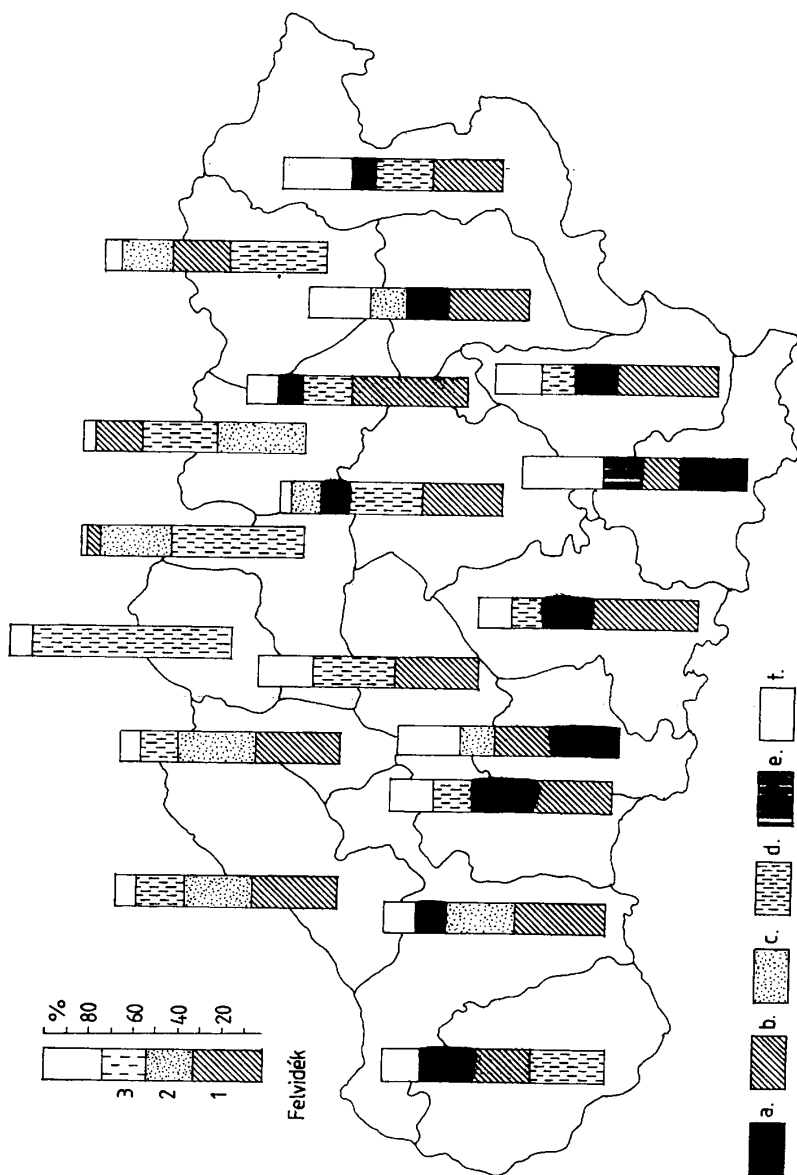
1. számú táblázat

A felvidéki vármegyék földhasznosítása 1865-ben

Vármegye	Összterület (hektár)	Az összterület %-os megoszlása							Tiszta jövedelem pengő ☐ pénzen* (Ft/ha)
		Szántó	Rét	Legelő ☐	Erdő ☐	Szőlő ☐	Nádás	Haszonve- hetetlen	
1. Abaúj	289695	35,9	10,7	10,2	36,5	1,3	-	5,4	2,68
2. Árva	195578	43,3	6,7	17,9	26,3	-	-	5,8	1,58
3. Bars	272154	37,3	11,1	8,5	38,4	0,9	-	3,8	5,04
4. Borsod	367298	33,3	13,3	11,7	32,4	2,5	0,3	6,5	5,15
5. Gömör	406980	24,1	13,5	5,1	49,8	0,2	-	7,3	2,63
6. Heves	673891	36,2	14,9	28,1	9,6	2,3	1,1	7,8	5,40
7. Hont	248265	36,8	11,6	9,9	33,3	2,2	-	6,2	6,26
8. Liptó	218680	16,6	11,3	17,6	48,8	-	-	5,7	1,96
9. Nógrád	429939	38,6	11,1	10,4	31,7	2,0	-	6,2	4,19
10. Nyitra	596463	46,6	9,6	12,2	25,1	0,8	0,3	5,4	6,11
11. Pozsony	436071	47,9	12,4	12,6	19,5	1,2	0,1	6,3	8,16
12. Sáros	357744	38,6	6,9	13,3	33,6	-	-	7,6	1,81
13. Szepes	364475	32,6	11,2	8,4	39,7	-	-	8,1	2,11
14. Torna	62302	20,5	10,7	10,3	50,0	1,5	-	7,0	2,60
15. Trencsén	412389	32,5	6,0	18,6	34,6	-	-	8,3	2,57
16. Turóc	111982	26,5	9,5	12,2	48,7	-	-	3,1	2,63
17. Zemplén	600143	29,0	11,3	16,7	28,5	1,3	0,3	12,9	2,80
18. Zólyom	270615	16,5	15,6	7,3	56,8	-	-	3,8	2,31
Összesen	6314664	34,7	11,2	13,8	32,1	1,0	0,2	7,0	4,06 **

* A haszonvevő területnek nélküli

** A felvidéki megyék átlaga

4. ábra. A három legfontosabb gabonanövény a felvidéki vármegyékben (1864)
a) búza, b) rozs, c) árpa, d) zab, e) kukorica, f) egyéb

legjobbnek találtatik egész hazánkban“ (Fényes E. 1847). A szepesi len- (és lenvászon-)termelés két mikrokörzetben, a Poprád- és a Felső-hernád-völgyben koncentrálódik. A *dohánytermelés* fő területe a Felvidék déli peremzónája, Hont megyétől Dél-Zemplénig. Hevesben pl. Verpelét, Zemplénben Rátka a 19. századi dohánykertészet ismertebb helye. A *cukorrépa termelés* az 1830/40-es években több helyen (pl. a Bódva-völgyében) kezd kibontakozni. Fejlődése és térhódítása a századvégi cukorgyár telepítésekkel függ össze (pl. Bars, Nyitra, Pozsony, Zemplén megye). A 18-19. század fordulóján - az állattenyésztés extenzív jellegeből következően - a *szálastakarmányok* termesztése kevésbé jelentős. A 19. század második felében, amikor a mezőgazdálkodás belterjesebbé válik, már egyre nagyobb mértékben termelnek szálas- és lédús takarmánynövényeket. A *zöldség- és főzelékfélék* termelése az egész Felvidéken általános, de a nagyobb fogyasztóközpontok környékén, a városellátó mikrorégiókban jelentősége megnövekszik (pl. Pozsony környéke, Ipoly-medence, a borsodi Sajó-völgy, stb.). A 19. század vége felé ezekben a városellátó körzetekben az öntözéses bolgár-kertészet is megjelenik (pl. miskolci agglomeráció).

A Kárpát-medencében a *szőlő- és borkultúra* északi határát a 9,5 °C-os izotermavonal képezi (Boros L. 1996). A „borklíma“ északi határán alakultak ki a Felvidék híres történelmi borvidékei, pl. Tokaj-hegyalja, Bükkalja, Eger környéke, Mátraalja, Pozsony és környéke stb. A szőlő- és borgazdasági mikrokörzeteken kívül jelentős még Bars, Hont, Nógrád és Nyitra vármegye szőlőtermelése, továbbá Szikszó és környéke minőségi bortermelése is. A pozsonyi borvidék (Bazin, Modor, Pozsony, Récse, Szentgyörgy stb.) az Áprád-kortól exportra is termel (felvevőpiaca Bécs, a Morva- és a Cseh-medence). A Tokaj-hegyaljai borvidékről lengyel- és Oroszországba szállítanak aszú- és egyéb minőségi bort. A felvidéki borfalvak és -városok virágzó gazdasága a 18. században a külpiacon elvesztése (és a korlátozó vámrendelkezések) miatt megtorpan, stagnál, majd a hanyatlást az 1880-as évek filoxéra-inváziója tetőzi be. A szőlőskertek pusztulása országosan kb. 44 %-os, a Felvidéken ennek duplája (pl. Abaúj-torna vármegyében 95 %-os, Borsodban 90 %-os, Zemplénben 82 %-os stb.). A filoxéra mellett más szőlőbetegségek, így pl. a peronoszpóra és a lisztharmat is csökkenti a felvidéki promontoriumokat. A szőlőskertek és -ültetvények rekonstrukciója a századforduló idején gyors ütemben halad, de a szőlőterület nagysága már nem éri el a filoxéra előtti méreteket. A szőlő- és bortermelés súlypontja ekkor helyeződik át az alföldi (homok-) területekre. Az elpusztult felvidéki szőlők helyén sokféle gyümölcsösöket telepítenek (pl. Bükkalja).

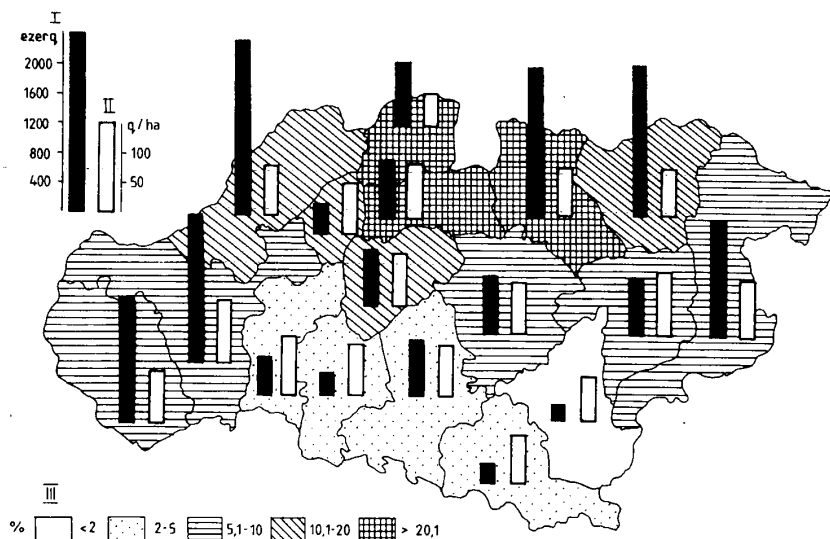
A Felvidék a Kárpát-medence egyik legjelentősebb *gyümölcsstermelő régiója*. Az 1864. évi adatfelvételezés szerint a felvidéki vármegyékben 123 838 hl gyümölcsöt termelnek, ez a mennyiség a szűkebb Magyarország össztermelésének 21 %-a (Benda Gy. 1973). A régió teljes gyümölcsstermelésének 1/4-ét ekkor

A felvidéki vármegyék gabonatermelése 1864-ben (hektoliter)

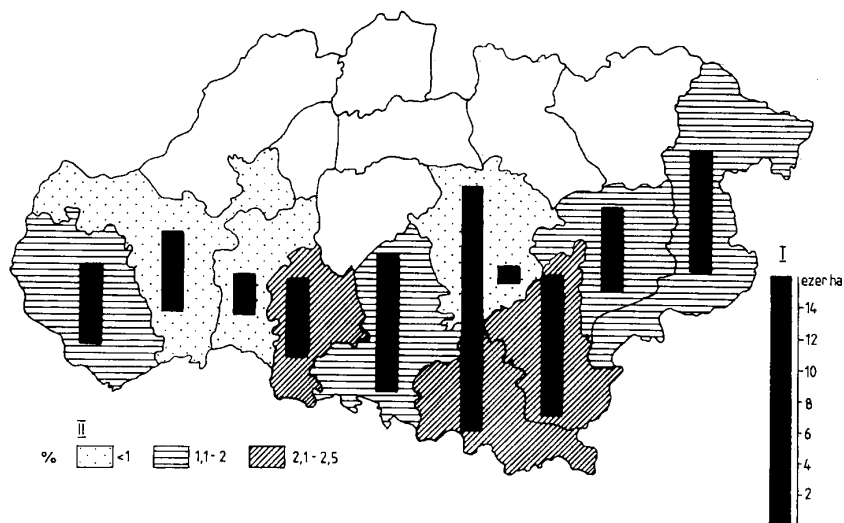
Vármegye	búza	kétszeres	rozs	árpa	zab	köles	kukorica	összesen
1. Abaúj	164446	-	338676	152839	147589	10402	63986	877938
2. Árva	1694	-	11252	24480	311088	-	-	348513
3. Bars	170118	-	227159	114311	75906	2487	33506	623487
4. Borsod	99343	4779	351891	67917	112635	1184	140820	778569
5. Gömör	97189	-	254247	40308	221012	2231	58126	673113
6. Heves	453522	161072	292571	212571	190198	15104	249936	1574974
7. Hont	132096	-	117699	64226	63134	-	62648	439803
8. Liptó	1875	-	17688	70719	131251	-	-	221533
9. Nógrád	184330	-	442189	94001	109262	625	86977	917384
10. Nyitra	226518	-	686866	552288	102627	10493	91228	1670020
11. Pozsony	536718	2875	588157	745166	155525	2644	188761	2219846
12. Sáros	37971	-	174910	155159	281831	-	113	649984
13. Szepes	46401	1500	131398	268487	230046	-	-	677832
14. Torna	12277	-	50060	6059	18003	93	9231	95723
15. Trencsén	51493	-	167649	229220	126402	1778	1829	578371
16. Turóc	9280	302	53323	46649	25181	129	-	134864
17. Zemplén	170299	-	451130	127725	340595	75686	170295	1335730
18. Zólyom	22638	-	103448	40921	97824	-	34	264865
Összesen	2418208	170528	4460312	3013046	2740109	122856	1157490	14082549

A gabonafélék %-os megoszlása a felvidéki vármegyékben (1864)

Vármegye	búza	kétszemes	rozsa	árpa	zab	köles	kukorica
1. Abaúj	18,7	-	38,6	17,4	16,8	1,2	7,3
2. Árva	0,5	-	3,2	7,0	89,3	-	-
3. Bars	27,3	-	36,4	18,3	12,2	0,4	5,4
4. Borsod	12,7	0,6	45,2	8,7	14,5	0,2	18,1
5. Gömör	14,4	-	37,8	6,0	32,8	0,4	8,6
6. Heves	28,8	10,2	18,6	13,5	12,1	1,0	15,8
7. Hont	30,0	-	26,8	14,6	14,4	-	14,2
8. Liptó	0,8	-	8,0	31,9	59,3	-	-
9. Nógrád	20,1	-	48,2	10,2	11,9	0,1	9,5
10. Nyitra	13,6	-	41,1	33,1	6,1	0,6	5,5
11. Pozsony	24,2	0,1	26,5	33,6	7,0	0,1	8,5
12. Sáros	5,8	-	26,9	23,9	43,4	-	-
13. Szepes	6,9	0,2	19,4	39,6	33,9	-	-
14. Torma	12,8	-	52,3	6,3	18,8	0,1	9,7
15. Trencsén	8,9	-	29,0	39,6	21,9	0,3	0,3
16. Turóc	6,9	0,2	39,5	34,6	18,7	0,1	-
17. Zemplén	12,7	-	33,8	9,6	25,5	5,7	12,7
18. Zólyom	8,5	-	39,1	15,5	36,9	-	-
Összesen	17,2	1,2	31,7	21,4	19,4	0,9	8,2

5. ábra. A Felvidék burgonyatermelése a századfordulón. Jelmagyarázat: I: a termés mennyisége, II: termésátlag, III: a burgonyaföldek %-os részesedése a szántóterületből

6. ábra. A Felvidék szőlőtermelése 1865-ben. Jelmagyarázat: I: szőlőterület, II: a szőlő %-os részesedése az összterületből

Gömör vármegye szolgáltatja. Fényes Elek is Gömör vármegyéjét minősíti az ország első gyümölcstermelő területének (Fényes E. 1847). A századvégi adatok szerint a *Felvidéken 12,3 millió gyümölcsfa található* (4. sz. táblázat). A gyümölcsfák száma alapján a Felvidéken első Nyitra vármegye, majd sorrendben Trencsén, Borsod, Hont és Pozsony követi. A legtöbb és legkevesebb gyümölcsfával rendelkező vármegye (Nyitra és Árva) között 30-szoros a különbség, így a Felvidék-régió belül is számottevő a gyümölcskereskedelem (Viga Gy. 1990). A *Felvidék gyümölcsfaállományának 56 %-a szilva, 13,4 %-a alma, 9,2 %-a körte*, a többi cseresznye, meggy, ősz- és kajszibarack, dió, gesztenye és egyéb. Az intra- és interregionális gyümölcskereskedelem mellett a 18-19. században az egyes mikrokörzetekből exportálnak is (pl. a gönci gyümölcstermelő körzetből kajszibarackot szállítanak a dél-lengyelországi piacközpontokba).

A Felvidék 18-19. századi *állattenyésztése* a tartásmód alapján három típusba sorolható, úm. a *magashegyi (havasi) pásztorkodás*, a hegyalja vármegyékben a *pusztai legeltetés*, továbbá a dombvidéki tájakon és a déli kismedencékben a *komplex földműves gazdaságok állattartása* (Paládi-Kovács A. 1993). A magashegységi (havasi) pásztorkodás a Beszkidek, a Fátrák, a Magurák, a Tátrák és a Liptói-havasok vidékére jellemző, de megtalálható a Gömör-Szepesi-Érchegységben is. A havasi állattartás a völgyi agrárgazdaságok hegyi szállás-pásztorkodása, ami télen az istállózó-takarmányozó tartásmóddal egészül ki (Paládi-Kovács A. 1993). A magashegységek természetes takarmánybázisával, kiterjedt gyepterületeivel magyarázható az extenzív állattenyésztés *transzhumáló* változata is. A kétlegelős vándorpásztorkodás nyáron a hegyi legelőket, télen a síksági legelőket és a folyó menti erdők lombtakarmányát hasznosítja. A transzhumáló állattenyésztés a Beszkidek, a magas-Tátra és a lengyel síkság között terjedt el, de korántsem olyan mértékben, mint a Keleti- és a Déli-Kárpátok, illetve az előterükben lévő síkságok (Moldva és a Havas-alföld) között. A pusztai legeltetés néhány hegyaljai vármegyében (Borsod, Heves stb.) lehetséges, míg a komplex földműves gazdaságok állattartása a Felvidék déli övezetében az írtványföldek (legelők) és a cserestölgyes erdők természetes takarmánybázisára épül, amelyet a termesztett takarmányfélések egészítenek ki.

A Felvidék összterületének több mint 1/3-át a rétek, legelők és az erdei legeltetésre és makkoltatásra alkalmas tölgyerdők foglalják el (1865). A magashegyi (havasi) gyepterületeket elsősorban a juh- (kisebb mértékben a szarvasmarha) tenyésztés hasznosítja. A 18-19. században a Felvidék állatállományában a *juh* és a *szarvasmarha* a legjelentősebb. 1870-ben a felvidéki vármegyékben 3,7 millió juh és több mint 1 millió szarvasmarha található (Benda Gy. 1973).

A 19. század utolsó harmadában - a gyapjúkonjunktúra megszűnése miatt - a Felvidék juhállománya 1,3 millióra csökken, ugyanakkor a szarvasmarha-állomány alig változik (5. sz. táblázat). 1896-ban a juhállomány 33 %-a Nógrád,

4. számú táblázat

A felvidéki vármegyék gyümölcsfaállománya és %-os megoszlása 1895-ben

Vármegye	a gyümölcs- fák száma	alma	körte	cseresz- nye	meggy	□szit- és kajszit-ba- rack	szilva	dió	egyéb
1. Abaúj-Torna	825684	11,7	7,1	5,8	2,1	4,6	58,6	5,5	4,5
2. Árva	55628	25,6	17,3	2,1	0,8	0,6	53,0	0,6	-
3. Bars	804105	15,6	9,8	6,0	1,3	3,2	54,1	4,7	5,3
4. Borsod	1238679	12,6	6,1	5,9	5,5	5,2	54,1	2,8	7,8
5. Gömör	855639	15,3	7,8	3,5	1,3	1,5	64,8	3,3	2,5
6. Heves	713822	15,5	6,8	7,0	4,9	9,7	43,3	3,3	9,5
7. Hont	1096082	9,8	9,6	7,4	1,1	3,4	61,6	3,9	3,2
8. Liptó	68633	26,6	13,2	0,8	1,9	0,3	56,3	0,2	0,7
9. Nógrád	901916	10,5	9,0	6,2	1,1	4,3	57,8	4,3	6,8
10. Nyitra	1679828	12,6	9,5	5,9	2,9	3,1	53,1	6,0	6,9
11. Pozsony	1009400	15,0	12,3	5,5	11,6	5,9	34,7	8,7	6,3
12. Sáros	375033	13,6	10,4	4,8	0,9	2,8	64,3	2,2	1,0
13. Szepes	123126	30,3	14,8	3,3	3,2	0,7	46,9	0,5	0,3
14. Trencsén	1288669	12,4	10,5	1,9	0,1	0,3	71,5	3,1	0,2
15. Turóc	107061	16,6	12,1	0,5	0,5	0,3	68,9	1,0	0,1
16. Zemplén	880319	13,0	8,7	4,2	3,4	5,2	53,0	5,0	7,5
17. Zólyom	248235	20,7	12,1	4,7	0,5	0,5	57,8	1,4	2,3
Összesen	12271859	13,4	9,2	5,2	2,9	3,8	56,0	4,4	5,1

A felvidéki vármegyék állatállománya 1896-ban

Vármegye	szarvasmarha	ló	sertés	juh
1. Abaúj-Torna	43820	16605	28527	82933
2. Árva	52478	9082	5427	26451
3. Bars	47220	16970	20880	46579
4. Borsod	57140	26724	51180	90205
5. Gömör-Kishont	63355	16776	47630	133285
6. Heves	46589	29794	46686	100528
7. Hont	34462	11992	25955	104469
8. Liptó	35422	4593	9757	51291
9. Nógrád	52182	22445	60236	196162
10. Nyitra	120742	32235	48349	122748
11. Pozsony	93265	27208	47970	59077
12. Sáros	64223	10442	12103	67098
13. Szepes	76436	12704	20108	99600
14. Trencsén	77280	11125	16002	75515
15. Turóc	17141	3800	7477	32684
16. Zemplén	105001	33732	63567	76456
17. Zólyom	38452	5906	12094	89670
Összesen	1022238	292068	524948	1350460

Összehasonlító adatok

Magyarország	5450704	2039563	4322027	7524431
A Felvidék %-os részesedése	18,75	14,32	12,14	17,95

Gömör-Kishont és Nyitra vármegyében, a szarvasmarha-állomány 31 %-a Nyitra, Zemplén és Pozsony vármegyében koncentrálódik. A régió déli övezetében, ahol a tölgy és a cser-tölgyes erdők borítják a felszínt, az extenzív *sertésenyésztés* sajátos tartásformája, az erdei legeltetés és makkoltatás jellemző (Szabadfalvi J. 1991). A Cserhát, a Mátra, a Medvealja, a Bükk, a Galyaság, a Cserehát és az Eperjes-Tokaji-hegység a makkoltató sertésenyésztés nagy összefüggő övezetét alkotja, helyenként híres kanászfalvakkal (pl. Disznósd=Borsodszentgyörgy, Disznóshorvát=Izsófalva). A kiterjedt tölgy- (és részben bükk-) erdők nemcsak a helyi sertésállomány ellátását biztosítják, hanem a távolabbi (sikvidéki) településekről is befogadják a hatalmas kondákat. A peremtájakon az erdei legeltetés és makkoltatás összekapcsolódik a réti-mocsári sertéslegeltetéssel (pl. Dél-Zemplén). A sertésállomány (1870-ben 575 168 db, 1896-ban 524 948 db) nem biztosítja a helyi szükségleteket, ezért - akárcsak a vágómarhából és más állatokból is - a két alföldi területről kell biztosítani a hiányokat. A *lótenyésztés* általá-

nos, nagyobb jelentősége csak néhány helyen van (pl. Makovica, Sáros, továbbá Borsod és Heves vármegye).

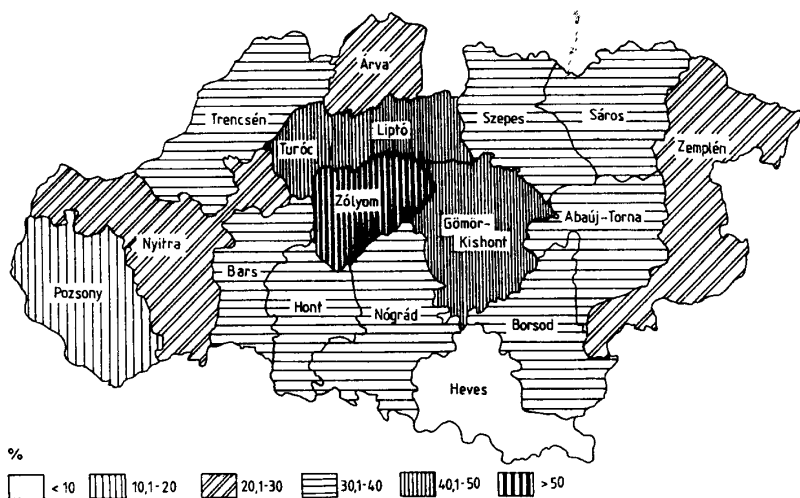
A Felvidék a honfoglalás és a kora Árpád-korban hatalmas erdőrengeteg. A nagytáj déli peremét pannóniai *cseres-tölgyes* szálerdők borítják, amelyből a Börzsöny, a Mátra, a Bükk és az Eperjes-Tokaji-hegység gyertyános-tölgyes erdőségei szigetszerűen emelkednek ki, a legmagasabb szinteken hegyi bükkösökkel. Az Ipoly- és a Gömöri-medencétől északra a *gyertyános-tölgyes* szálerdők alkotnak - az előbbinél keskenyebb, a Tapoly és az Ondava völgyében kiszélesedő - összefüggő övezetet. Az Északnyugati-Kárpátok magasabb régióiban *montán-bükkösök* és *jegenyefenyős-bükkösök* alakultak ki. A Gömör-Szepesi-érchegység, e zóna legterjedelmesebb része, a 13. században Fekete-erdő néven ismert zárt fenyőerdő-vidék, amelynek erdőformációit a későbbi századok emberi tájalakító munkája alaposan megváltoztat. A két Táttra (Turtur) hegyvonulatait *magashegységi lúcfenyvesek*, *szubalpin cirbolyafenyvesek* és a *havasi gyepek* jellemzik (Györffy Gy. - Zólyomi B. 1994). A Felvidék-régió erdőrengetege a kora Árpád-korban Magyarország *védelmi övezete* (gyepű és gyepűelve), később pedig *a gazdasági élet egyik legfontosabb természeti erőforrása* (Bulla B. - Mendöl T. 1947).

Az erdőségek a Felvidéket tagoló völgyrendszerek és kismedencék területén a 18-19. századra erőteljesen megfogyatkoznak. Az erdőirtások a legelő- és termőföldnyerés céljából kezdődnek, de a 13. századtól a montánipar (pl. a nemesfém-bányászat bányafa-szükségelet) is nagymértékben hozzájárul az erdőállomány csökkenéséhez. A 18. században az erdőhasználatot állami erdőrendtartások szabályozzák (pl. a kamarai uradalmak vágásterveken alapuló okszerű gazdálkodást folytatnak). A diósgyőri koronauradalom, borsod vármegye legjelentősebb tűzifa-ellátó gazdasága, a 19. század elején már hosszú távú vágásterveket készít a Bükk hegységi pagonyok hasznosítására.

Az 1750-től 1850-ig terjedő évszázad alatt Magyarország erdőterületei - az ipari célú fakitermelés (pl. hamuzsírforrás és faszénégetés) miatt - 23 000 km²-rel csökkent. Különösen nagy erdőirtást folytatnak a Felvidéken és a Dunántúlon. 1865-ben a *felvidéki vármegyék összterületének már csak 32,1 %-át foglalják el az erdőségek*. Az erdősültség Zólyom vármegyében, az Árpád-kori híres „Zólyomerdő” magterületén a legmagasabb (58,6 %). Innen minden irányban csökken az erdők %-os aránya. Északon Turóc (48,7 %) és Liptó (48,8 %), keleten és délkeleten Gömör (49,8 %) és Torna (50 %) is igen jelentős erdőállománnyal rendelkezik. A következő gyűrűt alkotó vármegyékben 30,1 és 40 % között változik az erdősültség foka. A peremek felé haladva, Árva, Nyitra és Zemplén földjén már csak 20,1 és 30 % között alakul az erdők részaránya. Pozsonyban, a régió legfejlettebb gabonatermelő megyéjében az erdő nem éri el a 20 %-ot. A „hegy-alja vármegyék” közül Hevesben a legalacsonyabb az erdőterület aránya (9,6 %).

Az *évi fanövekedés átlagosan 3 m³/hektár* (a fenyőfáknál 4, a tölgyenél 2,9, a

többi lombos fánál 2,3 m³/ha-ral számolhatunk). A 19. század végén a felvidéki erdők (kb. 2 millió ha) folyónövedéke évi átlagban 6-6,1 millió m³. Az 1895. évi erdőstatisztika szerint a régió erdőállományának 28,8 %-át a tölgy, 39,4 %-át a bükk és más lomberdő, 31,8 %-át a fenyő alkotja (Bedő A. 1896). *A hektáronkénti kitermelhető fatömeget a 19. század második felében 1,5-1,8 m³-re becsülik. A fakitermelés munkaszervezete a vízi szállítórendszerre épül, de ahol ennek feltételei hiányoznak, ott ökrös és lovas szekerekkel szállítják a fát és a faipari termékeket. A felvidéki fa felvevőpiaca elsősorban a két alföld és a főváros, de kisebb mennyiségben - a 19. század második felében növekvő mértékben - exportálnak is. Az erdőtájéka és a gabonatermelő alföldek gazdasági komplementaritásának alapja a síkságok gabona- (élelmiszer-) feleslege és fahiánya, a hegyvidékek fa-feleslege és gabonahiánya.*

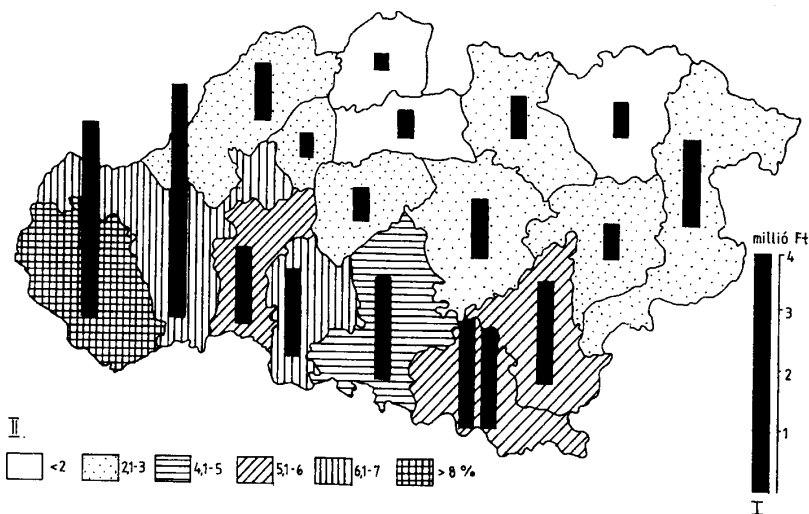
7. ábra. Az erdőterület részesedése az összes területből (1865)

Az erdő a 18-19. században a manufaktúraipar fontos energia- (faszén) és nyersanyagforrása. A massa-, hámor- és hutatelepülések környékén és a szállítási útvonalak (folyó- és patak völgyek) térségében hatalmas irtványok keletkeznek. Az 1730-as években Selmezbánya környékén a fosszilis energia (kőszén) felfedezése és hasznosítása még nem mérsékli a felvidéki (energia- és bánya-) erdők további pusztulását. A változás a 18. század vége felé meginduló, de csak a 19. században kiteljesedő szénbányászattal kezdődik. Az *energiaigényes ipar* - elsősorban a vaskohászat - az erdőtájokról a szénmedencékbe „vándorol” (Borsodi- és Nógrádi-medence). A 19. században az épület-, szerszám- és tűzifa mellett egyre jelentősebb a faipari termékek (pl. deszka, lécz, talpfa, zsindely, hordódon-

ga, faedény, szőlőkaró stb.) értékesítése. A fafeldolgozás a vízi energiára épülő *fűrészmalomokban*, a 19. század utolsó harmadában a *nagyiparijellegű fűrésztelepeken* történik. 1898-ban a Felvidéken 85 nagy fűrészüzem funkcionál, a legtöbb Szepesben (18), Gömörben (11), Liptóban (10), Zólyomban (10), Árvában (7), Turócbán és Trencsénben (6-6).

A fát és a fűrészipari termékeket a vasút-korszak előtt a „folyók hátán” szállítják a fűrésztelepek és fakereskedelmi központok portusaiba. A Felvidék folyói közül a Vág és a Garam mellett egyes évszakokban a Poprád és a Dunajec is alkalmas a tutajozásra, míg a többi folyón (pl. Nyitra, Zsitva, Ipoly, Sajó, Hernád, Tapoly) csak az időszakos faúsztatásra van lehetőség. A 17-18. században a Poprád-Dunajec-Cisztula vízi úton a felvidéki fa- és borexport összekapcsolódik (a Tokaj-hegylajai bort a tutajokon szállítják Krakkóba). A vízi szállítás mellett évente több tízezer szekérrel fuvarozzák a fát a Felvidékről a két alföld „fahíányos” területeire és a vásáröv kereskedelmi centrumaiba (Buda és Pest, Pozsony, Miskolc stb.).

A 18. század második felében és a 19. században a mértéktelen erdőirtások ellenére - a Felvidéken is kialakulnak a modern erdőgazdálkodás feltételei és módszerei.

8. ábra. A felvidéki vármegyék földjövödelme 1865-ben. Jelmagyarázat:
I: tiszta jövedelem pengő pénzben (Ft), II: egy hektárra jutó tiszta jövedelem

Az 1865. évi adatok alapján a Felvidék mező- és erdőgazdasági földhasználatának tiszta jövedelme 23,8 millió Ft pengő pénzben. A hektáronkénti tiszta jövedelem - a haszonvehetetlen földek (= 422 221 ha) leszámításával - 4,06 Ft, az or-

szágos átlagnak (=4,93 Ft/ha) 82,35 %-a. A kedvezőtlen agroökológiai potenciál miatt a mező- és erdőgazdaság jövedelemtermelő képessége nagy mértékben különbözik az északi és a déli vármegyékben. Pl. Árva, Liptó és Sáros vármegyében az egy hektárra jutó tiszta földjövedelem nem éri el a felvidéki átlagérték 50 %-át (1. sz. táblázat). A Felvidék északi felében, Trencséntől Zemplénig a tiszta jövedelem 3 Ft/ha alatt marad, majd a déli vármegyében ez az érték megnövekszik, a régió átlaga fölé emelkedik (Pozsonyban 8,16, Nyitrában 6,11, Hevesben 5,40, Borsodban 5,15 Ft/ha). A legfejlettebb (Pozsony) és a legkedvezőtlenebb adottságú (Árva) vármegye hatékonysági indexe között több mint ötszörös a különbség.

A Felvidék mező- és erdőgazdasági termelése, belső struktúrája alapvetően meghatározza a 18-19. századi intra- és interregionális kapcsolatokat.

Irodalom

1. *Bedő Albert*: A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása. Budapest, 1896, I-V. köt.
2. *Benda Gyula*: Statisztikai adatok a magyar mezőgazdaság történetéhez (1767-1867). Budapest, 1973, 457 p.
3. *Bél Mátyás*: Magyarország népének élete 1730 táján (szerk. Welmann Imre). Budapest, 1984, 517 p.
4. *Boros László*: Tokaj-hegyalja szőlő- és borgazdaságának földrajzi alapjai és jellemzői. Miskolc- Nyíregyháza, 1996, 322 p.
5. *Bulla Béla-Mendöl Tibor*: A kárpát-medence földrajza. Budapest, 1974, 611 p.
6. Cameron, Rondo: A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig. Budapest, 1994, 518 p.
7. *Fényes Elek*: Magyarország leírása I-II. köt. Pest., 1847
8. *Frisnyák Sándor*: Magyarország történeti földrajza. Budapest, 1990, 212 p.
9. *Gyimesi Sándor*: Utunk Európába. A magyar és az európai gazdaság viszonya a honfoglalástól a 20. század elejéig. Budapest, 1994
10. *Magda Pál*: Magyar Országnak és a határ őrző katonaság vidékinek leg újabb statisztikai és geographiai leírása. Pest., 1819

11. *Györffy István- Zólyomi Bálint*: A Kárpát-medence és Etelköz képe egy évezred előtt. Honfoglalás és régészet (szerk. Kovács László). Budapest, 1994, pp. 13-37.
12. *Mendöl Tibor*: A Felvidék. Budapest, 1940, 77 p.
13. *Paládi-Kovács Atilla*: A magyarországi állattartó kultúra korszakai. Budapest, 1993, 453
14. *Paládi-Kovács Atilla*: A Felföld mint kulturális régió. Ethnographia. 1994, 105. évf. 1. pp. 1-35
15. *Petercsák Tivadar*: Az erdő az Északi-középhegység paraszti gazdálkodásában (XVIII-XX. század). Debrecen, 1992, 239 p.
16. *Rácz Lajos*: A Kárpát-medence történeti ökológiája. Természet Világa 7. sz., 1996, pp. 386-389
17. *Süli-Zakar István*: A régió: földrajzi integráció. Tér - Gazdaság - Társadalom (Huszonkét tanulmány Berényi Istvánnak). Szerk. Dövényi Zoltán. Budapest, 1996, pp. 139-159
18. *Szabadsfalvi József*: Tanulmányok a magyar pásztorkodás történetéből. Debrecen, 1984, 323 p.
19. *Szabadsfalvi József*: A sertés Magyarországon. Debrecen, 1991, 201 pl.
20. *Sz. n.*: Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjövödelme. Buda, 1865
21. *Takács Péter-Udvari István*: Adalékok a 18. századi zempléni városok és a vásároló zempléni lakosok történetéhez. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVII. Miskolc, 1989, pp. 359-381
22. *Takács Péter-Udvari István*: Adalékok Abaúj vármegye 18. század végi vásáraihoz és az Abaúj megyei lakosság vásárolási szokásaihoz. A Heman Ottó Múzeum Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991, pp. 195-207
23. *Udvari István*: Abaúj, valamint Torna vármegyék jobbágy népe Tokaj-hegyalján a XVIII. század második felében. Tokaj és Hegyalja II. (szerk. Bencsik J.-Szakál J-né). Miskolc, 1990, pp. 38-46
24. *Udvari István-Viga Gyula*: A javak cseréje, munka és vándorlás Sáros megyében a 19. század közepén. Népi kultúra - népi társadalom XVII. Budapest, 1993, pp. 165-200
25. *Udvari István-Viga Gyula*: Jobbágyi kötelességek és életmód Zólyom megyében a XVIII. század derekán. Különnyomat a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Évkönyvéből VII. Miskolc, 1994, pp. 89-120
26. *Vályi András*: Magyar Országnak leírása 1-3. kötet. Buda, 1796-1799
27. *Viga Gyula*: Árucseré és migráció Észak-Magyarországon. Debrecen-Miskolc, 1990, 328 p.

Lukács József (Kassa)

A zempléni ó-magyar fejedelmi sír

1. Zemplén vármegye földrajzi fekvése

Zemplén vármegye területe 6301,58 km², vagyis 1.089,854 kat. hold. Magyarország északi részének leghosszabb és legfeltűnőbb alakú vármegyéje volt. A galíciai (Gácsországi) határszáltól, a Csertész község felett levő hágótól, mintegy 157,5 kilométer hosszúságban nyúlik a Tisza és a Sajó egyesüléséig.

A megye határai: Észak felől Gácsország, Galícia, ma határos Lengyelországgal, amelytől a Beszkidek választják el. Sáros megye felől a Tapoly és Ondava folyó, Abaúj és Borsod vármegye felől a tokajhegyaljai hegylánc, a Hernád és a Sajó folyó alkotja határát.

Kelet felől Ung megyétől a Latorca, Szabolcstól pedig a Tisza, Takta és Török-ér választja el.

Zemplén vármegye hegységeit általában véve négy csoportba szokták osztani, ú.m.: 1) zempléni Beszkidek, 2) zempléni Vihorlát, 3) eperjes-tokaji trachit láncolat és 4) külön álló halomcsoportok. Beszkidek legmagasabb csúcsa a Hrubki 1185 m, a Strib 1044 m., az udvaci rókaközi csoportban.

A Zemplén megye második tekintélyes hegylánca, a Vihorlát. E hegység öt csúcsának mindegyike meghaladja az 1000 méter magasságot. Legmagasabb a Vihorlát 1074 m, a Nezsabec 1027 m, a Motrogun 1019 m, a Sninsky-Kamen vagy Szinnai-kő 1007 m és a Skala 1005 m.

A Zempléni szigethegység Velejtétől Sölöskéig mindössze 15 km hosszú, legnagyobb hegye, a toronyai határban levő Csókás, vagy Messzelátó, csak 472,2 méterre emelkedik a tenger fölött. Ez a szigethegység alsó részében a Nagy Alfölddel érintkezik, mert dél-keleti és déli részén a Bodrog folyó határolja.

A Zemplén szigethegység között, a Bodrog partján található Zemplén község. Ez a község Árpád-korban székhelye volt a megyének.

2. Ó-magyar fejedelmi sír feltárása

A korábbi években folytatott terepkutatás eredményei alapján, a Szlovák Akadémia nyitrai Archeológiai Intézete ásatások sorozatát indította 1958-ban Zemplén község határában a Szélmalom dombon.

A helyszíni munkálatok alapján már rövid időn belül megállapítást nyert, hogy itt egy nagyterjedésű horizontális hamvasztásos temetkezés vár feltárára. Ezek keretében több kurgán temetkezés is megjelent, jellegzetes kúpszerű formájukkal.

Mindkét sírtípus nagyjából kora-római és közép-római korból származik. Formailag ezektől eltért a 4. sz. kurgán - az ó-magyar honfoglaló kurgán, mert amíg a többi kurgánt formailag köralakú kúp képezte, ez a 4. sz. kurgán egy nagykiterjedésű, ez ovális alakú sírt képezett.

Az ásatások 1958-tól kezdődtek, s Budinszky-Krička professzor vezette, aki az említett ó-magyar fejedelmi sírt - a 4. sz. megjelölt kurgánt, 1959-ben tárta fel. Ovális alapformájának méretei - 21 méter hosszú, 18 méter széles volt - és 1,6 magasan domborodott a terep fölé.

A feltárási munkálatok szabályos módon, sávos módszerrel történtek. A feltárás alatt derült ki, hogy a kúp halomját teljes egészében szőlőhomokkal feltöltötték, ami azért különös, mert hasonló homok legközelebb Szőlöske vagy Szomotor község határában található csak, kb 15 km innen, a Bodrog mentén. A helyszínen csupán sóderes kavicsos és agyagos föld található. A feltárási munkálatok eredményeképpen előkerült a 4. sz. kurgánból több cserépanyag, valamint bronz- és más fémtárgyak, amelyek a római korból származtak és fémkarikák is, valószínűleg a késői római korból.

Eljutva az eredeti talaj szintjére, kezdett kirajzolódni maga a sírgödör a halom közepén. A sírgödör körül elszórva 12 hamvasztásos sír mutatkozott. Ezek mindegyikében urnát tártak fel, amelyeket a kelta-dák időszakra lehet megjelölni. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek a sírok nem tartoznak a magyar honfoglaló sírhoz, már csak azért sem, mert ezek a hamvasztásos sírok néhány száz évvel hamarabb létesültek temetkezés alkalmából. Ezek után tehát már csak a magyar honfoglaló sírral kívánok foglalkozni.

A sírgödör hossza 3,7 méter, szélessége 2,4 méter és 144 cm mélyen az eredeti talajba volt beásva. Ebben volt, az egydarab tölgyfából kivájt koporsó. A lábfej oldalon a sírgödörben három lépcsőfok volt. A sír, s egyben a koporsó tájolása kelet-nyugati irányba történt – a holttest benne fejjel nyugati irányban feküdt. A téglalap alapú sírgödör ki volt ácsolva. Alját és oldalait 2,5 colos tölgyfadeszkával kibélelték. A koporsó maradványain nem volt található egyetlen szeg, egyetlen vasalás, vagy maradványa sem. A sírt 2,5 colos tölgyfadeszkákkal lefedték. Szöveget nem használtak, mindent faékkel rögzítettek. A szájhagyomány szerint, a tölgyfű a magyarok szent fája. A koporsón kívül, a sírgödörbe volt helyezve, északi oldalon a fejedelem lova – magyar temetkezési szokás szerint. A deszkák fölül terméskövekből *piramist építettek. Erre a kőpiramisra több szekérenyi szőlőhomokot hordtak.* Természetesen, ezer év során, az időjárás következtében, magassága fokozatosan csökkent.

A fejedelem a koporsóban teljes díszruhában és teljes felszerelésben nyugodott. Ott volt az övgarnitúrája a díszkarddal, feje mellé volt elhelyezve az ivó-csészéje, s a tegezébe 5 db nyílhegy volt helyezve. A tarsolyában megtalálták a csiloló vasat. A fejedelmi tetem láb talpánál, benn a koporsóban volt elhelyezve az

egész lószerszám nyereggel, még hozzá olyan pozícióban, mint az előkészületeknél a nyergeléshez. A nyereg mellett volt a ló ivóvedre is.

A honfoglaló fejedelem nyakát arany drót-karika díszítette, amelyre fel volt fűzve egy arany fülbevaló, aminek a párját mellette szabadon elhelyezve találták.

A fejedelmi nyakperec mellett sima arany lemezek feküdtek, minden bizonyítással feltételezhető a lemezek nagyságából, hogy a fejedelem tegeze volt ezekkel borítva. Azonkívül mindkét csuklóján, valamint a lábain 1-1 arany drót-karika díszelgett.

A ruházata is gazdagon volt díszítve, főleg derekától felfelé, minden ezüstből, a felszínen aranyozott veretekkel. Hasonló díszeket találtak az öv-garnitúrán is és a két vezérlő szíjon, amely a kardot tartja. Miután szegecsekkel ellátott veretekről volt szó, feltételezhető, hogy bőralapon ruházathoz voltak erősítve.

A díszek nagyobb része kúpalakú volt, amelyből 172 db lett feltárva. Ezenkívül 34 darab lapos gomb és 79 db szív-formájú gomb díszítette a ruházatot. Megtaláltak még 2 db kisebb szíjvéget és egy nagyobb darabot (szíjvég csüngő). Varkocs leszorító korong is lett találva - 5 db, amely a melle tájékán helyezkedett el, csak egy közülük az ivócsésze mellé került. E felsorolt díszeken kívül előkerült még a koporsóból néhány kisebb tárgy is bronzból, valamint egy szíjcsat.

Az elenyésző koporsóban nagy mennyiségben találtak vászonfoszlányokat, ami arra utal, hogy vagy a koporsó volt anyaggal kibélelve, vagy a holttest volt beletekerve. Egyes foszlány darabok vizsgálat alá lettek helyezve. František Kuchman a brüni botanikai és mikrobiológiai tanszékről megállapította, hogy a minták kord és krepp anyagot képviselnek még hozzá nagyon tökéletes kivitelezésben. A sírból előkerült szörme anyag foszlányai nyest féle eredetre utalnak. A koporsóban egy maréknyi kölest is elhelyeztek egy fakupában a halottnak, valószínűleg rituális szempontból.

Érdekes, hogy itt Zemplén megyében még jelenleg is kölest helyeznek el a koporsóba a temetkezésnél.

A másik ugyancsak gazdag leletsoportot a lószerszám képviseli. Ez a lószerszám, mint említettük, a fejedelem lábánál lett elhelyezve - a délkeleti részében a koporsóban. A lószerszám ezüst veretekből lett készítve, felületén aranyozva. Ezeket a tárgyakat a ló fejdíszek, valamint a kantárdíszek képezték. Részletesebben - 36 db ovális dísz kis füllel, 95 db szíj díszítés - mandula formájú lemezek. Ezenkívül a kantárt 2 nagyobb és 4 kisebb szfaléra is díszítette. Négy darab csengő palmetával díszített dudorral, valamint 7 nagyobb és kisebb szíjvég veret, 9 darab álcát - ezek mind részei voltak a nyeregnek. Persze természetes, hogy teljes szorító zabla, egy pár kengyelvas és sok más bronz és vas csat is találtott. Mint említettük, az itató veder is itt lett elhelyezve.

Külön figyelmet érdemel a kard, amely az adott körülményekhez viszonyítva aránylag jó állapotban került elő. A honfoglaló kardok sokaságába sorolódik ez a

zempléni kard is. Sok szempontból nézve hasonlít az úgynevezett Bécsi kardhoz. Hasonló típusú kard leletekről tudunk a Dnyeper és Szaltovo vidékén, illetve a távoli Kubányon is.

Ez a rövid leírása az ásatásoknak csupán futó áttekintést nyújt a hallgatónak. Aprólékosabb és konkrét leírását a leletnek meg lehet találni az „Archeologické rozhledy“ - c. folyóiratban a XVII. (1965. évfolyam, 3. Sz. füzetében a 309-338 oldalon, szlovák nyelven Krička-Budinský szerzőtől, aki tulajdonképpen az ásatásokat is vezette.

A Zempléni Szélmalom dombi lelet minden bizonnyal igazolja, hogy eddig egyedülálló temetkezés formájával találkoztunk itt. Ez abban nyilvánul meg, hogy ugyanis első ízben találkozunk azzal a szokással, hogy halmot emeltek a magyar honfoglaló sír fölé.

Meg kell jegyezni, hogy semmiféle bizonyíték nem utalt arra, hogy esetleg utótemetkezés történt volna, s a már létező halomba eresztették volna belé a sírt.

Ami pedig a leleteket illeti, a sírnak különlegesen gazdag tárgyi lelete és ritka példányú felszerelése van, ami számbelileg 420 db tesz ki ezüst és arany, valamint ezüstön aranyozott tárgyakkal. Ezek mindazt vélik bizonyítani, hogy nem egyszerű harcos lett itt eltemetve, hanem egy magyar honfoglaló fejedelem. Külön meg kell említeni, hogy ebbe a magas számba a bronz és vastárgyak be sem voltak számítva.

Ugyancsak figyelmet érdemel ez a tény is, hogy a mai napig is a Szélmalom dombot körülvevő dombok - dülők elnevezése is ezt az alaptényt követik. Így például van itt - Felsőtábor-dülő, Táboralja-dülő, Rihótábor-dülő (mai értelemben a rihó=rivó=Siratótábor-dülő), Szentvér-dülő. Ezen említett dülők középpontjában áll a halom, a Szélmalom dombon.

A sírtól a Szélmalom dombon a Bodrog folyó irányában 600 méternyire áll a zempléni földvár, amely később Árpád kori várrá lett átépítve. Minden bizonnyal ebben a földvárban lehetett felravatalozva a holttest, ugyanis még 1952 évben ásatásokat végzett dr. Beňadik ezen a területen, s már ekkor a keleti kapu kijáratánál egy tárcsaféle ezüstön aranyozott gombot talált. Ez a gomb nem illett bele semmiféle viszonylatba, egészen eddig, amíg fel nem lett tárva ez a honfoglaló ómagyar sír a leletekkel.

Hasonlóképpen érdekesnek mutatkozik az a tény is, hogy a Szlovák Akadémia az ásatási leletek alapján fejedelmi sírnak minősítette, s ebben az értelemben közölte, hozzátéve még azon véleményüket is, miszerint a fejedelem a földvár bevételenél esett el.

Ezek után a Szlovák Akadémia dr. Fettich Nándort kérte fel, hogy végezze el a gazdag anyag alapján a sírlelet rekonstrukcióját. Ő ennek eleget is tett, majd ezt könyv formájában ismertette - amely később, sajnos már csak halála után jelent meg német nyelven Nyitrán. A magyar tudományos körök ezután elzárkóztak a

zempléni lelettől, s több éles vita után mély hallgatásba merült az ügy.

Ami az én személyes véleményemet illeti, le kell szögeznem, hogy én ezt a zempléni leletet magyar fejedelmi temetkezésnek tartom. Felemlíteném még Anonymus leírását is, aki pont ezt a vidéket választotta akkor, amikor a Honfoglalók útját követte.

Számításba kell venni azt is, hogy a Bodrog folyó másik oldalán, tehát közel Zemplénhez Szomotor (Szomorú tort jelent) közelében van Borsi is, amit az Árpád korban Borsiszernek hívtak. A -szer megnevezése volt a mai értelemben vett országgyűlésnek. További -szer található még a jelenlegi Magyarország területén, az Ópusztaszer.

Ezekből a tényekből arra következtettek, hogy a Bodrogtörzs pontos szerepet játszott a magyar honfoglalás idejében. Mert a három kabár törzsnek is itt volt a szállásterülete. Ezek a tények mind azt igazolják végezetül is, hogy ó-magyar fejedelmet temettek el a Szélmalom dombon Zemplén községben.

3. Ó-magyar neveknek általános értelmezése

Mah-gar, magúr	= Magyar, az Isten gyermeke = Anonymus a névtelen jegyző ugyanezt állítja, ugyanígy oldotta meg e szó jelentését
Ene-du-Béli-Anni	= az uralkodó az „Ég Fia“ Emese apjának neve
Ogur	= Török
Onogur-10 Ogur	= 10 nyíl, 10 török
Álmos	= Magasztos, Fenséges
Aladár	= zászló tartó, zászlós,
Nyék, -Kéri, -Keszi	= vigyázott, - felvigyázó, egy kök-türk törzs

A honfoglaló hét vezér neve:

Árpád	= Dicsőségre választott
Előd	= Tisztánlátó
Ond-ös-Ösöd	= A legrégebb
Kondt	= Kond
Tas	= Uraság
Huba	= Romboló
Töhötöm-Tétény	= a Fejedelem - király helyettese volt

Buben - Buken, Bökény = Leselkedő, vigyázó, Figyelő

Bors - Borsa	= Forgató - Csavaró
Botond	= Hatalmassá lett
Bodóny - Bodén	= Zömök - Alacsony
Beke	= Szilárd, - Erős
Bárcz - Barcs	= Járó - Kelő
Bagun - Bagyon	= Kötés - Kötél
Bás -	= Fő - Főfej
Mochk - Buchk - Bojk	= Kutya
Belenik -	= Bölcs - Tudós
Csaba	= Rohanó
Csobánka	= Vágtató - Rohanó
Csom - Csoma	= Tömör - zömök
Csala	= Gyors - mozgékony
Csák	= üt - vág - csákány - (csákjával harcol)
Csíz	= Bús - szomorú - fájdalmas
Ders	= Bosszús - Haragos
Dancs	= Sűrű - szilárd
Kompoltt - Kompold	= Napkelte
Koos	= Madár
Kölcese	= Mosolygó - nevető
Mikó	= Dicsért - dicsőséges
Pata	= Öllő
Wata	= Lenyugvó nap

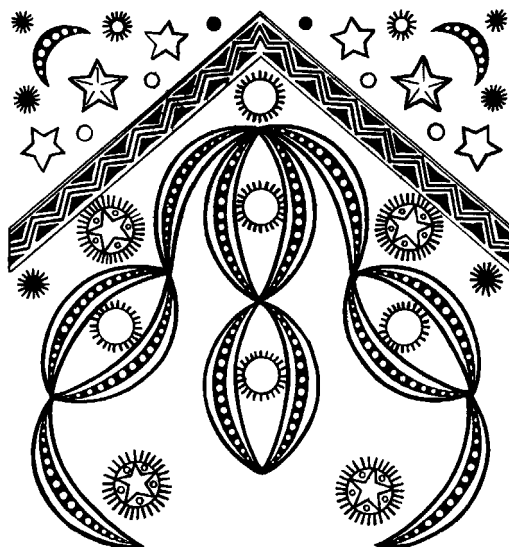
Utószó

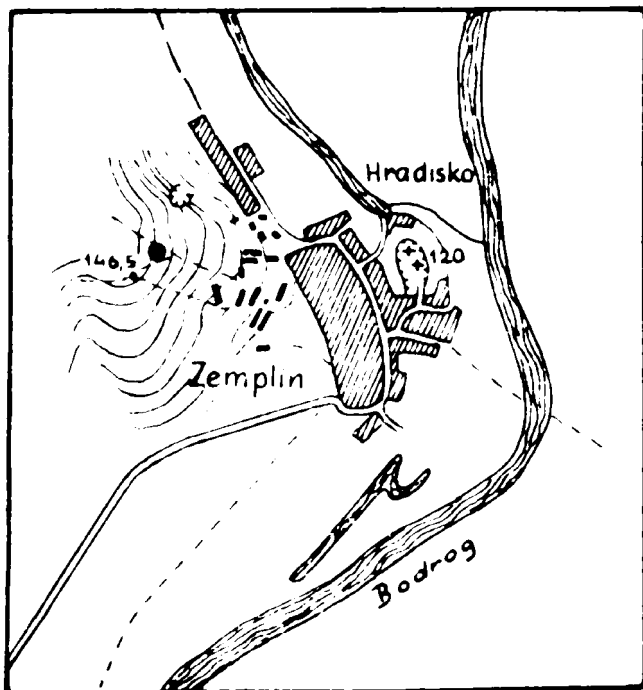
A zempléni ómagyar sírról az utóbbi időben több olyan csikk jelent meg a sajtóban, amelynek szerzői úgy gondolták, hogy ismerik a tényeket, s ezért nyilatkozhatnak a témáról. Sajnos, tényként kell megállapítanom, hogy ezeknek a közléseknek a nagy része elferdíti, esetenként szándékosan félre magyarázza a valós tényeket. Ezek az egyének az ásatásokon nem vettek részt, még a helyszínen sem jártak, ezért nem is csoda, hogy a munkájuk téves, hibás, sok pontatlanságot és elferdítést tartalmaz.

A zempléni sír feltársakor előkerült nagy mennyiségű, gazdag lelet egyértelműen bizonyította, hogy ide egy nem mindennapi, kiemelkedő egyéniséget temettek. Külön fontossággal bír, hogy a honfoglaló időből ez az egyetlen eddig ismert olyan temetkezés, ahol kurgánt =(halmot) emeltek a tetem fölé. A temetési előkészületek, ugyanakkor a környező dűlők elnevezése is arra utal, hogy egy törzsfőnököt, vagy fejedelmet temettek el a zempléni Szélmalom dombon.

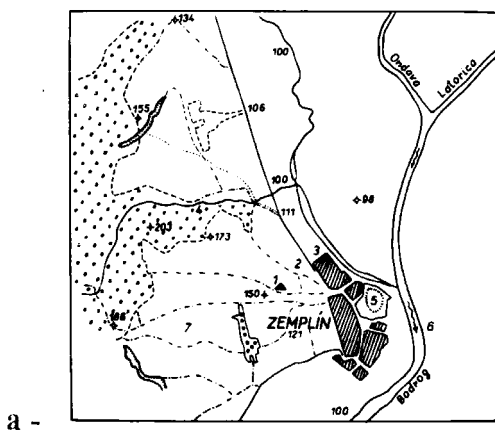
Irodalom

1. Archeologické rozhledy, CVII. Évf. 1965, 3. Füz., 309-338 o.
2. Hogy halt meg Álmos? Tükör 1964, 26. Sz. Ráthonyi J.
3. Budinský-Krička, V. - Fettich, N.: Das altungarische Fürstengrab von Zemplín, Bratislava SAV, 1973
4. Honfoglaláskori csészek (Fodor I.), Tudomány és Társadalom, 1986, okt. (a Scientific American magyar kiadása)
5. Lezi nad Zemplínom Almosov hrob? (Dvorak P.) Nové Slovo, XVI. évfolyam, 15. szám, 1974, IV. 11.
6. Szabó Béla: Forradalom a honyegyesítés korában, 1986, OSHAWA, Kanada
7. László Gyula: Árpád népe, 1988, Helikon
8. Szabó Béla: Bodrogeköz hegy- és vízrajza, 1100 éves Történelme, Kanada, 1993

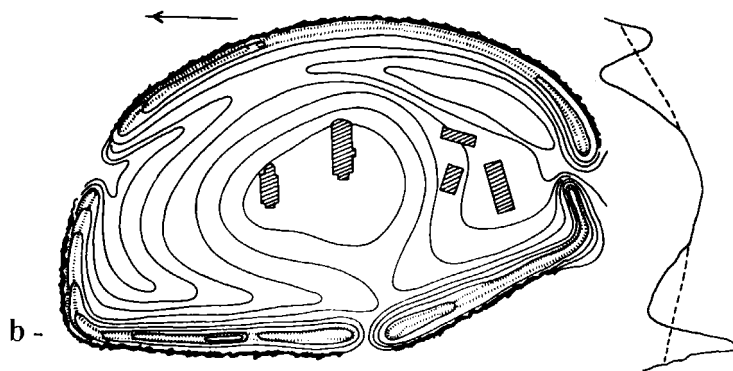

I. Zemplén és környéke – vázlatos helyszínrajz

a -

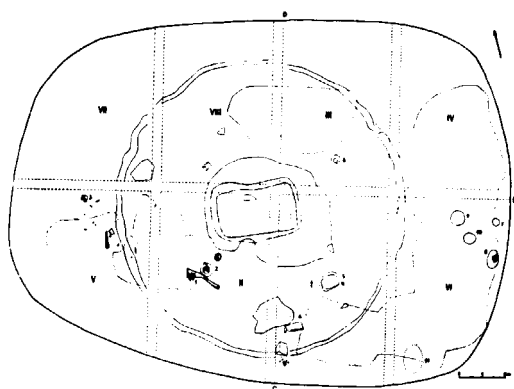
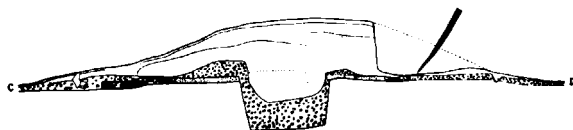

b -

II. a - Zemplén

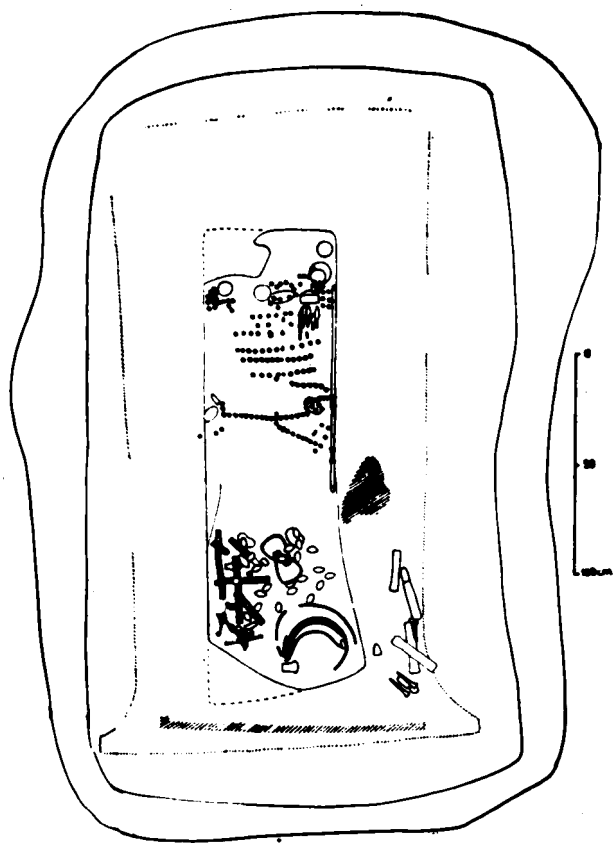
1. Kurgán 2. Felső - tábor dűlő 3. Táboralja dűlő 4. Rihótábor dűlő 5. Földvár
6. Bodrog kanyar 7. Szentvér dűlő

b - A zempléni földvár - itt ravatalozták fel a fejedelmet

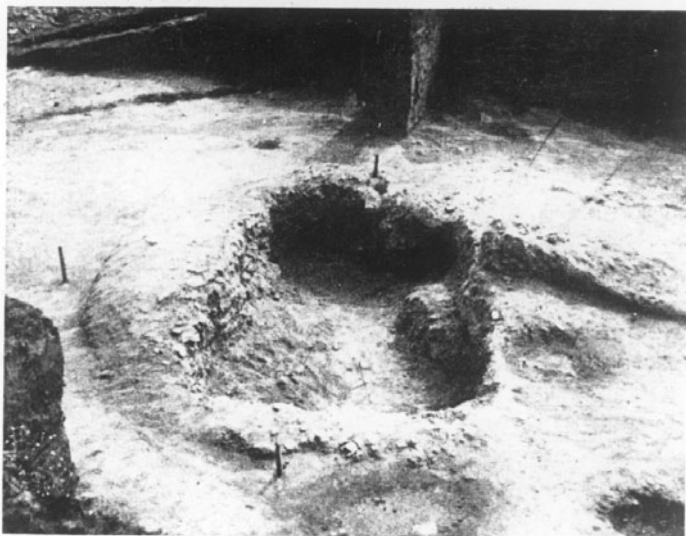
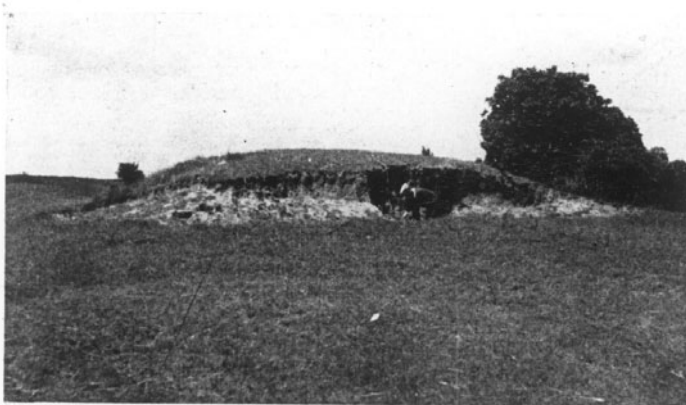

III. A kurgán oldalnézetből

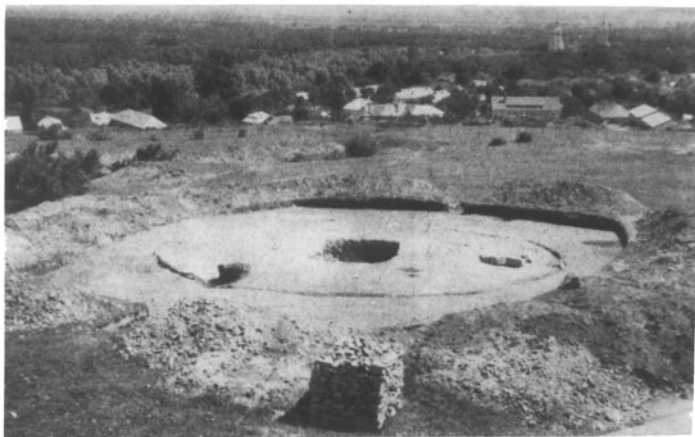
Felülnézetből

IV. Az ómagyar sír rajzvázlata a feltárás után

V. A 4. sz. kurgán. Lent az ó-magyar sírgödörrel

a -

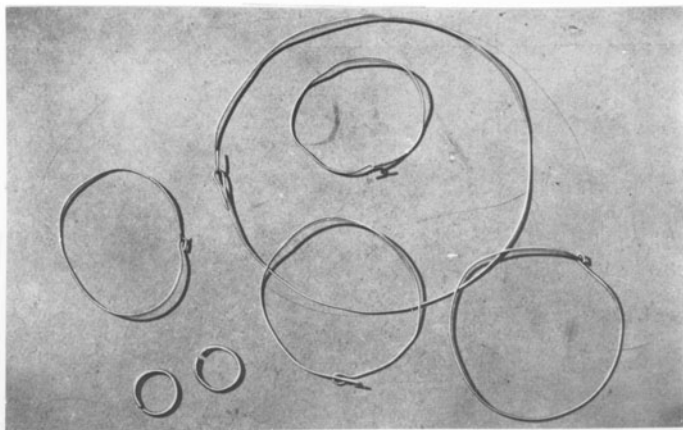
b -

VI. a – Teljes látkép a halom eltávolítása után

b – Hamvasztásos sír urnával a római kor elejéről a 4. sz. kurgán alatt

a -

b -

VII. a – Ezüst ivócsésze

b – Az ó-magyar sírban talált arany drótkarikák. Balra két női arany fülbevaló

a -

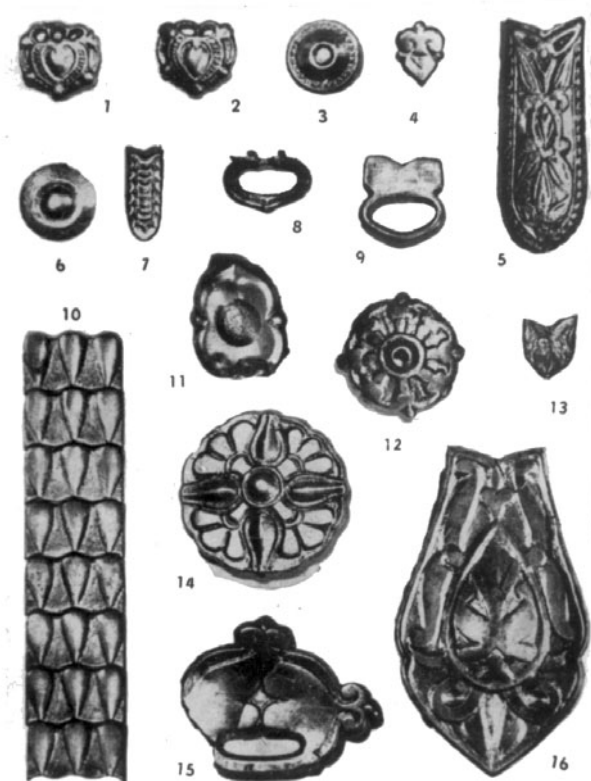
b -

VIII. a – Varkocs szorító korong, amelyen a turul madár legősiabb ábrázolása látható

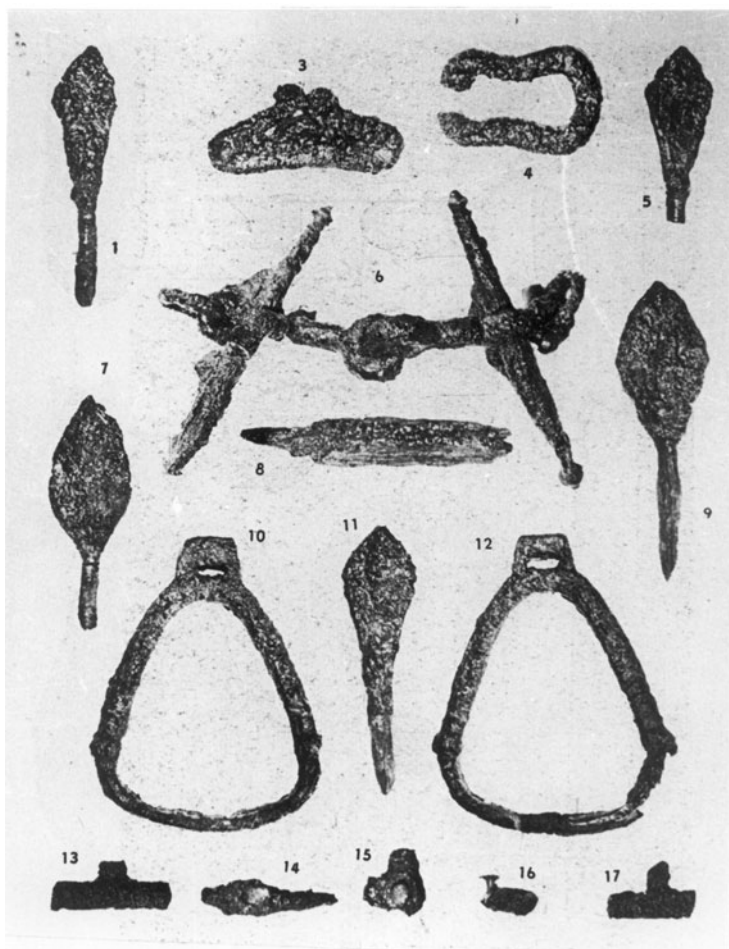
b – Varkocs szorító korong vágatató lóval, palmetta díszítésű

IX. A zempléni kard és alatta arany lemezek töredékei

X. Nemes fémveretek típusai a Zempléni ó-magyar sírból

XI. Vastárgyak a Zempléni sírból

Csihák György (Zürich)
Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben
(Val d' Anniviers Wallisban)

AZürichi Magyar Történelmi Egyesületben rendszeresen foglalkozunk olyan témákkal, amelyek a kultúra világában Svájcot Magyarországgal egybefűzik. Ilyen, például, Svájc Wallis kantonjában található völgy, a Val d' Anniviers – a német nyelvű lakosság Eifischtalnak mondja –, ami történelmi, néprajzi – és újabban – írástörténeti érdekességünk.

A helyi lakosság körében az a hit él, hogy ők hun leszármazottak. Ha ez igaznak bizonyulna, akkor ez a népcsoport lenne az Európában eddig ismert legnagyobb hunszármazású népesség. Magukat persze ugyanúgy svájcinak tartják, mint a többiek, de ősi eredetük emlékét is ápolják. Megnyilatkozik ez szokásaikban, ábrázoló művészetükben, nyelvükben – és fennmaradt legendáikban.

A kereszténységet Svájcban a legkésőbb vették fel, házukat, használati tárgyakat keleti mintaelemekkel díszítik. Nyelvük nem ismeri a c hangot, miként az ősi magyar nyelv se. Régen előre írták a családneveket és utána a keresztnévet – miként a magyarok. Híres családnév volt a Rua – ismert hun név. Az itt ismertetett rovásfelirat Salamin Albert házából került nyilvánosságra – a Salamin név Magyarországon a 12. században még gyakori volt.

Itt természetesen csak néhány adatot említettünk. A svájci kutatók egy része azt állítja, hogy a magyarok fedezték fel ezt a völgyet és lakói tőlük tanulták lelegendás származásukat. Ebből annyi igaz, hogy az adatok föltárásában két Magyarországból ideszármazott személynek kiemelkedő szerep jut. Horváth Mihály, 1848-as magyar emigráns lelkész, történetíró, később püspök, Vissoie községben a legrégebbi anyakönyvet megalálta, s benne 50 olyan névre lelt, amely hasonló a magyarokéhoz: Bartha, Bond, Rua, Kálló stb. A völgyben végzett tudományos kutatómunkájáról számos szakmunkában beszámolt. A másik személy Anton Fischer erdélyi tudós mérnök, aki 1896-ban, több mint kétszáz-oldalas könyvet írt: *Die Hunnen im schweizerischen Eifischtale und ihre Nachkommen bis auf die heutige Zeit* címmel. Jegyezzük meg, hogy Fischer szakavatott értője a magyar és ezen belül az erdélyi népművészetnek, rovásírásnak stb., amiről számos, kiváló magyar nyelven írt munkája is tanúskodik.

Fischer – a mai szemmel nézve elkövetett néhány hibát, azonban összességében – kitűnően összefoglalta elődei kutatási eredményeit és számos új felfedezést is tett. Felfigyelt például rovásjegyeikre – amelyeket a völgyben mindmáig széles körben használnak – és rámutatott arra, hogy a székely-magyar rovásírással nagyfokú hasonlatosságot mutatnak.

A rendelkezésre álló adatokból az derül ki, hogy a genfi születésű J. J. Rous-

seau írt alaposabban az anniviárdokról a 18. században és a múlt század végéig több mint 120 tudományos mű született ebben a témában, többek között képzett antropológusok tollából. Tehát az anniviárdok eredettörténete nem magyar kölcsönzés.

Egyesületünk akkori svájci alelnöke, Savioz Bernard írt utoljára összefoglaló és részben feltáró könyvet. A vallisiak Atilla leszármazottai (Valisians descendant d'Attila, Sion 1985. 125 oldal) címmel. Egykori magyarországi alelnökünk, Kiszely István járt még ott, mintegy terepszemlén és visszatért a Magyar Televízió munkatársaival, akiknek egyik, a völgyről készült filmjét bemutatták 1990. október 17-én 18.30-kor a Magyar Televízióban. Kiszely antropológiai megfigyeléseket is végzett és számos törökös típusra lett figyelmes. Kilenc személytől vérmintát vettek, marker-gene – meghatározásra. Hideo Matsumoto közlése szerint, tudományos értékű kijelentéshez azonban, legalább száz vérminta kellene. Henkey Gyula készült – szintén Egyesületünk szervezésében – szélesebbkörű embertani fölmérésre.

Savioz úr mutatta 1990-ben Pinseceben nagybátyja házáat, ahol a televíziósok filmeztek és a házban is ő mutatta a tetőtartó gerenda alsó oldalán az írásjeleket. Amikor a filmet a magyar televízióban bemutatták, többen képet kértek a jelekről és elemezték. Eredményüket bemutatták 1991-ben, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik (St. Galleni) Magyar Őstörténeti Találkozóján. A házat és a feliratot Kiszely István mutatta be (ezek a szövegek megtalálhatók a Találkozó kötetében, Egyesületünk kiadásában).

A jeleket valamennyien a hun-magyar-székely rovásírással rokonítják. Van egy, főleg svájciakból álló „alpesi tudományos társaság“, amelynek néhány tagja levelet írt hozzánk. Ebben azt állítják, hogy körükben mindenki meg van arról győződve, hogy az írás a 16. századból való: balról jobbra olvasva latin nagy betűk, valószínűleg a tulajdonos nevének kezdőbetűi, utána nagy D, ami Anno Domini-t jelent, utána MD XXX IIII, tehát az Úr 1534. éve. Ezt követi néhány próbafaragás, a faragó kurzív írásra tér át. Az egész igen ügyetlen munka – így ezek a szakemberek.

Korai lenne az ügyben állást foglalni. Mellékelem Egyesületünk dísztagjának, Seifert Mathiasnak jelentését, amelyet mint Zürich város régészeti osztályán lévő dendolabor vezetője adott. Az épületet megvizsgálta két épületelemző, a faanyagból több próbát vett. Megállapították, hogy a fa anyaga lucfenyő és vörösfenyő, a vizsgált fákat – 5-10 év eltéréssel – 1538 és 1558 között vágták ki, tehát az írás ennél későbbi.

Mellékelek néhány képet és rajzot az adatok bemutatása céljából, továbbá többféle írásjel összehasonlítását. Egyenlőre döntse el mindenki maga, hogy szerte mi az igazság: a penszéki írás egy ügyetlen ember farikcsálása, vagy tényleg írás, becses kulturális emlék.

Vs/Vissole - Salamin háza

A Salamin Pinsec-i házából származó három darab fát, amelyet Csihák úr hozott nekem (L: 92. 4. 3-i jelentésem), megvizsgáltam 1992-ben. Minthogy akkor nem tudtunk időt meghatározni, elhatároztuk, hogy Pinsecben az épületből egy sor újabb próbát veszünk. Savioz Barnard úr és a tulajdonos, Salamin Albert úr jóvoltából 1993. január 16-án megtörtént. Schmidhalter Martin és Kämpfen Ulrich építési elemzővel kilenc fűráspróbát vettünk a házból. Az épület vakolt kőalapon áll, amelyben a pince van. Az épület a pincerésszel egységet képez, egyszerre épültek. A pincében később tartógerendákat helyeztek el, amelyek a földszint padlóját erősítik. Mind a pincében, mind a földszinten fűrásmintákat vettünk. A földszinti bejárat fölött egy tartógerenda van beépítve, amelynek a profilja megegyezik azzal a gerendával, amelyen az írás van. Ezen a gerendán kívül még a négy külső fal anyagából is vettünk próbát. A fa anyagáról a mellékelt listán beszámolunk.

A próbán kívül általános és részletes fényképfelvételeket is vettünk.

A laboratóriumban a 9 próbát megmértük és labor-intern az alábbi szám alatt leraktuk: 43579 - 43587. Az anyagban hat lucfenyő és három vörösfenyő van (picea ill. larix.)

A házból vett, összesen 12 próbából sikerült három átlaggörbét szerkesztenünk:

Átlag 1307:

Lucfenyő. A görbe hossza 148 év. A fa részét L. a diagramon (Balkendiagram). Az 1307-et a 9-es svájci fenyőátlag egyengörbájén (Kr. u. 1338-1472) és 559 GR Churwalden-Kloster (Kr. u. 1316-1504) biztonsággal lehetett a Kr. u. 1528 végső évre datálni. Minthogy a négy fa közül egynek sincs kérge, a kivágás idejét csak becsülni lehet. Ha a legfiatalabb oszlop esetében maximum 10-30 gyűrű levágásával számolunk, akkor a kivágás idejét Kr. u. 1538-1558-ra tehetjük.

Átlag 1308:

Vörösfenyő. A görbe hossza 207 év. A fa részét L. a diagramon (Balkendiagram). Az 1308-at a 723-as egyengörbén VS/Zermatt-Ried Arolla (Kr. u. 1145-1987) és 725-ös GR/Tschiero-Walter ház (Kr. u. 1201-1623) lehetett biztonsággal a Kr. u-i 1513 végső évre datálni. Minthogy a megmért mindkét fán a kéreg hiányzik, a kivágás idejét csak becsülni lehet. Minthogy a vörösfenyő ugyanahhoz az építéshez tartozik, mint az 1307-es lucfenyő, a kivágás idejét Kr. u. 1538-1558-ra becsüljük.

Átlag 1309:

Lucfenyő. A görbe hossza 48 év. A fa részét L. a diagramon (Balkendiagram).

Az ilyen, 48 évi rövid görbe miatt, az 1309-est egyenlőre nem tudjuk datálni. Viszont mindkét próba abból az oszlopból való, amely a pincébe később került. Ezek tehát fiatalabbak kell legyenek az első Kr. u. 1548-1558-as építkezésnél.

A sikerült időmeghatározás alapján, a Salamin ház építési idejét a 16. század közepére tehetjük. Ezt igazolja az ablakok stílusa és a két oszlop 16. századi datálása. A feliratos oszlopot (Nr. 47739) eddig nem sikerült datálni. Minthogy azonos profilt mutat a datált oszloppal (Nr. 43538) és mivel azzal egységet képez, azt is a 16. század közepére kell helyezni. tehát a felírás legkorábban ebben az időben készülhetett. A betűk pontos vizsgálata alapján nem sikerült eldöntenünk, hogy a felírás a ház építésekor vagy később készült. A következő próbákat eddig még nem sikerült datálnunk: 47739, 43579, 43580, 43586, 43587.

Seifert M.

(Fordító: a magyarázó táblázatokat német nyelven mellékeljük. A lényegre csak tanulmányozásuk útján lehet rájönni, amihez a szavak jelentése ott nem fontos.)

Jobbról balra: Savioz, Csihák, Kiszely a ház előtt

Büro für Archäologie der Stadt Zürich

Dendrolabor

Seefeldstrasse 317

8008 Zürich

Telefon 01/422 99 05

2. 6. 93

VS/Vissole/ Pinsec - Haus Salamin

1992 untersuchte ich drei Hölzer aus Haus Salamin in Pinsec, die mir von Herrn Csihák überbracht worden waren (Siehe Bericht vom 3. 4. 92). Da damals keine sichere Datierung gefunden werden konnte, entschlossen wir uns, in Pinsec am Bau direkt noch einmal eine Serie Proben zu entnehmen. Durch Vermittlung von Herrn Bernard Savioz und dem Entgegenkommen des Besitzers, Herrn Albert Salamin, war dies am 16. 1. 93 möglich.

Zusammen mit dem Bauanalytiker Martin Schmidhalter und Ulrich Kämpfen entnahm ich im Haus 9 Bohrproben.

Der Blockbau steht auf einem gemauerten Steinsockel, in den der Keller integriert ist. Der Blockbau bildet mit dem Kellergeschoss eine Einheit, die gleichzeitig entstanden ist. Im Keller sind zu einer späteren Zeit Balken eingeschoben worden, welche den Boden des Erdgeschoss verstärkten. Wir entnahmen sowohl im Keller als auch im Erdgeschoss Bohrproben. Über dem Eingang ins Erdgeschoss ist ein Balken eingebaut, der die gleiche Profilierung aufweist wie Spannbalken, welcher die Inschrift trägt. Ausser von diesem Balken entnahmen wir auch von verschiedenen weiteren Blockhölzern der vier Aussenwände Proben. Die genaue Herkunft der Hölzer ist der Liste angegeben.

Neben der Probenentnahme wurden auch Uebersichtsfotos sowie Detailaufnahmen des Hauses gemacht.

Im Labor wurden die 9 Proben gemessen und unter den laborinternen Computer-Nummern 43579 - 43587 abgelegt. Das setzt sich aus sechs Fichten (*Picea*) und drei Lärchenhölzern (*Larix*) zusammen.

Mit 8 der insgesamt 12 Proben aus dem Haus konnten drei Mittelkurven aufgebaut werden.

Mittel 1307:

Fichte. Kurvenlänge 148 Jahre. Beteiligte Einzelhölzer siehe Balkendiagramm. Mittel 1307 konnte auf den Standardkurven 9 Fichtenmittel CH (1269-1976 n. Chr.), 481 OW/Sachsels - Edisried/Höfli (1338-1472 n. Chr.) und 559 GR/Churwalden - Kloster (1316-1504 n. Chr.) sicher auf das Endjahr 1528 n. Chr. datiert werden.

Da keines der vier Hölzer Waldkanta (Rinde) besitzt, kann das Fälldatum nur geschätzt werden. Geht man von maximal 10-30 abgeheilten Ringen des jüngsten Balkens bis zu Waldkante aus ergibt sich ein Fälljahr im Bereich 1538-1558 n. Chr.

Mittel 1308:

Lärche. Kurvenlänge 207 Jahre. Beteiligte Einzelhölzer siehe Balkendiagramm. Mittel 1308 konnte auf den Standardsequenzen 723 VS/Zermatt - Ried Arolla (1145-1987 n. Chr.) und 725 GR/Tscierv - Haus Walter (1201-1632 n. Chr.) sicher auf das Endjahr 1513 n. Chr. datiert werden.

Da bei den beiden beteiligten Hölzern die Rinde fehlt, kann auch hier das Fälldatum nur geschätzt werden. Da die Lärchen zur gleichen Bauphase wie die Fichten des Mittels 1307 gehören, muss auch für sie ein Fälldatum im Bereich 1538-1558 n. Chr. geschätzt werden.

Mittel 1309:

Fichte. Kurvenlänge 48 Jahre. Beteiligte Einzelhölzer siehe Balkendiagramm. Wegen der geringen Kurvenlänge von 48 Jahren konnte Mittel 1309 bisher nicht datiert werden. Die beiden Proben stammen aber von Balken, die im Keller nachträglich eingeschoben wurden. Sie müssen also jünger sein als die erste Bauphase von 1548-1558 n. Chr.

Anhand der gefundenen Datierungen lässt sich der Bau des Hauses Salamin in die Mitte des 16. Jahrhunderts setzen. Dies bestätigt auch die stilistische Datierung der Fensterformen und der beiden profilierten Balken ins 16. Jahrhundert. Der Balken mit der Inschrift (Nr. 47739) konnte bis jetzt nicht datiert werden. Da er jedoch die gleiche Profilierung wie der datierte Friesbalken (Nr. 43583) aufweist und mit diesem eine Einheit bildet, muss auch er in die Mitte des 16. Jahrhunderts gesetzt werden. Die Anbringung des Schriftzuges kann demnach frühestens zu diesem Zeitpunkt erfolgt sein. Anhand der genauen Untersuchung der Buchstaben konnte nicht entschieden werden, ob die Beschriftung bereits beim Bau des Hauses angebracht wurde oder erst später.

Die Proben Nr. 47739, 43579, 43580, 43586 und 43587 konnten bisher nicht datiert werden.

M. Seifert

Beilagen:

- Liste der gemessenen Proben
- Balkendiagramm der datierten Hölzer
- Lesebeispiel zum Balkendiagramm
- Skizze des profilierten Balkens mit dem Schriftzug

Kopie an:

- Herrn Albert Salamin, Sion
- Herrn Bernard Savioz, Sion
- Herrn Dr. G. Csihak, Uster
- Kantonale Denkmalpflege des Kantons Wallis

Liste der gemessenen Proben

Nr. 47739.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (Nr. I. Holz mit Inschrift) MS

Confiere 52 Werte Mark 0 Splintjahre

Nr. 47740.0 Datierung: 1528

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (Nr. II) MS

Confiere 148 Werte Mark 0 Splintjahre

Nr. 47741.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (Nr. III) MS

Confiere 77 Werte 0 Splintjahre Waldkante

Nr. 43579.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P1, Bodenbalken EG) MS

Picea 48 Werte 0 Splintjahre Waldkante Herbst/Winter

Nr. 43580.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P2, Bodenbalken EG) MS

Picea 48 Werte 0 Splintjahre Waldkante Herbst/Winter

Nr. 43581.0 Datierung: 1513

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P3, Bodenbalken EG) MS

Larix 207 Werte 0 Splintjahre

Nr. 43582.0 Datierung: 1470

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P4, Bodenbalken EG) MS

Larix 148 Werte 0 Splintjahre

Nr. 43583.0 Datierung: 1488

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P5, Friesbalken Ostwald) MS

Picea 106 Werte 0 Splintjahre

Nr. 43584.0 Datierung: 1508

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P7, Nordwald, Balken) MS

Picea 104 Werte 0 Splintjahre

Nr. 43585.0 Datierung: 1480

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P8, Westwald, Balken Ueber Fenster) MS

Picea 96 Werte 0 Splintjahre

Nr. 43586.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P9, Bodenbalken EG, 22 Ringe - WK nicht messb.) MS

Picea 80 Werte 0 Splintjahre

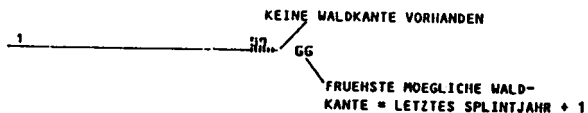
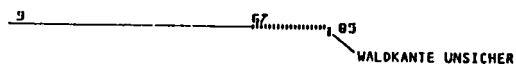
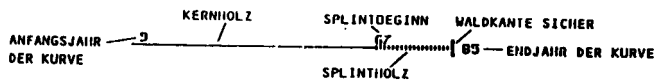
Nr. 43587.0 Datierung: 0

VS/Vissoie/Pinsec - Haus Salamin (P10, Keller, Balken unter Faessern) MS

Larix 243 Werte 32 Splintjahre Waldkante Herbst/Winter

ERKLAERUNGEN ZUM DALKENDIAGRAMM

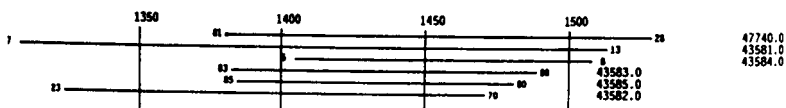

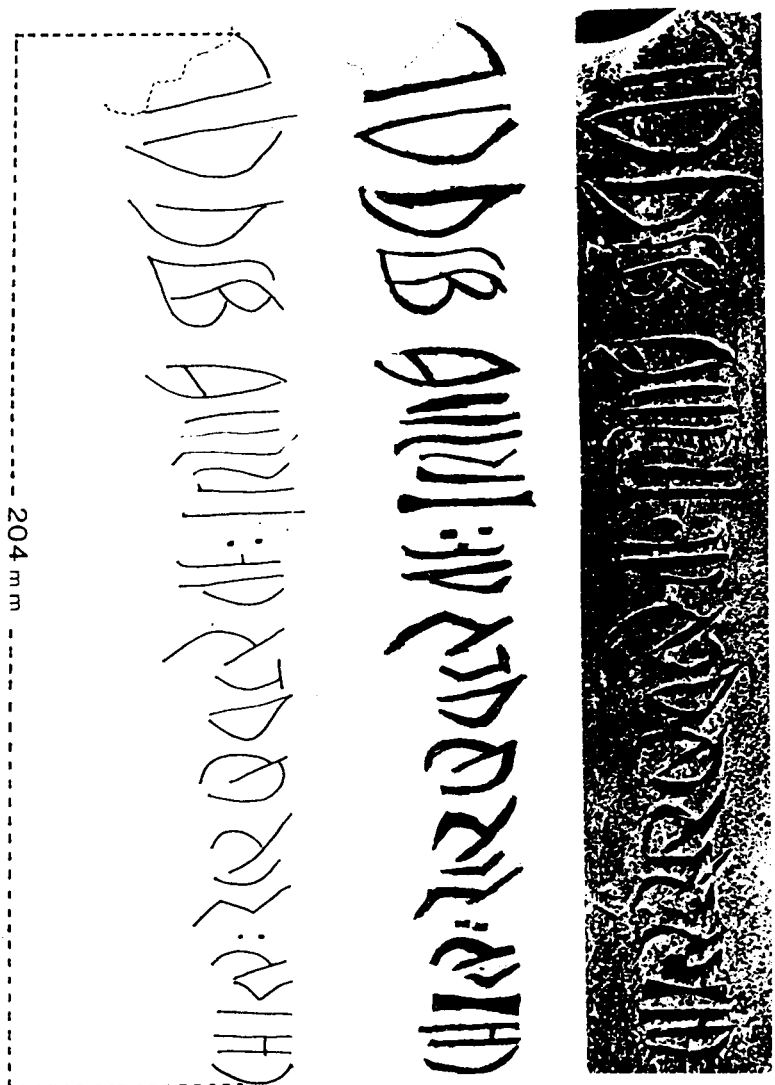
WALDKANTE FRUEHLING = VEGETATIONSPERIODE BEGINNEND BIS FORTGESCHRITTEN, CA. MAERZ BIS MAI

WALDKANTE HERBST = VEGETATIONSPERIODE ENTWICKELT BIS ABGESCHLOSSEN, CA. JUNI BIS FEBRUAR DES FOLGENDEN JAHRES

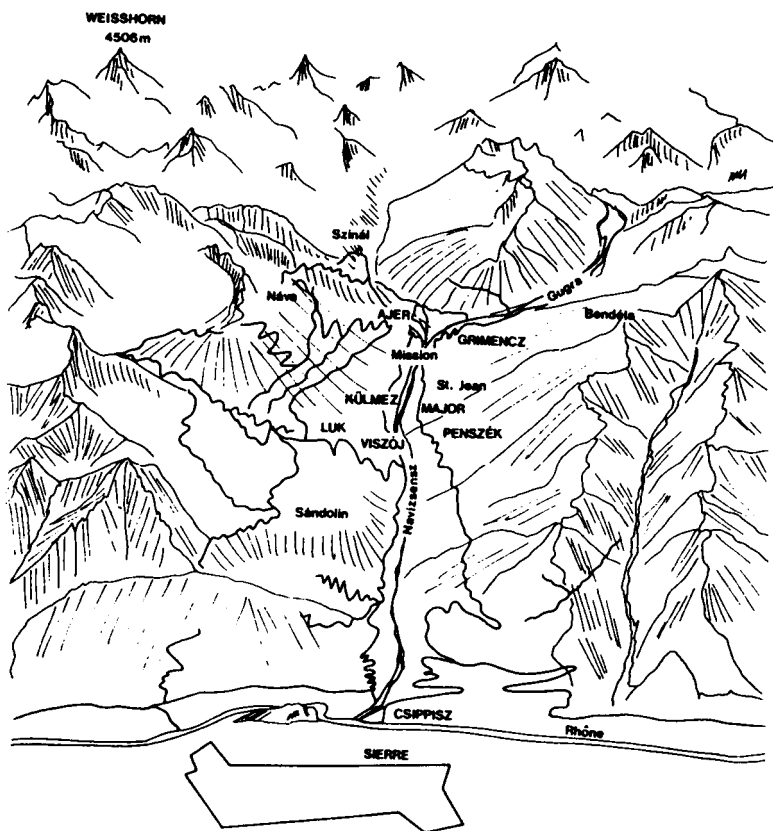
WALDKANTE = VEGETATIONSPERIODE NICHT GENAU BESTIMMBAR

NITTEL 1307-1308: VS/ PINSEC-HAUS SALAMIN (1307-1528 n.Chr.) Fichte/Laerche

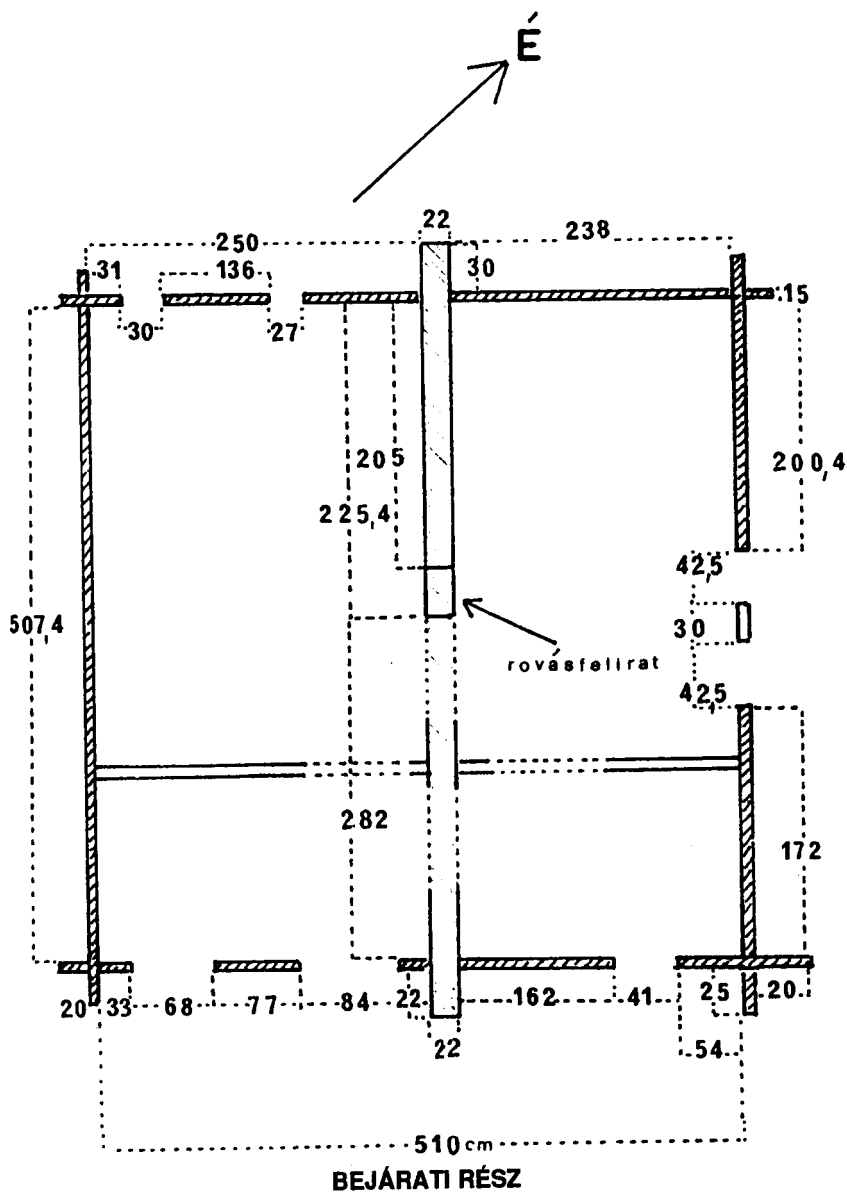

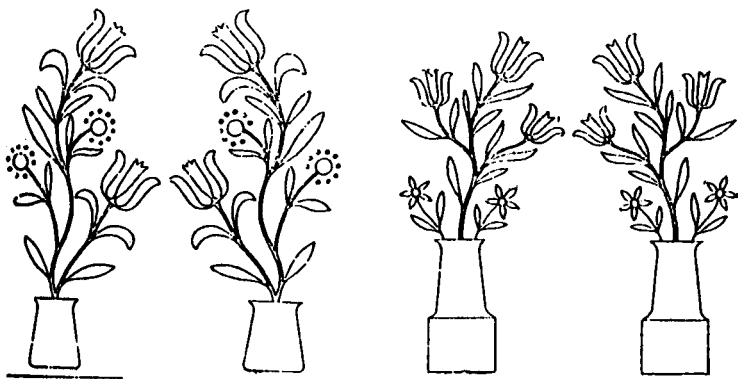
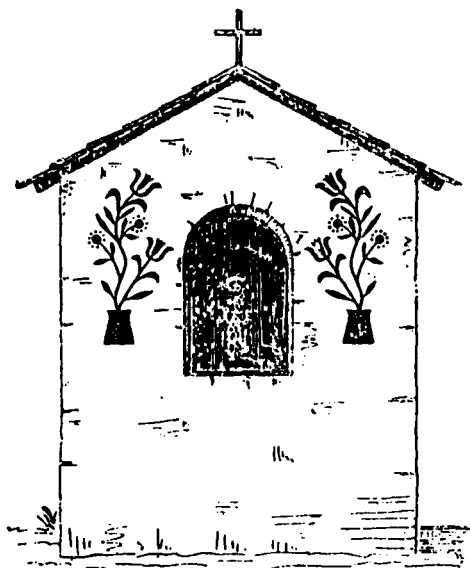
A Pinsec-i rovásszöveg eredeti fényképe, annak átrajzolása és a leegyszerűsített rovásjegyek

Val d'Anniviers – „magyar nevek” – a helyi kiejtés szerint

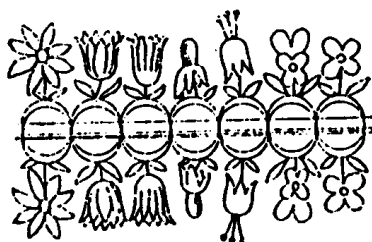
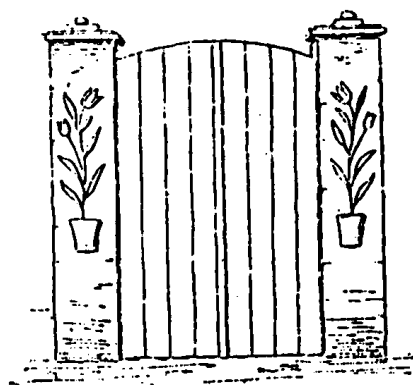

*A ház alaprajza a lakószint magasságában
(a szobák közötti átjárásokra csak a mennyezeti gerendázatból és a padozatból következtettünk)*

Tulipánminta útmenti kápolna Mission-ból.

Lent: ugyanennek a kápolnának a virágmintái és (jobbaldalt) Mayeaux-i ugyanilyen kápolna hasonló virágmintái. Az edény kármínpiros, a virág szára zöld, a tulipánok tűzpirosak, a kis csillagalakú virágok közepe sárga, a szirmai kékek. (A. K. Fischer nyomán)

*Fent: szimmetrikus kapudíszítés Csekefalváról (Székelyudvarhely mellett);
középen: ugyancsak csekefalvai oromdísz;
lent: virágdíszítések a Mayeaux-i kápolna oltár mögötti boltívről. (A. K. Fischer nyomán)*

*Hun írás egy csatt rögzítő végén
Szabadbattyán, V-VI. század fordulója*

Kréta - Karanovo Sitovo Tordos
Mesopot. Tatárlaka Vineá

✂			✂	✂	✂
✂					
1			└	1	└
△	△	△	✂	△	▽
✂		###	✂	✂	✂
Y	Y	Y	Y	Y	Y
✂			✂	✂	✂
✂		✂		✂	✂
⊕				⊕	⊕
✂				✂	
Y				Y	Y
1		1	1	1	1
✂			✂	✂	✂
Y	Y		Y	Y	Y
✂		✂			✂
○				⊙	○
1					
✂					
✂		✂		✂	✂
✂			✂	✂	✂
✂			✂	✂	✂
X			X	X	X

Az Erdély - Balkán térség bronzkori vonalas jegyeinek összehasonlítása a krétai és mezopotámiai jelekkel. (Fehérné: Az ékírástól a rovásírásig, 36. o.) Fotó: Göbölös Jovan Todorovic horvát írásszakértő munkái nyomán

Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)

Krónikáink és a jogtörténet I.

A magyar történeti jog elemei Anonymus *Gestájában*

Krónikáink talán legtöbb kritikával és fenntartással kezelt darabja Anonymus *Gesta Hungarorum*. Mégis a Gesta az - mint a fennmaradtak legrégebbike - amely a krónikák vizsgálatán alapuló őstörténeti kutatásban meg nem kerülhető.

Függetlenül a hitelességi vitáktól és kétségektől, tény, hogy Anonymusnak a joggal releváns adatai és utalásai hiteleseknek bizonyulnak¹.

Egy előadás nem lehet terjedelmesebb, mint amit a hallgatók jószívvel és termékeny érdeklődéssel képesek figyelemmel kísérni. Ezért most a dolgok közepébe vágva - *in medias res* - és helyenként a vázlatosság előnyeit is a téma javára fordítva, valóban csak a leglényegesebb vizsgálati eredmények bemutatására töreksem. S arra, hogy bemutassam a *Gestából*, s azzal összefüggésben mindazt, ami a Felvidék ezen gömöri végeit érinti.

*

Anonymus nem a teljes honfoglalást írja le, hanem csak Árpád hadműveleteit és az igen sok esetben harc nélküli hódítást. Csak a kezdetnél, a Vérszerződés leírásánál szerepel az összes fejedelmi személy, akkor még nem Árpád, hanem Álmos vezérletével. A honfoglalási történet kiindulópontja tehát a fejedelmválasztás. Amikor is nyilvánvalóan azzal a céllal választották az Atillától származó Álmost vezérlő fejedelmüknek, hogy az Atillai örökség ürügyével teremtsék meg a kiszemelt Kárpát-medencei hazába való *bevonulás és betelepedés jogalapját*, ám nemcsak a terület Atilla utáni hódítóival, hanem a birodalmuk összeomlását túlélő, helybenmaradt hun és avar utódokkal szemben² is.

A fejedelmválasztással egyidejű *Vérszerződés* - tartalma szerint - kettős, sőt, igen valószínűen hármass funkciót töltött be. Egyfelől az Atilla-örökség és a legelőkelőbb (legnemesebb) nemzetség jogán - és nem utolsó sorban honfoglalási közérdekből - Álmosnak, s leszármazóinak biztosította, a jövőre nézve is, a legfőbb hatalmat, másfelől pedig a szerződés többi tagja, s azok nemzetsége számára a hatalom gyakorlásában való részvétel örökletességét. A harmadik (mögöttes) funkciót a szerződés aktualitásának, körülményeinek és a Kárpát-medence népességi viszonyaiból eredő jogigények lehetőségének realitása határozta meg.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy a hét törzs nem vaktában, felkészületlenül indult a

¹ E hitelességi jegyek nyomán - bár tisztetem az erre vonatkozó kutatások ellenkező szakirodalmi nézeteit, nem is kívánok velük vitába szállni - nem láttam akadályát annak, hogy a Gestát hiteles történelmi elbeszélésként kezeljem egyéb tekintetben is

² Ez jelzi egyben a *szteppei jog* területhódítást érintő szabályainak ilyen esetre vonatkozó *szokásjogát*, valamint magát a *szabályozási igényt* is

Kárpát-medencei bevonulásra. Biztosak lehetünk abban, hogy alaposan ismerték az itteni viszonyokat, s tökéletesen tisztában voltak az etnikai, társadalmi, haderő- és hatalmi viszonyokkal, valamint a méltánylandó jogigényekkel is. Tudták, hogy Salán bolgár katonái és scláv telepes rabszolgái, Mén marót kazárjai, frankok németek és cseh-morvák mellett Atilla hunjainak maradékait épp úgy itt találják, mint a szkíta népek rokonságába ugyancsak beletartozó avarokat³, akiknek itt-tartózkodási, sőt: egyes területekhez való *birtoklási jogát* - a későbbi foglalási események tanúsága szerint - Árpád a területfelosztásnál tiszteletben tartotta. Ezt nyilván a *szepppei népek joga* diktálta így. De éppen, mert a közös jog így diktálta, a Vérszerződésnek az is rendeltetése volt, hogy az Atilla-leszármazott Álmossal szerződő honfoglaló nemzetségek a hun-avar őslakos előkelők "ősiségi" igényével, esetleg a hunvérű dinasztia túlzottan szimpatizáns gesztusaival szemben jó előre, és egyszer s mindenkorra biztosítsák maguknak a hatalmi elsőbbséget, a feltétlen részvételt az országos tisztségekben, a főfejedelemtanácsában és közvetlen környezetében. Cserébe azért a támogatásért, amely Álmos dinastiájának uralmát - *nota bene: a hun dinasztia restaurációját* - segít megteremteni: „egész”⁴ Magyarország felett.

A honfoglalási útvonal első állomása Kijev. Erről a Gesta 8. fejezete írja, hogy közeledtükre „a kijevi fejedelem tüstént követeket is menesztett, hogy segítségül hívja hűséges barátait, a kunok hét vezérét. Erre a hét (kun) vezér, név szerint Ed, Edemen, Et⁵, Böngér, Örsúr apja Ócsád, Vajta és Alaptolma apja Ketel, egybe-egyítván nagyszámú lovasát, a kijevi fejedelem iránti barátságuk okán, gyors menetben Álmos fejedelem ellen vonult”. Kik voltak ezek a kunok? Anonymus nem

³ Itt nemcsak az a fontos, hogy a történeti irodalom is azonosította a hunokkal az avarokat és a magyarokat a hunokkal (így az avarokkal is), hanem az is, hogy miért tették ezt? Nyilvánvalóan a tapasztalataik alapján, amelyek azonban nemcsak a harcmodor hasonlóságát észlelték - bár ez önmagában is sokat jelent -, hanem magának az életmódnak a hasonlóságát is. Adatok vannak rá, hogy a hasonló öltözködést, hajviseletet, kedvteléseket, szokásokat, kulturális párhuzamokat, sőt a jogszokási kapcsolatokat, nyelvi rokonságot is észrevették, s mindezek alapján ítélték azonos vagy rokon nemzethez - szkítának - valamennyit

⁴ Anonymus meghatározása (Anonymus 57.). Ott használja, ahol arról ír, hogy Taksony a „kunok földjéről” házasodott, s ez után nyerte el a hatalmat „egész” Magyarország felett. Ezzel a distinkcióval együtt az egyéb körülmények is arra utalnak, hogy Taksony „kun” feleségének földje az a Szombathely és a Duna közötti terület, amelyen a sclávok zaklatásától nyugalmat kereső avar kagán még Nagy Károlytól kapott - *inter Sabariam et Carnuntum* - kijelölt területet (majd engedélyt, hogy a kagáni hatalmat a hunok régi szokása szerint gyakorolja; Vö.: Szádeczky-Kardoss Samu: „Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig.” (Társszerző: Farkas Csaba; Bp. 1999. 139. - 140. p.), amelyen az utolsó avar kaganátus, vagy annak valamilyen zárt tömbű politikai formációja igen valószínűleg megérte Árpád honfoglalóinak bejövételét. Erre utal az is, hogy Anonymus ezen a területen semmiféle honfoglalási akciót, eseményt nem említ, ez a hely az anonymus honfoglalási térkép „fehér foltja”. Végül maga Anonymus is utal rá, amikor azt mondja, hogy Taksony ezzel a házassággal szerezte meg a hatalmat „egész Magyarország felett.” (Erről bővebben: Szádeczky-Kardoss Irma: A korai Árpád-kor házasodási diplomáciája. Előadás a ZMTE 1999. évi tapolcai Őstörténeti Találkozásán. Kiadás alatt, ZMTE kézirat)

⁵ Et-et Anonymus e felsoroláson túl többé nem említi. Talán ezt is tekinthetjük azon feltevés cáfolatának, amely szerint a Névtelen a saját kora nemzetségeit, s azok tagjait szerepelteti, visszamenőleg, a honfoglalási történetben

írja, nyilván azért, mert az ő korában a kilétük még köztudomású volt, külön magyarázatot nem igényelt. Hogy honnan jöttek, azt sem írja, s feltehetően ennek is a még élő köztudomás a magyarázata. Ez csak a mi szánunkra rejtély. Az azonban bizonyos, hogy semmi esetre se teremhetek Kijev alatt abból a keleti irányból s vidékről, ahonnan a magyar történelem későbbi kunjai eredtek. Egyrészt azért, mert az a vidék akkor a honfoglalók hátában volt, s ők vágták el az utat Kijev irányában (ami szintén a nyugati irányból érkezést valószínűsíti), másrészt pedig azért, mert azok a későbbi kunok ebben az időben ott még nem léteztek, mert csak a 11. század második felében tűntek fel az európai szteppén. Olyan népek se lehettek, akiket Álmos népe maga előtt terelt, hiszen akkor ők kértek volna segítséget Kijevtől, s nem Kijev őtőlük. Sőt! Valószínűleg olyan népek voltak, akiket érintettek és ezzel érdekeltté is tettek Álmosék foglalási tervei. Minden jel arra utal tehát, hogy Álmos népének akkor már elhatározott és kiszemelt foglalási célterületéről, a Kárpát-medencéből érkeztek a kijeviek segítségére siető „kunok“, vagyis vár-kunok, akiket a kortársak sokféle néven, például hunnak, obornak, vegrinek, ugorinak, vár-kunnak is neveztek, mi ma csak avaroknak mondunk⁶. S feltehetően ugyanabból az elhatározásból jöttek Álmos ellen, ami Kijevet ellenállásra készítette: „Inkább pusztuljanak el háborúban, mintsem hogy elveszítsék saját hazájukat és akaratok ellenére Álmos fejedelem alattvalói legyenek“.

A *szeppei jog* ismeretében feltételezhető, hogy erre a kezdeti ellenállásra, a történelmi események és hagyományok okán is, a kunoknak - ha valóban Kárpát-medencei avarok voltak - több okuk volt, mint a csupán adófizetői sors elé néző kijevi szclávoknak. Arra az esetre, ha Álmos ellenséges szándékkal érkezik földjükre, ajánlatosabb lehetett még e föld elérése előtt szcláv segítséggel megállítani, vagy kiismerve őt, még idejében megnyerni és a szövetségesévé válni.

A *szeppei jognak* ugyanis volt egy másik, a történelemtudományban közismert következményű tétele is. Az a fejedelem, aki elvesztette hatalmát, az a törzs (nép), amelyik elvesztette önállóságát: a *jogvesztés* állapotába került, szolgálva vagy rabszolgává vált. Ahogy Kézai is mondja (95. fej.) a népek szokásjogáról, amely szerint „néhány foglyokat, akik ellenálltak, lettek légyen pogányok vagy keresztények, meggyilkoltak, a foglyok közül azokat, akik vitézek voltak, magukkal vitték a csatába, s valamelyest magából a zsákmányból is részesítették őket, másokat viszont rabszolgává téve, különböző szolgálatok céljából saját sátraik körül volt szokásuk elhelyezni“. Így lett osztályrészük például az előhadbeli szolgálat, vagy a gyepekön a határőrzés kötelezettsége⁷ is.

⁶ A Gesta legújabb fordítású kiadása (Osiris, 1999.) 344. sz. jegyzetében erről csak ennyi áll: „A kun szó értelmezése vitatott (kabar, kazár, volgai bolgár). Talán velük szemben is érvelhetünk a már említett földrajzi viszonyokkal

⁷ Erre a jogvesztési jogintézményre utal Kézai is, amikor a szolgaság eredetét magyarázza, de ebben gyökerzik középkori jogunk azon tétele is, hogy a főbenjáró bűn elkövetője vagyonvesztővé, letartóztathatóvá, bebörtönözhetővé és kivégezhetővé vált, mert a bűn elkövetésével elvesztette a nemesi státusszal járó jogait, szabadságát és kiváltságait

Márpedig az avarok, két évszázados hatalom után - saját értékelésük szerint⁸ saját hibájukból is - elvesztették birodalmukat, az európai - kárpát-medencei székhelyű - Avar Kaganátust. Egyik részük frank vagy frank-bajor alattvalóságba, illetve frank vazallusságba süllyedt⁹, más törzseket a bolgárok bekebeleztek vagy földönfutókká tettek, megint mások bolgár zsoldba, cseh druzsinákba szegődtek, avagy a frank-vazallus cseh herceg alattvalóivá váltak: Árpádék szemében is a szkita szokás szerinti jogvesztettség állapotában. Legszerencsésebbjeik pedig a Felvidék hegyei között találtak - nemzeti vagy törzsi (politikai) önállóságukat megőrző - menedéket. Ezek lehetnek a Kijev alá vonuló, s ott Álmos népéhez csatlakozó kunok, talán diplomáciai küldetésben is a többiek követeként - vagy érdekeik védelmében. Mindenesetre a Verecke utáni események erre utalnak, valamint arra, hogy a kunok csatlakozása és a foglalásban való hadi, vagy méginkább a békés behódolást elősegítő részvétele egyben a *jogok visszaszerzésének* feltétele vagy lehetősége is volt. Erre Kézai is utal krónikája 21. fejezetében, mondván „Ezek a székelyek ugyanis a hunok maradékai, akik midőn értesültek arról, hogy a magyarok ismét Pannóniába költöznek, Ruténia határainál elébük mentek a visszatérőknek, s miután együttesen meghódították Pannóniát, részt vettek benne“.

A Kijev alá vonult kunok Kárpát-medencei illetőségére és hun-avar voltára utal a hadat ütköztetve lelkesítő Álmos beszéde is. „Szkíták, barátaim, bátor férfiak! ... Ne törődjete az oroszok és kunok sokaságával. ... A virtust bizony nem a népek sokasága, hanem a lélek bátorsága táplálja. Vagy nem tudjátok, hogy *egyetlen oroszlán számos szarvast megfutamít?*!“ Íme így szól az oroszlánt is jelképei közé soroló dinasztia tagja, Álmos, a javarészt oroszlános jelképek alatt vonuló vezértársaihoz és vitézeihez azokról a kunokról, akik közül a honfoglalásban legaktívabban résztvevő Bors vezér, Böngér fia a Garam völgyében maga is találkozott a saját csodaszarvasával, hogy várat építsen a szarvasvadászat által misztikusan kijelölt helyen¹⁰. (Igen valószínű, hogy a Bors személyéhez fűzött

⁸ Az avarok keleti tömbjét 803-805 körül szétmorzsoló Krum bolgár cár avar foglyai arra a kérdésre, hogy mit gondolnak, miért bukott el uruk és egész népük, azt felelték, hogy „Elszaporodtak az egymás elleni vádaskodások, elpusztították a legderekabb és legérdemesebb férfiakat [*utalás a frank-avar háborúkra, a ring(ek) kifosztására és a 794. körüli avar polgárháborúra, amelyben a kapkán is, a jugurru is elesett*], aztán a nem igaz úton járók és a tolvajok lettek a bírák szövetségesei, továbbá volt részegeskedés, mert a bor szaporodásával szinte mindnyájan részegesek lettek; aztán jött a megvesztegethetőség, továbbá az üzletelés, mert mindenki kereskedő lett s egymást csalta. Ezekből fakadt a mi bukásunk“. A részegeskedés mentéségül a modern kutatás kiderítette, hogy a 8. század derekán kezdődött hosszú aszályos időszakban a Kárpát-medence területén csak a szőlőművelés volt eredményesen folytatható. Ha ez valóban így van, akkor ez az aszály követett előidézője lehetett a felsorolt okok szinte mindegyikének is: a nem szőlőt termelő gazdaságok tönkremenetele, az üzletelésre való kényszerű áttérés és ebben a csőd-ellensúlyozó ügyeskedés; az ilyen gazdasági helyzetben könnyen burjánzó korrupció és egyéb hivatali erkölcsi züllés révén, amik együttesen akár még a polgárháború okozói is lehettek. (L.: Szádeczky-Kardoss Samu: im. 138. p.)

⁹ Vö.: Szádeczky-Kardoss Samu: im. 128-129. p., 137-140. p.

szimbolikus esemény a nemzetség vagy Bors személyének kiemelt jelentőségét jelzi és etnikai jelző szerepe is van.)

Nyilvánvalóan több volt ez, mint egyszerű lelkesítő hasonlat. Ez a hasonlat szimbolikus erejű, kultuszt idéz, hagyományokra emlékeztet, ezzel válik közérthetővé és ezzel lelkesít abban a pillanatban, amikor két olyan nép áll szemben egymással, amelynek jelképei az oroszlán¹¹ és a szarvas¹². Sokatmondóan beszédes hasonlat ez egy olyan történetben, ahol a nagy vadász Nimród leszármazottja a szarvashoz hasonlított kunok kalauzolásával vezeti népét új hazába, akárcsak a csodaszarvast követő Nimródfiak, Hunor és Magor az ősi mondában¹³.

*

Verecke után Munkács, majd Ungvár következik, ahonnan Anonymus szerint, a „hungvárus“ nevezet ered. „Hungvárusnak Ung váráról nevezték el őket, miután legyőzvé a sclávokat, a hét fejedelmi személy Pannónia földjére lépett, s ott hosszan elidőzött. Ezért valamennyi környező nép Ügyek fia Álmost hungvári fejedelemnek, vitézeit pedig hungváriaknak hívta“. (2. fejezet) Itt megint egy számunkra homályos pont, amit a korabeli köztudomás segített értelmezni. Anonymus utal is erre a köztudomásra, a „minek folytassam tovább“ fordulattal. Később viszont elmeséli a negyven napos ungvári időzést is, amely az országos ügyek intézésére utaló nagy áldozatbemutató és Árpád fejedelemmé emelési szertartásával a későbbi *nagynyolcados törvénykezési gyűlések* valószínű anonymusi előképe, de a korabeli szokásjognak már élő jogintézményeként. Itt azt mondja a Névtelen, hogy „Árpádot Ung nevérol Hungvária fejedelmének nevezték el és minden vitézét - miként az *idegenek* mondják - hungváriaknak, s az elnevezés mind

¹⁰ A szarvasnak, a keleti kultúrkörben vezérlő, honszerző, honalapító, vár- és városépítés helyét kijelölő mítikus-szimbolikus szerepe lehet. Ehhez a jogi relevanciák mentén mi annyit tehetünk, hogy eszerint (a turrallal, mint nemző és átörökítő jelképpel és a termékenység szimbólummal [= *jogfolytonosság*] együtt) a szarvas a *jogalapítás, jogszerzés* jelképe is lehet. Az említett relációban mindenképpen. (Az oroszlán pedig a hódítás, a háború jelképeként fejezhet ki adott esetben *jogi* relevanciákat. Gondoljunk például az oroszlánnal jelképezett pártusokat legyőző perzsa uralkodók oroszlánvadászatait megörökítő képekre, domborművekre, pecséttrajzokra.) Később Szent Istvánnak is megjelenik a csodaszarvas, legalábbis ilyen mondáchoz fűzi a helyi hagyomány a csallóközi Vajka falu királyi vadászat emlékére nyert nevét. (A történet szerint a meglőtt szarvas nyállal a nyakában a Dunába ugrott. Istvánt két halász vitte sebesen a szarvas után. Már meg is fogták a szarvát, amikor csónakjuk felborult, a szarvas pedig megmenekült. A halászok mentették ki Vajkát a Dunából. Az ezért nyert adomány helyén felépült falut így nevezték el Vajkának. Csodaszarvas-vadászattal hozza összefüggésbe Szent Istvánt több nyugat-dunántúli regösének és Szent Imréhez is fűz ilyen hagyományt a lengyel Długosz Krónika. Szarvas jelölte ki Szent László látomása után neki és Géza királynak, a fogadalom szerinti kolostor építésének helyét. (Talán valamiféle csodaszarvas-történeti családi hagyomány magyarázza a Trencsén vármegyei Tuchinszky „vendégek“ címerét is, amely a vajkaiak hagyományához hasonló történetet idéz: egy szarvasfő, a szarvbá kapaszkodó karral)

¹¹ Lásd erre Györfő György később még hivatkozott művét

¹² Az oroszlán és a szarvas, az életfával, sas- vagy sólyom-madárral és a hármashalommal együtt a sumer kultúrának is - reliefeken, pecséteken igen gyakran együtt alkalmazott - kultikus jelképei

¹³ Lehet, hogy Anonymus a tudtán kívül - vagy éppen szándékosan? - építette ezt a pogány kultuszbeli elemet „regényes“ történetébe?

a mai napig fennmaradt széles e világban“. Ezt követően, „*bolgárok módjára*“, Salán csúfolódik így. „Árpádot csúfolódásképpen, Hungvária fejedelmének, övéit gúnyolódva hungváriaknak szólította és felette elcsodálkozott azon, vajon kik lehetnek és honnan jöhetnek, hogy ily dolgokat merészelnék véghezvinni“. (14. fejezet)

Sokkal többször emlegeti Anonymus ezt a csúfnevet, semhogy ne kellene figyelniünk a csúfolódás módjára és a *hun rokonságra utaló szemantikájára*¹⁴.

A hun Atillától származó, s az ő örökségét követelő Árpádot s népét, tehát csak a környező népek, az idegenek vagyis a bolgárok csúfolták a szójáték csúfondarossággal Ungról *Hun(g)*várinak. Nem több ez, mint a helyzetét veszélyben látó - területet és hatalmat bitorló - idegen tartományfőnök jobb híján csúfolódással önbátorító hetvenkedése. Válaszol is rá Árpád (a 39. fejezetben), amikor Salán ellen vezeti seregét, mondván „Szkíták, kiket a bolgárok gögje Ung váráról hungváriaknak nevezett, ne feledkezzetek meg kardjaitokról a görögöktől való félelmetekben és hírneveteket ne veszítsétek el“. A csúfolódás azonban Árpád követelésének *jogosságát* is jelzi, mert jelzi azt, hogy a lábát a Kárpátokon belül még éppen csak megvető Árpád fejedelem jogigényével szemben Salán nem talál más érvet, mint az ungi foglalás és friss fejedelem-választás Atilla hatalmához mért jelentéktelenségéből faragott szájaló csúfolódást és a görög-bolgár hadak segítségével való fenyegetőzést. De *jogi érve nincs* Árpáddal szemben. Nem így Mén Marótnak, aki bár szintén elhárítja Árpád területi igényét, azt csúfolódás nélkül teszi, mert neki *jogi érve van*: ősapja Atilláénál régibb itteni - biharországi - uralmára, tehát *jogra* és *jogalapra* hivatkozik. Sőt, Árpádot gúny nélkül nevezi „Hungária“, vagyis „Magyarország fejedelmének“¹⁵.

*

Mindezekről Anonymus a korabeli köztudomásra hagyatkozó természetességgel beszél. Adatai háttérinformációk sokaságából, s azokkal együtt épülnek történelmi dokumentációvá. Nekünk azonban - akik számára a korabeli köztudomás leíratlan információi örökre elvesztek - e néhány leírt adat szintéziséből kell az eseményekre következtetnünk.

Ám ha ezen anonymusi adatokat egybevetjük a honfoglalást megelőző időszak

¹⁴ Egyes feltevések szerint a hun rokonság Kézai találmánya. Csakhogy II. Béla lánya, Zsófia, jóval Kézai előtt nevezte fivérét, II. Gézát a hunok királyának; Salamon anyja, Anasztázia, mégkorábban ajándékozta Atilla kardját a bajor grófnak; V. István nővére, macsói Anna is korábban vitte a dinasztia kincsei között azokat is Prágába, amelyekhez a családi hagyomány Atilla emlékét fűzte!

¹⁵ Árpád Salántól háborúval, a bolgárok kiverésével szerezte meg a követelt (birtokolt) területet. Mén Marót országát viszont, amikor az ostromlott vezér megadta magát, végülis gyermekeik házassága vitte, Marót lányának hozományaként, az Árpád dinasztia hatalma alá. Marót pedig, élete végéig élhetett háborítatlanul bihari várában s birtokában. A *jogalap* kölcsönös elismerésének jelei felismerhetők ebben a diplomáciai megoldásban is. (A két vezér reakciója közötti különbség is a Gesta tartalmi realitását sugallja)

bel- és külföldi forrásadataival és például a régészeti, antropológiai, néprajzi kutatási eredményekkel, ezek együttesen azt valószínűsítik, hogy

a) Árpád azokon a tájakon bízta a foglalást a csatlakozott kunokra, amely területeken az avar, - vagy hun - etnikum törzsi, tömeges vagy jelentős létszámú, honfoglalás-kori jelenlétét alaposan feltételezhetjük (és adva vannak a békés hódoltatás feltételei is¹⁶);

b) számolhatunk a honfoglalási (hódoltatási) hadműveletekkel elkerült nyugat-dunántúli vidéken az utolsó avar kaganátus, vagy annak valamilyen diplomáciai elismerésű etnikai maradéka jelenlétével¹⁷;

c) a honfoglalási és azt követő „kalandozási” hadműveletek Kárpátokon túli célterületei - Morvaország, Csehország, Thüringia, Bajorországból a Duna völgye az Inn illetve az Enns vonaláig, Karintia, Svábföld, Stájerország, Sclavónia, Horvátország, Dalmácia - mind a valamikori Hun majd Avar Birodalom területe volt, nemcsak feltehető, de bizonyított hun és avar túlélő lakossággal, amely a politikai státusza szerint morva, cseh, bajor, frank, sváb, stb. illetőségű volt ugyan, de etnikai identitását ezekben a kisebb-nagyobb tömbökben vagy akár szórványban is, feltehetően még a hun-avar származás, rokonság, kultúra határozta meg¹⁸!

Erre utal az a jelenség is, hogy Árpád hadai a Felvidék hegyei között csak ott hódítottak fegyverrel, ahol Salán földje, várai, katonasága és scláv telepesei voltak. Ungvárból ostrommal ugrasztották ki Labrocot, egyikét azon ellenálló várispánoknak, akiknek szkíta-avar származását nevük¹⁹ is, sorsuk is jelzi. Az ellenálló, majd megfutamodó Laborcot, Gyalút és Zobort elfogva, mint egy helyütt Anonymus írja is: „haragjukban”, - aminek rendszerint oka vagy jogalapja van - rövid úton kivégezték. A Zoborral együtt ellenálló nyitraiak között „hűtlenekeket” is említ Anonymus, viszont a Keve várát feladó idegen Galád végül is túlélte a foglalást, utódai pedig magyar nemesként élhetnek tovább birtokaikon, közülük került ki a későbbi Ajtony.

Ami e vezérek kivégzését illeti, az megintcsak *szeteppej jogszokást* idéz. Eszerint - és a későbbi magyar szokásjog majd törvények szerint is - *fő- és vagyonesztéssel* bűnhődik az, aki *hűtlenség vétkébe* esik, ami például a *felségárulás* is. S ha ezt egybevetjük Kézainak azzal az adatával, hogy Géza fejedelem idejéig a hunok közösen, *az egész közösség (communitas) akarataival döntöttek a közérdekű kérdésektől*, akkor a széthullott Hun majd Avar Birodalom népcsoportokra, kis közösségekre bomlott töredékeiben is hasonlóan büntetendő *főbenjáró bűn* lehet-

¹⁶ A Bodonyból (Vidin) eredt Galáddal például - aki mellett kunok is harcolnak - saját hadával ütközött meg Árpád

¹⁷ Más irányú kutatások alapján Fehér Mátyás Jenő is feltételezi ezt a „Korai avar kaganát” (Buenos Aires, 1972) című könyvében

¹⁸ Erre utalnak külföldi források például arról, hogy a morva „álkeresztények” a pogány magyarokhoz hasonlóan kezdték hajukat nyírni és a bajorok ellen kalauzolták őket

¹⁹ Laborc nevééről később esik szó. Zobor nevéhez lásd a lehetséges Szabir-Szabar-Zabar-Zobor hangzováltási változatokat

tett a csoport érdekeinek elárulásában, idegenek nemzetséggellenes kiszolgálásban megnyilvánuló hűtlenségi magatartás. Különös jelentőséggel alátámasztja ezt Anonymus ott, ahol Zobor hívei között a „hűtlen“ nyitraiakról szól, akiket bilincsbe verve vittek Árpád elé, aki őket az ország különböző részeire, s feltehetően megbízható közegbe való széttelepítéssel *büntetett*, egyben megelőzésül annak, „nehogy megrontsák a hűségeseket is“²⁰. Ki máshoz lehetnek „hűtlenek“ avagy „hűségesek“ ezek a nyitrai nemesek, mint a saját - velük együtt cseh-morva fennhatóság alá került, de a jelek szerint be nem hódolókból is álló hun-avar-magyar/székita etnikumhoz, annak érdekeihez, identitásukat őrző és kifejező létformájához. Ezért kellett a hűtlenek fejének, a bolgár Salán szolgálatában dukáskodó ungvári Laborcnak, Nyitrában pedig a cseh herceg kegyéből lett helytartó Zobornak, halállal lakolnia.

Anonymus igen alaposan ismerteti a Felvidék Nyitrán és Garamon inneni részének „meghódítását“ ami Ung és Borsova bevétele után, Salán nógrádi sláv alattvalói harc nélkül bár, de félelemből való behódolása kivételével, lényegében mindenütt békésen és olyan események kíséretében történt, amelyek alapján még „meghódolásról“ is nehéz beszélni, hiszen a történetek a sima, zökkenőmentes birtokbavétel képét mutatják. Ebben a legserényebb közreműködő, a kunok közül Böngér fia Bors, a terepismeret biztonságával mozog a hegyek és határok között, szótért a helyi néppel, s azok egyöntetű segítségével emel várat, épít torlaszt, kijavítja a gyeptakadályokat. Neki jelent meg a Garam partján a szarvas, amelyet ahol elejt, ott építette fel harmadik várát, Borsot. Így gyakorlatilag ő szerezte Árpád hatalma alá és hűségére Sóvár és a Garam völgye között a Felvidék népét.

Szemmel látható, hogy ezen a részen Árpád a saját magyarjainak nem adott szóra érdemes hadműveleti feladatokat. Majd ehhez igazodik az itt megfigyelhető *birtok-adományozási* szisztéma is. Ugyanis ezen a felvidéki területen csak a kunok, Örsúr és apja Ócsád, Ed és Edemen, délebbre Alaptolma apja Ketel, a Tiszántúl²¹ Óhat²² és Tarcal, de közöttük is elsősorban Bors és apja Böngér kapott nagy területű földadományt. Ami a kunok szereplésének eseményeivel együttesen értékelve arra utal, hogy itt egy-egy kun nemzetség a saját korábbi birtokait szerezhette vagy kapta vissza, így Árpád adománya az eredetileg is saját nemzetségi birtokokban erősítette meg őket. Itt erősödik annak valószínűsége, hogy a közös *székita jogszokás* szerint, az Árpád főhatóságát elfogadó *hűségesküs* csatlakozás (Gesta 10. fejezet) és a foglalásban/visszafoglalásban való részvétel mint-

²⁰ *Jogi* eszközökkel biztosított prevenció

²¹ Ez az a terület, ahová Nagy károly fia, Pippin szorította a frank főhatóságot el nem ismerő avarokat (Szádeczky-Kardoss Samu: im 129. p.); erről a részről jöttek Árpádék elé Atilla hun népének maradékai, a székelyek (Kézainál szakulok)

²² Anonymus 28: „Árpád fejedelem jóváhagyásával egy Óhat nevű kun vitéznek nagy földet szereztek“ a Dorogma-révnél. Ez a leírás is azt valószínűsíti, hogy Óhat számára a saját nemzetségi földjét „szerezték“ - vissza!

egy *jogosultságot, előjogot, várományi jogot* alapított a csatlakozott kunoknak addigi nemzetségi vagy törzsi birtokaik adománykénti megtartására, nemesi státuszuk megőrzésére avagy rehabilitálására.

Felvetésünket alátámasztja az is, hogy Árpád magyarjai közül ezen a területen - Anonymus adatai szerint - senki nem kapott birtokadományt. És erre utal Anonymus adata is, Borsova várának ostromáról²³. Ezt a Salán katonáival megrakott várat, ugyanitt, a későbbi Bors-nemzetségi adományok körzetében, Árpád közvetlenül Ungvár elfoglalása után, ostrommal bevette, s le is romboltatta. Ami egyebek közt azt is jelenti, hogy ezen a helyen már Árpád hadainak bejövetele és Bors várépítő hódoltató körútja előtt is állott egy Bors nevű, tehát a Bors nemzetségre, vagy annak ilyen nevet viselő tagjára utaló vár, amelyet a bolgárok által ide telepített sclávok nyelvén Borsodnak, tehát Bors-énak, Bors tulajdonának neveztek. Ez az adat utalhat egyenesen a Salán szolgálatába állott Laborcra, egyszerűen arra is, hogy a foglalásban, hódításban és vár-telepítésben oly otthonosan mozgó Bors olyan helybéli „kun” nemzetség tagja, amelyben a Bors név vagy párdúc jelkép régi és jellemző hagyományú lehetett. Ha igen, akkor Bors honfoglalási tevékenysége is az anonymusi kunok őslakos avar voltának lehet egyik bizonyítéka.

S miután mi most Rozsnyón, tehát Gömörben tanácskozunk, a hely szelleme azt kívánja, hogy ne kövessük tovább Anonymust a honfoglalás útján, maradjunk ebben a körzetben, s nézzük ennek, s az itt adományozottaknak további sorsát.

*

Bár a legnagyobb birtokokat Bors kapta, a Bors nemzetséget nem túl sokáig emlegetik a források. Egyik utolsó említése Jákó borsodi ispán, akivel egyidőben - már az Árpád-házi királyok korában - jelenik meg, ugyanebben a földrajzi körben és Bors és Böngér honfoglalási szerepéhez mért jelentőséggel az „előkelő, nagyhatalmú és régi” Miskolc nemzetség, amelyet - Karácsonyi nyomán - némelyek még ma is ó-scláv eredetűnek tartanak. Bár ebben már Karácsonyi is ellene mond önmagának, amikor másutt az Örsúr apja Ócsáddal együtt fogláló Böngért nevezi a Miskolc nemzetség őseinek²⁴. Márpedig ez kizárja az ó-scláv eredeztetést. A Miskolc nemzetség Bors-nemzetségi eredetéről ma már kevésbé oszlanak a vélemények, de mert vannak még, akik előszeretettel vagy csak megszokásból, a scláv eredet mellett voksolnak, nem érdektelen - éppen mert javarészt gömöri vonatkozásúak - mindazon adatok számbavétele, amelyek ennek ellene mondanak.

Karácsonyi annak alapján állítja az ó-scláv eredetet, hogy a nemzetségben úgymond „gyakoriak” a szlávos hangzású Jaroslzó, Drucei, Torna nevek és a

²³ Anonymus 14

²⁴ Böngértől származónak mondja a Gesta (Osiris, 1999.) 68. számú jegyzete is a Miskolc nemzetséget. Lásd: Györffy György: „A magyarság keleti elemei” (Bp. 199) 91. old., bár ő a kabarok közé sorolja a nemzetséget

birtokaik között is a szláv származásra utalónak tekinti Miskolc és Tapolca helységek - szerinte - szlávos nevét. Ha azonban végigtekintünk Karácsonyi leszármazási tábláin, azt kell tapasztalnunk, hogy e felsorolt személynevek valójában csak egy-egy előfordulása mellett ilyen neveket találunk: Munkuch, Panyit, Varasd, Tota, Atyusz, Farkas, Füle, Sükösd, Csépán, Urbudin, Csaba, Balassi és Bors. Ezek viszont magyar eredetet bizonyítanak.

Ami pedig a birtokok nevét illeti, elsősorban arra kell figyelnünk, hogy Miskolc és Tapolca azonos azokkal a helységekkel, amelyeket Árpád Böngérnek adományozott! Amellett ugyanezen Miskolc nemzetség birtokai között szerepel később egy *Kun*-Tapolca nevű helység is, a Böngérnek adományozott mai Miskolc-Tapolcától (Görömbölytapolca) távolabb, Gömörben.

Részletes elemzés nélkül, itt csupán megemlítem azt a megfigyelésemet, hogy azokon, a főleg nyugat-dunántúli és felvidéki tájakon, ahol - mint már említettük, a birodalmukat túlélő avar lakosságnak Karoling-kori okirati, majd még későbbi tárgyi bizonyítékú nyomai vannak - igen gyakori az -óc, -ócz (régbben esetleg -ócs ejtéssel) és az ennél is lágyabb -olc, -olcz (-olcs?), avagy -óva, -ócsa, -olca, -olcsa végződésű helynév. Közülük jónéhányuk a magyarságához kétség sem fér. Például Pápóc(z)-(Pápolc), Mágocs (Mágus-Magóc), Bolondóc (ma Beckove), vagy az ugyancsak szlávosan hangzó, valójában ősmagyar (hun/avar?) Szádocs személynévből²⁵ alakult Szádocsna (ma Sadočné Vágbeszterce [Povážska Bystrica] mellett, Domaníza közvetlen közelében), vagy Miskolc („Miskóc“), Tapolca (a Balaton mellett is), Zsolca, illetve az említett gömői Kun-Tapolca (ma már Kuntapolca, illetve Kunova Teplica). Avagy Ócsa, Babocsa („Babolcsa“ is), Szakolca, Panyóca²⁶, stb. Itt Rozsnyó közelében, az egykori krasznahorkai uradalomban, kifejezetten avar eredetre utal Obroc falu neve és az említettekhez hasonló képzésű a Klenóc és a Bogdanóc helynév is.

De a Miskolc nemzetség birtokai között kifejezetten a Bors nemzetségre utaló ilyen helyneveket is találunk: a Miskolc nembeli Domokos bán alapította és a fia, Bors borsodi főispán befejezte Borsmonostor építését Sopron vármegyében, Borch (Bárca) Borsodban, Barc falu (a mai Kazincbarcika) és a helyi hagyomány szerint Bors vezérről elnevezett Borsi, a későbbi Rákóczi birtok. Továbbá a szar-

²⁵ Bolondócról maga Anonymus írja, hogy egy Blundus nevű udvari szolgától kapta a nevét, Szádocs(né)-nak pedig feltehetően a Szadus személynév volt az alapja. Az -óc, stb. végződés tehát valójában egy-egy nem szláv, hanem valószínűleg hun vagy avar („kun“) név vagy névszó utolsó szótagjából -ócosodott (ha úgy tetszik, szlávosodott) el. Anonymusnál elsősorban a személyneveknél tapasztaljuk az -u (pl. Borsu) és -us végződést, amelyek közül az -ut finnugor véghangzónak, az -ust latinusnak tartjuk. Pedig az ékírásból megfejtett sumér (káld) és/vagy akkád nyelv jellemzője az -u véghangzó, az „us“ pedig férfi jelentéssel is bír. (A Szadus-nak például a sumérből levezetett jelentése: „király előtt járó férfiú“. A Blundus pedig - a vár nevének népi hagyomány szerinti jelentését is tekintve - talán valóban bolond férfiút/udvari bolondot jelentett.) A helységnevekkel kapcsolatos megfigyelésemet látszik alátámasztani a Gesta (Osiris, 1999.) 262. számú jegyzete, amely szerint „Durēs (Albánia), a szövegben Durasu, régi magyar neve Duracs“

²⁶ Anonymusnál (44.): Panyóca vize

vas útmutatása nyomán épített Bors/Bars, úgy is mint vármegye. A Gesta szerinti Borsséd-Zólyom vára ma már nem áll, de helyét jelöli a pusztihrad/kopaszhegy, s körülötte a Borsuva erdő²⁷, amelynek nevében nemcsak a Bors tulajdonára utaló scláv ragozás figyelemreméltó, de a nyelv idegen szavak hangalakját konzerváló tulajdonsága is, amely máig őrzi az anonymusi Borsu hangalakot, akár csak a Domaniža melletti Sadočné helynév az ősi Szádocs személynevet (amelynek magyar hangfejlődési változata Szádecse).

A Bars személy, vagy nemzetségnév - Horváth Lajos szerint²⁸ - hópárducot jelent a szkítia területén ma is élő népeknél. Sok példát felsoroló tanulmányával alátámasztottnak látom azt a feltevést, hogy az Ungvárt a bolgárok javára, s szolgálatában védő Laborc ispán ugyanennek a helybéli „öslakos” kun Bors-Böngér nemzetségnek Salánhoz szegődött, s ezért övéit elárulónak számító, s emiatt kivégzett tagja volt. Utal erre az is, hogy nem Salán alpári székhelye irányába, hanem a - feltevésem szerint - Bors vezér által megszerzett (visszaszerzett) ősi nemzetségi birtokok biztonsága felé menekült²⁹. Mindenesetre a Laborc folyó völgyének iránya nem ellenkezik ezzel a feltevéssel³⁰.

Györffy György állítja, hogy - az Anonymus által is említett - honfoglaló nemzetségek címerein egyrészt oroszlán, másrészt ragadozó madár, rendszerint a sas szerepel³¹. Ha a címereket - mint az ugyanazon nemzetséghez tartozást és az ebből eredő *jogokat* (például öröklés) és *kötelezettségeket*, tehát *jogviszonyt* és *jogi tartalmat* is jelző közös jelképeket - vizsgáljuk, ezek is érdekes következtetésre adnak alkalmat, mind a csatlakozott kunok, mind az Árpádi honfoglalók illetve a vendégek nemzetségei tekintetében. (Most csak a gömöri vonatkozásokat vizsgálva.)

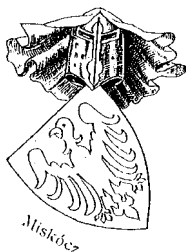
²⁷ Pais Dezső jegyzete a hasonmás-kiadásban. (Anonymus: „Gesta Hungarorum.” Budapest, 1977)

²⁸ Horváth Lajos: „A barsz ('Hópárduc') történelmünkben”. (Turán XXX. Új III. évfolyam, 1. szám)

²⁹ Talán meggondolásra érdemes az a lehetőség is, hogy a Bors nemzetségi hagyományt őrző Borsinak az Anonymus által Laborc-nak is nevezett Laborc a névadója

³⁰ Feltűnő viszont, hogy Laborcot (Anonymus, 13.) - türk változata Hős Párduc - és Gyalút (Anonymus, 27.) is folyóvíz partján érte a végzetes *köz-ítélkezés*. Akárcsak II. Béla korában (a Gömörben is birtokos) Ákos nembeli Moynolthot, akit 1135 körül - ugyancsak hűtlenség miatt - a Sajónál, egyes források szerint a Sajóba fojtva kivégeztek. A három eset hasonlóságát, különösen Moynolth esetét az teszi kiváltképp érdekessé - avagy értékessé -, hogy például Mezopotámiában, a sumer (káld) - akkád jog *istenítéleti próbája* volt a (folyó)vízbe dobás (Klima, Jozef: „Mezopotámia.” [Budapest, 1984]; Oppenheim, A. L.: „Az ókori Mezopotámia.” [Budapest, 1982]. A túlélés a pernyertességet jelentette, a fulladás a vád bizonyítéka volt, s a vádlott esetében a büntetés is egyben. Ugyanez a vízpróba - a tüzesvas-próbával együtt - az Árpád-kori törvénykezési eljárás *bizonyítási eszközei* közé tartozott, majd némi átalakulással a *boszorkányperekben* élt tovább. S bár a Gesta szerint Laborcot és Gyulát nem vízbe ölték, hanem felakasztották, ez a folyóparti ítékezés felveti annak esetleges lehetőségét, hogy a Névtelen itt az akasztással leplezi, s befedi a pogány istenítéletet

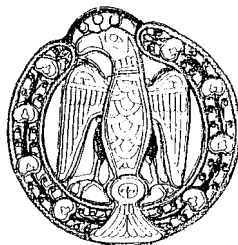
³¹ Györffy György: „Krónikáink és a magyar őstörténet, régi kérdések - új válaszok”. (Bp. 1993); László Gyula: „Hunor és Magyar nyomában” (Bp. 1967)

1. kép

2. kép

3. kép

A Miskolc nemzetség címerképe (1. kép) - s ezt éppen a Miskolc nembeli Bors comes 1222. évi pecsétje mutatja - a sas, éppen úgy, ahogy a Takta mellett és az Erdők alján megadományozott Abáké³² (2. kép). Közös érdekesség az is, hogy mindkét címer sasmadara egyformán és pontosan olyan formájú, mint az úgynevezett Gizella kincs két hunkori fibuláján lévő sasmadár³³ (3. kép). Emellett mindkét nemzetség egy-egy tisztségviselő tagja - Aba nembeli Debrődi István

4. kép

kincstartó (1398-1402) és Miskolc nembeli Mikolai Mihály (1402) - a 14-15. század fordulóján egyformán olyan címet használt, amelyen nem az egész madáralak, hanem annak csak a (letépett) feje szerepel³⁴ (4. kép). Vajon véletlennek tekinthetők-e ezek a kétségtelen párhuzamok? Különösen olyan szimbólumok esetében, amelyeknek *jogi relevanciájú jelző* -, s e rendeltetésben megkülönböztető! - szerepük is van³⁵. Itt felmerül az a kérdés is, hogy ha a címert jelző szerepe egyúttal megkülönböztető szerep is, akkor a feltevéseink szerint két különböző nemzetség azonos címeralakjából e két - hasonló sorsú, szomszédos - „kun” nemzetség kapcsolatára vajon milyen további következtetések adódhatnak? ...

³² Ednek s Edeménnek semmiféle hadművelleti részvételéről nem esik szó a Gestában. Felmerül annak lehetősége, hogy a hagyományok szerint ők is Atilla leszármazottai lévén, ez mentesítette nemzetségüket a csatlakozás vagy a hűség hőstettekkel való kinyilvánítása alól. Ez, s valamiféle egyenrangúság látszik kifejeződni abban, hogy említésre méltó személyes honfoglalási közreműködés nélkül kaptak jelentős birtokot - éppen a többi kun vezér szomszédságában -, később pedig, az Árpád dinasztia átmeneti utódlási zavara idején e nemzetség tagját választották királlyá, Aba Sámuel személyében. Kézenfekvőnek látszik ugyan ezt a Szent Istvánnal való rokonsággal - nőági Árpád-leszármazással - magyarázni, de - megítélésem szerint - a nemzetség Atillától való származásának hagyománya se hagyható figyelmen kívül, mert semmi esetre se lehetett indifferens szempont

³³ Nem Szent István feleségének kincseiről van szó! Sváb Gizella (+1043) német római császárné kincseinek tulajdonítják, feltételezve, hogy II. Konrád császárral 1027-ben tartott esküvőjén viselte. S bár egyes vélemények egy évszázaddal későbbi készítésének vélik, Csomor Lajos ötvösszakmai szempontok szerinti elemzése szerint hun-kori és hun műhelyből származó munkák. (Nance Fyson: „Nagy kincses könyv” [Budapest, 1996] 65. old.; és Csomor Lajos: „Öfelsége a Magyar Szent Korona.”)

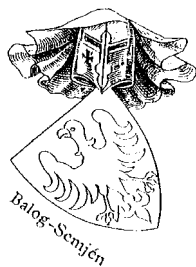
³⁴ Csoma József: im. a „Miskolc” nemhez írtak utolsó bekezdése; Soós Ferenc: „Magyarország kincstartói 1340-1540.” (Argumentum, 1999) 29. old.

³⁵ Érdekes, hogy a felségárulás miatt a Sajóba ölt Moynolth nemzetsége, az Ákos nem címerében is sasszárnyak dominálnak

Ide kapcsolódnak néhány, valamivel később nyugatról befogadott, „idegen” nemzetség érdekes és elgondolkodtató adatai is.

*

Kézai szerint körülbelül I. Endre király idejében jött Magyarországra Tübingiából Fiedburgi Altman páncélos vitéz, aki azonnal itt, Gömörben kapott birtokadományt. A feltevés szerint a nemzetség egyik testi hibás tagja után nyerte a Balog nevezetet, ahogy egy 1323-as oklevél nevezi őket. Ugyanezen Balog épített a Balog patak völgyében egy Balog nevű várat. A névadás magyarázata ugyan lehetséges, de nem ad választ arra, hogy miként szerezte, s miért nem ugyanilyen okból a Balog-Semjén nemzetség a saját nemzetségnevének hasonlóképpen testi hibára utaló első tagját? Ezt a kérdést azért tettem fel itt, mert mindkét Balog nevezetű nemzetségnek a címerállata, akár csak az

5. kép

Abáké és a Bors-Miskolc nembelieké: a sas. A Balog-Semjéneké (5. kép) pontosan ugyanolyan, mint az Aba vagy a Miskolc nem címere, a Firedburgból betelepült Balogoké pedig kétféjű: egy-egy fejével jobbra is, balra is tekintő (6. kép). De mindegyik madár faroktővéen ugyanaz a kerek kiszélesedés látható, mint amilyen a Gizella-fibulán is! S bár a heraldika az egyfejű sas totemállatnak, a kétféjű viszont uralmi szimbólumnak tekinti, Csoma - megítélésem szerint - jó nyomra tér, amikor azt mondja, hogy valamelyik kereszties hadjáratból hozhatta a nemzetség egy tagja, megtetszvéen neki, ezt a *Kisáziában* honos keleti jelképet.

6. kép

Mert valóban: a Hettita birodalom fővárosa, Hattušaš (Bogazköy) közelében feltárt yazilikayai domborművek³⁶ egyik állatalakja a kiterjesztet szárnyú kétféjű sas (7. kép). Csakhogy ez az anatóliai vidék éppen annak az urartuival rokon hettita kultúrának s népnek bölcsője, amely a magyarság sabartoi-aszfaloi ágának is a Kaukázuson túl valószínűsíthető őshazája. S mint látni fogjuk, nem ez az egyetlen nemzetségi szimbólum, amelynek azon a tájon s abban a kultúrában találjuk előképnek tekinthető megfelelőjét. ... Ebből a nemzetségből erednek az Athfiak, a Baloghyak, Derencsényiek (mindkét családból volt gömöri alispán, s más vármegyei tisztségviselő), vagy a Széchiek. Vajon mennyire volt

7. kép

³⁶ Ceram, W. C. „A hettiták regénye.” (Budapest, 1964) 16-17. oldal. (Ugyanezen a sziklaképen hosszú bőgatyás pásztorkirályok alakja és egyik-másik kezében fokos, illetve hasonló uralmi szimbólum látható, amelyet például Ajtony címerének oroszlánja is tart az egyik mancsában. (8. kép, Györfly nyomán: Györfly György: „Krónikáink és a magyar őstörténet, régi kérdések - új válaszok”. Bp. 1993)

8. kép

csupán véletlen, hogy a Tübingiából - ahol egyébként a hun Atila egyik udvarát is tartotta - érkezett és épp a gömöri kunok szomszédságában letelepített páncélos vitéz nemzetsége, éppen egy ilyen - a szomszédokéhoz hasonló - keleti jelképet viselt címerében. Bár, ha csak ez lenne az egyetlen hasonlóság, még feltehető is volna, hogy maga a címer valóban egy kereszties hadjárat hozománya, s azért, mert a kétfejű sas különbnak látszott a szomszédok egyfejű sasánál, de a többi hasonlóság, közöttük főleg a faroktű kiképzése, inkább azt a lehetőséget valószínűsíti, hogy e nemzetségek között - még az idegenből érkezettekkel is - valamely más kapcsolat, feltehetően rokonság, a régmúltba nyúló közös (keleti) eredet hagyományának jele volt a hasonló címerkép.

*

Gömörben vert gyökeret egy másik idegenből jött - de a címereikben mégis keleti, Mezopotámiában is hangsúlyos szerepű jelképet használó - Hont-Pázmány nemzetség egyik-másik ága is.

A testvérpár Kézai és a Képes Krónika szerint Géza fejedelem idejében érkezett Svábszából, ők övezték fel „német szokás szerint“ karddal Szent Istvánt, majd az ő tanácsukra történt királlyá „avatása“ (?), s ők voltak a Koppány elleni csatában István testőrei. Nevüket egyesek a német hund és pa(t)zman szóból értelmezik, de már Karácsonyi is szembeszáll ezzel a feltevessel, mondván hogy a Képes Krónika is Hont és Poznan néven említi őket. Ehhez Fehér Mátyás Jenő kutatásai³⁷ alapján annyit tehetünk, hogy a Salzburgi püspökség iratai szerint, a püspökség térítési (illetékességi) területébe tartozó, svábfölddel is határos stájer vidékeken, a Karoling korban, Hunt és Zotan nevű hun jobbágyok is éltek. Stájer-sváb területeken pedig előfordult a Pass-Hunt avar családnév. Elgondolkodtató az is, hogy Szent István Esztergom vármegyében Hontnak barmai számára legelőt, pásztorai számára 20 ekényi földet adományozott! ... Igen valószínű, hogy ha Hont ennyi jószággal, s pásztorral jött be az országba, akkor valójában nem sváb jövevény volt, hanem ősi soron pásztorkodó nép tagja, s nem a Szentföldre átutazóban találkozott Géza fejedelemmel, hanem hívására (Kézai, 76/2. bek.) testvérével, s vagyonával együtt települt idegenből rokonok közé. S alig lehetett „idegen“, ha mindjárt a fiai, s unokái között ilyen nevet is találunk, mint Bény vagy Ipoly, vagy mégkésebb Amadé. (Egyik dédunokája Szent László testvérét kapta feleségül.)

A nemzetség ősi jelvénye: ezüst félhold és arany csillag. A félhold egyes címerekben cölöpösen álló, másokban viszont fekvő helyzetű,...éppen úgy, ahogy az

³⁷ Fehér Mátyás Jenő: im.

ókori keleti kultikus emlékeken, s magán a mezopotámiai égbolton is, ölében az ugyancsak ottani jelképiségű hatágú csillaggal³⁸.

A nemzetség igen gyorsan elszaporodott, s több ágra oszlott. Egy-egy ág a közös címeralakoknak egyikét-másikat vitte magával az elkülönülő címerhasználatba, hol a pajzsban, hol a sisakon viselve. A nemzetség gömöri illetőségű ágai a Hamva és az osgyáni Bakos család.

9. kép

A Hamva nemzetségi ág (Hamvai, hamvai Darvas, hamvai Sándor, runyai Soldos, Szkárosy és szkárosi Farkas³⁹ család) legkorábbi ismert szimbólumát Szkárosy István 15. századi (1437) gyűrűs pecsétjéről ismerjük: s ez egy éppen olyan kosfej (9. kép), amilyennel számtalan mezopotámiai káld-szumér-akkád pecsétthengeren, reliefen is találkozunk (10. kép). Ez a kosfej később egész kossá változik, s a 15-16. századi Hamvai címerben mint egy koronás szőlőtőkére ugró fehér kos jelenik meg. A csillag és félhold a sisakdísz szőlőtökéjének koronájára kerül egy kardot tartó kar hajlatában. Szinte pontosan ilyen - korona és a sisakdísz kardos karja nélküli szőlőtöké-

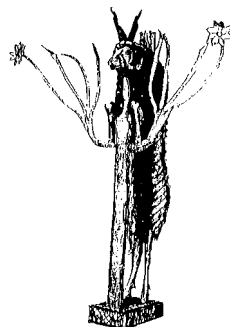
10. kép

vel - az osgyáni Bakos címer, amelyet Karácsonyi véleménye szerint a szőlőtőkére ugró bakkal a nevükhöz illő beszélő címerül vettek fel a 15. században (11. kép).

11. kép

Mindkét címer mellett érdekes, sőt sokat mondó párhuzamnak látszik az a két mezopotámiai (Úr város királyi temetője) lelet, az úgynevezett Aranykosok, amelyek mindegyike egy-egy virágzó ágú életfára ugró kost ábrázol, hasonló pozitúrában (12. kép⁴⁰). Pecsétthenger-párhuzama is van e címereknek: az arany-kosokhoz hasonlóan életfára ágaskodó kecske

12. kép

³⁸ A *rozsnyói* történelmi városháza első emeleti folyosóján látható körelief mutatja ezen építésteket a bányász-szerszámok társaságában. A csúcán (cölöpösen) álló ezüst félhorddal. Helytörténeti érdekessége lehet a címerkép eredetének kikutatása, vajon nem valamely Hunt-Pázmány nemzetséggel való kapcsolat emlékét őrizi-e?

³⁹ A Soldos és a Farkas család sisakdíszében a félhold fekvő helyzetű, a többi címeren cölöpösen áll a csillag bal oldalán. A csillagot s félholdat a címerpajzsban viselő családok közül a Bucsányiak címerében látható ugyancsak fekvő helyzetben a félhold

⁴⁰ Nance Fyson: „Nagy kincse könyv.” (Budapest, 1996) 10. oldal

(bak?) rajzában (khafadzsei lelet, Dzsemet Naszr kultúra; 13 kép). (Lehetséges, hogy a tatárlakai lelet kisebbik négyszög alakú tábláján is ez a jelent látszik⁴¹; 14 kép.) Itt is feltehető a kérdés: vajon véletlenek-e ezek a párhuzamok?

14. kép

13. kép

*

A Bakoshoz hasonló hangzású a Baksa nem neve, amelynek ugyan nincsenek gömöri vonatkozásai, de Gömör környezetében, Zemplén, Heves, Sáros, Szepes vármegye közéletében jelentős helyet foglaltak el a belőle kirajzott családok. Említésre azért is érdemes, mert egyik ága Bocskay István fejedelmünk családja. Karácsonyi így mutatja be a nemzetséget: „Ki ne ismerné Miczbánné regéjét? Valótlan ugyan, de mégis a Baksa nemzetséget dicsőíti“. A rege szerint ugyanis Micz bán felesége egy alamizsnát kérő anyát, aki hetesikrei élelmére koldult, elkergetett a kapu elől, mondván, hogy az ikerszülés - a kor felfogása szerint - erkölcsstelenségre vall. Az elűzött anya elkeseredésében megátkozta Miczbánnét, hogy ő is hetes ikreket szüljön. S lőn: a bánnénak - mikor a férje országos ügyekben távol volt -, hetesikrei születtek. Az asszonynak rögtön eszébe jutott, hogy mivel vádolta az alamizsnát kérő nőt, s nehogy ő is szégyenbe kerüljön a férje előtt, hat gyermekét el akarta emésztetni. A fiúkat egy jobbágy nevelte fel, s felnőtt korukban tudták meg, apjukkal együtt, hogy mindannyian Micz bán gyermekei. Mindegyikük a nemzetség egy-egy ágának őse lett⁴². A mese szép, mert jó végre jut, de mégsebb attól, hogy az őrségben - ősi avarlakta vidékeink másikon - a hetesikreket szülő nő története még ma is szájról szájra szálló mese⁴³. „Itt annak is lehet jelentősége, hogy a nemzetség Csapy ága egy 14. századi hűtlenségi per kapcsán, az elkobzás ellenében hivatkozott IV. Béla 1251-ben kelt oklevelére, amely szerint ősök, Nyárád „ausztriai“ (vagyis az előbb említett őrséggel szomszédos) nemes volt, s 3000 némettel népesítette be Magyarország egy akkor lakatlan területét. Karácsonyi a színmagyar Nyárád⁴⁴ név miatt hamisnak ítéli az oklevelet, így inkább a Névtelen által is említett Bocsu (Boksu) és Billa besenyő vendégek utódainak véli a nemzetséget. Anélkül, hogy az oklevél hitelessége felől állást akarnék foglalni, csupán felhívom a figyelmet annak jelentőségére, hogy ez is egy olyan család, amely a nyugati avar szállásterületek irányából való bejövetel hagyományát táplálja, mégpedig magyar hangzású nevet viselő ősrre hivatkozván! Miczbánné hajdan avar lakta területeink népi kultúrájában élő mondájának párhuzamában.

⁴¹ Vö.: Erdélyi István: „Sumér rokonság? (Budapest, 1989) 160., 171. oldal

⁴² Szerdahelyi, Eszényi, Bocskay, Csapy, Agócsy, Gálszécsy, soóvári Soós

⁴³ Gaál Károly: „Aranymadár.“ (Szombathely, 1988) 276. oldal

⁴⁴ Nyárád folyónév is (Anonymus 32)

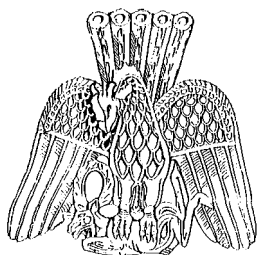
15. kép

17. kép

rokonságot. A címeralak az úgynevezett sasember, szárnyas saslábak között egy szakállas férfifej (15. kép). Transzkaukázia előképei Urartu kultúrájáig vezetnek⁴⁵ (16., 17., 18. kép), de a nagyszentmiklósi kincs 19. század szilkéjén is feltűnnek, szárnyas griffek alakjában. Itt is adódik a kérdés: lehet-e véletlen a hasonlóság, a jelképek koncepcionális azonossága? Avagy nem lehet-e szerves kulturális kapcsolatról beszélni?

E lehetőség alátámasztására mutatok itt - befejezésül - két olyan címet, amely nem gömöri családoké ugyan, de történetükkel alátámasztják azokat a feltevéseket, amelyeket emezek címereihez fűzünk.

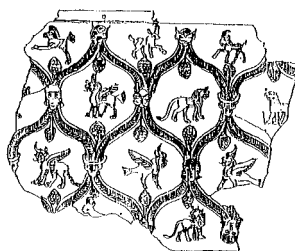
19. kép

Egyikük az Erdélyben honos Kékényes-Rajnáld nemzetség Dobokai ágának 1525-ben adományozott címer, amelynek leírása a következő: a pajzsos „fehér kos, dőghöz hasonlóan fekszik, rajta sas áll, nem utolsó dicséretű a szárnyasok között, ... szárnyait kiterjeszti, csőre nyitva, lábaival emelkedni látszik“. A címerről kép ugyan nem maradt, csak az adománylevélbeli leírás, de ha megnézzük egy ugyancsak mezopotámiai eredetű ötvösmű rajzát (19. kép), akár a címerpajzsra is tehetnénk. Itt is feltehetjük a kérdést: vajon véletlen-e az egyezés?

A másik a Csanád nembeli Thelegdiak címere. E családból Thelegdi Tamás esztergomi érsek 1386-ban még csak egy álló sólymot használt címerképül. A sólyom 1490-ben, Thelegdi István erdélyi vajda címerén - Csoma szerint - már „naturalisztikusabb helyzetbe“ kerül: egy vadkacsán áll, s azt tépdesi. Ugyanezt a címerképet kérte, s kap-

16. kép

18. kép

⁴⁵ Kádár István: „Urartu - Memorabilia“ (Budapest, 1996)

ta ugyanezen Thelegdi István 1502-ben a francia királytól, amikor követségben járt Párizsban, s a Szent Mihály rendet kapta kitüntetésül (20. kép).

20. kép

21. kép

Ha melléje tesszük azt a Szeged-Öthalmi avar temetőben talált bronzleletet, amelyen ugyanez a sólyom ugyanilyen szituációban egy halat csipked (21. kép), vagy egy Árpád-kori érmét a nyulat csipkedő sólyommal (22. kép), akkor méltán felmerül itt is a kérdés, vajon milyen kultúrából ered, mit szimbolizál a címerkép? S ha mindkettő mellé még odatesszük a Képes Krónika miniatűrját is, amely Álmos herceg vadászatát, s a sólyom karmában vergődő varjú ígéretéről mondott példázatát ábrázolja⁴⁶, akkor méginkább az ősi hagyományokra, s analógiákra terelődik a figyelmünk. ... Lehet-e ez is csupán véletlen?

22. kép

Bertényi Iván „Új magyar címertan“ című könyvében (Bp. 1995. 12. old.) azt írja: „A kereszténység elterjedése után több száz évvel a pogány szimbólumok változatlan továbbélése valóban nehezen képzelhető el“. Azt hiszem, ebben a kétkedő mondatban a „változatlan“-on van a hangsúly. A tartalmi változatlanság valóban nehezen képzelhető el, hiszen a pogány szimbólum jelentésének „megkeresztelése“ mindenképpen szükséges és ajánlatos volt, az eretnekség vádját elkerülendő. Erről rendszerint az adománylevél indokolása gondoskodott. Azt a lehetőséget azonban már az itt vizsgált párhuzamok kapcsán is meg kell engednünk, hogy mégiscsak lehetséges újkori címereken a pogány kor szimbólumainak felelevenítése és továbbéltetése. Lehet tehát, hogy (látszólag vagy [idővel] valószínűsítően is) megváltozott tartalommal, de híven a szimbolikus (megjelenítési) hagyományhoz. Legalábbis a magyar heraldika történetében.

Bizonyára ezzel van összefüggésben Csoma újra és újra visszatérő megállapítása is arról, hogy a magyar heraldika el-eltér a - klasszikusnak és mértékadónak tekintett - nyugati heraldikától. Csomának az itt említett nemzeti címerek kapcsán is vannak ilyes megállapításai, rendszerint a „heraldikai érzékhiánnyal“ magyarázva a sajátosságokat, „mely nemzetünknel minden korban észlelhető volt“ ... s szinte mindig azoknál a címereknél, amelyeken ilyen ősi, keleti, pogány-kori motívumok vannak vagy bukkannak fel idővel!

Ám ha figyelembe vesszük, hogy az egyes címerek pogány motívumai milyen előzmények nyomán, s mikor alakultak ki, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy részleteikben vagy „megszelídített“ formában való lappangás (például csak a kosfő,

⁴⁶ Kálti Márk: „Képes Krónika.“ (Hasonmás kiadás, Helikon, 1987) f. 53

vagy csak a sólyom) után a 15-16. században lépnek színre teljes „pogány“ valójukban és kompozíciójukban a pogány kori szimbólumok. A Nagy Lajos idején indult folyamat Zsigmond címeradományával kezd jellemzővé válni. Márpedig ez a reneszánsz kezdete. Ezek a rendhagyó címerek pedig szinte kivétel nélkül a reneszánsz korból maradtak fenn, vagy akkor lettek adományozva. S mivel az adományban rendszerint a megadományozott kérése szerint adták címerképül a régi családi hagyomány szerinti jelképet⁴⁷, igen valószínű, hogy a reneszánsznak az antik kultúra felé fordulása szellemében, - s miért ne lehetett volna a magyar heraldikában az ősi pogány kultúremlék a felfrissítendő antikvitás? - királyi adománnyal igyekeztek legalizálni a korábban tiltott, vagy titkolandó, ezért csak rejtve használt ősi pogány nemzetségi jelvények felelevenítését és nyílt használatát! ... De az is lehet, hogy ezidőben már a legalizáló adomány nélkül is használni merték a régi jelképet.

**

Időnk végéhez érven a feltárt jelenségek, s tanulságaik összefoglalásával zárjuk témánkat.

Mind Anonymus leírása, mind a gömöri, - s más régi - nemzetségek története, s címerei arra utalnak, hogy

a) Géza fejedelem hívó szavára, majd még később is idegen földről jött, s meghonosodott vendégek rendszerint ugyanazokról a területekről érkeztek, amelyek az egykori hun-avar birodalomnak is részei, ezért az Árpádi honfoglalási hadműveletek nyugati célterületei is voltak, s ahol a hun/avar népesség továbbélését írásbeli és tárgyi emlékek is valószínűsítik;

b) a történelmi események azt mutatják, de maga Kézai is megállapítja, hogy ezek a vendégek - mintha csak nem is idegenek volnának! - igen hamar beolvadtak a magyarságba;

c) már eleve olyan nemzetségi címereket, jelvényeket hoztak magukkal, amelyek egyrészt a tösgyökeresen magyar és a csatlakozott kun nemzetségek címereihez hasonlóak, vagy azokkal megegyezők voltak, másrészt évezredes keleti szimbólumok másait fedezhetjük fel bennük, ami mindenképpen kulturális rokonságra mutat, adott esetben etnikai, nemzetségi rokoni kapcsolatokat is valószínűsítve;

d) itt Gömörben - de másutt is - megfigyelhető, hogy a telepítési szisztéma következetesen olyan földrajzi és népességi körbe helyezi ezeket a nyugati vendégeket, amely körben a honfoglalási kun nemzetségek is letelepedtek, vagy maradtak. Ennek talán az a magyarázata, hogy - amint Géza fejedelem is térítési segítséggül hívta be a nyugati vendégeket - királyaink is azért telepítették a már stabilan, vagy stabilabban keresztény jövevényeket a még pogány avar/kun lakosság

⁴⁷ A soóvári Soós család címerénél, amely megintcsak ókori keleti jelkép - Anahita kosszarvait viselő nőalak -, kifejezetten az ősi („ősidőktől fogva használt“) jelkép régi családi használatának hangsúlyozásával indokolták a címerképet

körébe, hogy a pogányságról való áttérést ne idegen, hanem rokoni példával segítsék.

Anonymus adatai tehát itt Gömörben is László Gyula kettős (két) honfoglalási tételét - sőt a többes hon-visszafoglalás lehetőségét is - valószínűsítik. Árpád tehát nem idegen, scláv vagy német őshonosoktól „vette el” ezt a földet, hanem ősi jogon itt élő rokon⁴⁸ népesség fogadta, testvérnépként csatlakozva Atilla, s Bat Baján utódjához, hogy annak uralma alatt rehabilitálhassa szkíta identitását⁴⁹.

A jelek - jogászai fordulattal: az eset összes körülményei - erre utalnak.

⁴⁸ A rokonságra utal Anonymusnál például Ond magyar, Ketel és Tarcal kun vitéz közös, pogány szokás szerinti tarcalhegyi lóáldozata és áldomása is (Anonymus, 16)

⁴⁹ Lásd például a 18. jegyzetet. - Petrus Ransanus „A magyarok történetének rövid foglalata”-ban (Osiris, 1999., 63. oldal) úgy tudja, hogy Atillát, s a hunokat Nagy Károly győzte le. Ez a felfogás a kor tudományos és köztudomása szerinti hun-avar azonosságot jelzi. De azt is mondja: „Mégsem volt annyira elpusztítva és elhagyatva Pannónia (ti. Nagy Károly avarirtó hadjárata után), hogy teljesen lakatlan lett volna, maradtak azokból a csapatokból ugyanis olyanok, akik unták a hosszan tartó katonáskodást és nem követték sem Csabát Szkítiába, sem pedig Aladárt Germániába. Ott maradtak tehát hazájukban (!), amelyről jól tudták, hogy rengeteg olyan kiváló dologban bővelkedik, ami az emberi élethez szükséges.” Ez a részlet kiemondatlanul is tartalmazza azt a tényt, hogy a korabeli nyugati Európában túlélő hunok, hun eredet-tudatú néprészek éltek (Aladár követése rá az egyik magyarázat); egyben azt is, hogy a Kárpát-medence a hun (avar) maradékok „hazája” is volt, Árpád népének bejövételét megelőzően

Juba Ferencz (Bécs)

Híres tengerészeink a Felvidékről

Tengeradta királyunk, Nagy Lajos alatt mint tengeri nagyhatalom szerepeltünk, hiszen Velence a zárai szerződésben, 1358-ban örök időre lemondott hazánk javára az Adria egész keleti partjáról a Garnerotól Durazzoig. Ekkor Ragusa (a mai Dubrovnik) és 20 év múlva Cattaro (a mai Kotor) kérelmükre a Magyar Birodalomba fel lettek véve. A mind hathatósabban ránk szakadt török hódoltság, majd a Habsburgok alatt a német-római császári megszállás alatt tengeri kapcsolataink szinte teljes egészükben megszakadtak. Első felvillanó kis reménysugár volt a Felvidék nagy fejedelmének, Rákóczinak Tüzes Gábor sugallatára megszülető gondolata az Adria visszaszerzéséről. Ekkor kezdtek az Adrián „francia szelek fújni“. Ebben az időben kezdte el a kis korzikai parvenü, a katonai lángész Napóleon Európát össze-vissza szabdalni.

A franciák 1792-ben üzentek hadat I. Ferenc császárnak. Trieszt - félve a francia tengeri erőktől - segítséget kért a császártól, aki - amennyire tud - segít is. Pár kisebb hadiegységből egy apró hajórajt állítottak össze. Mindenesetre a közelgő veszélyre tekintettel, egy negyven kereskedelmi hajóból álló karavánt küldtek Portore-be ennek a kis flottának a kíséretében. A kíséret 1797. március 26-án indult és már az isztriai vizeken járt, amikor egy erősebb egységekből álló francia hajóraj tűnt fel. A kereskedelmi hajókat hamar beteretelték Quieto kikötőjébe és a kikötő bejáratánál a kísérő hajók foglaltak el védekező állást. Ekkor, ebben a Velencéhez tartozó kikötőben horgonyzott a velencei „L'Eole“ sorhajó, amely a gyenge kis Habsburgi hajóosztálynak a fennálló nemzetközi szabályok értelmében - hiszen Velence semleges - a segítségére sietett. Ezáltal a franciák gyengébbnek érezték magukat és elvitortláztak. Napóleon azonban dühösen hadat üzent Velencének, amely „háború“ a Serenissima végét jelentette. A gyorsan következő un. campoformioi békében, 1797-ben I. Ferenc császár megkapta Velencét - és a magyar király jogán visszakapta Dalmáciát, amely utóbbit egy áruló magyar, gróf Balassa tanácsára, diktatórikusan nem hazánkhoz csatolta, hanem egyszerűen bekebelezte az osztrák örökös tartományokba. Ezáltal Ausztria egy jelentős tengeri haderőhöz, az un. Lombard-velencei haditengerészethez jutott és a velencei Arsenál révén remek hajógyárhoz is. A francia-osztrák viszony pedig békésen alakult, hiszen Napóleon feleségül vette a császár leányát, Mária Lujzát. Sőt, ebből a házasságból fiú is született, a reichsstadti herceg, a római király.

A kép teljessége érdekében meg kell említenünk, hogy hazánkban, Magyarországon Mária Terézia 1779. április 23-án Fiumét kerületével együtt mint külön testet (*corpus separatum*) a magyar szent koronához csatolta és részére kormányzót rendelt, Majláth István személyében. Fiume bekebelezését I. Ferenc az 1827

évi XIII. t.c.-ben e szavakkal szentesítette: „... Az országnak Szlavónián túli, magyar tenger melléknek (Litorale Hungaricumnak) nevezett részeit Ő Szent Felsége az ország Szent Koronájához visszacsatolja.“

Az új kormányzó az Ürményben, 1780. november 3-án született *Ürményi Ferenc* lett. Fiume fejlesztéséhez nagy eréllyel látott hozzá. Elkezdődött a kikötői partfalak, a hullámgátak és a vesztegzár építése. 1833-ban megépült az I. Ferenc elnevezésű kikötői kórház is. A kórház megnyitása alkalmából Zaitz katonakarmester „kórházavató valcert“ írt és ezt Ürményinek ajánlotta. A hálás Fiume a város legszebb terét Ürményről nevezte el.

Velence bekebelezésével - az osztrák tengerészet fent említett nagyvonalú növekedésével - az udvar szeme mindinkább a tenger felé fordult. A haditengerészet újjáalakítása 1824-ben Paolucci őrgróf tengernagy parancsnoksága alatt következett be. Ekkor még ott működött a Cs. Kir. Tengerészeti Kollégium, amelyben sok, későbbben tengernagyi rangot is elért növendék tanult.

Közöttük az 1840-ben tengerész-hadapróddá kinevezett *futaki Gróf Hadik Béla*, aki 1821-ben született Homonnán. 1847-ben nevezték ki sorhajó zászlóssá. A Manin-vezette velencei felkelés során, 1848. március 22-én - akárcsak a velencei tengerész gyalogezred parancsnoka, báró bátori Buday Gábor őrnagy - fogságba esett. Mindketten csak 1849. augusztus 22. után szabadultak. A tengerészet parancsnoka ebben az időben, a „tengeri fegyveres haderőnek“ a parancsnoka Triest katonai parancsnoka, gróf Gyulai Ferenc tábornagy lett.

Hadik kiszabadulása után rövidesen a Velencét augusztus 22-ig tengerzár alatt tartó cs. kir. hajóraj törzskari főnöke lett. Mint a „Mária Anna“ hadigőzös parancsnoka futott ki hajójával november 17-én tuniszi uticéllal. Oda vitte a tuniszi bej ügyvivőjét és Merlato cs. kir. főkonzult. A fontos diplomáciai misszió során mind őt, mind I. tiszjtét, Wilhelm von Tegetthoffot a Nichian Ichtikar renddel tüntette ki a tuniszi államfő. 1852-től mint korvettkapitány szolgált Ferdinand Miksa fő-, m. kir. herceg törzskarában. A tengerész-pályán gyorsan emelkedett és mint sorhajókapitány nagy egységek parancsnoki tisztét látta el. 1857-ben az uralkodó testvérét, Ferdinánd Miksa flottaparancsnokot Lombardia kormányzójává nevezte ki. Katonai tanácsadójává és szárnysegédévé - meglepetésszerűen egy magyart (!) - Hadikot nevezték ki. 1859-60-ban egy missziós hajórajt vezetett még Brazíliába, de ezután az uralkodó már ellentengernagyi rangban a haditengerészeti főparancsnokság üléseinek az elnökévé nevezte ki. 1862-ben lépett szolgálaton kívüli viszonyba. Ekkor már valóságos belső titkos tanácsos, kamarás. Ettől kezdve birtokán élt. 1880-ban Kassán halt meg ez a rendkívüli tengerész-tehetség.

A velencei felkelés ideje alatt nálunk az 1848. évi szabadságharc zajlott. A magyar kormány megkísérelte a harcot a tengeren is. Megvásárolt egy „Implacabile“ nevű brigget. Ezt gróf Domini Vince vitte Londonba felszerelni fegyverekkel, ott

azonban erről az angolokat értesítették, akik - jellemzően - hajót az osztrákok részére lefoglalták. Eredményesebb volt a magyar honvédelmi igyekezet a Dunán. Ott Kossuth Lajos a „Mészáros“ hadigőzös parancsnokává és egyidejűleg sorhajóhadnaggyá kinevezte az 1828. február 4-én Gerjenben született *Kenessey Albert* tengerészkapitányt. Ő jogi és bölcsészeti tanulmányainak a befejeztével szerzett tengerészkapitányi oklevelet és ennek birtokában főleg az Adrián hajózott, utoljára mint I. tisz. 1852-ben a balatoni „Kisfaludy“ gőzös parancsnoka lett, majd az akkor újonnan felállított M. Kir. Vasúti- és Hajózási Felügyelőség hajózási osztályának a vezetőjévé kinevezték. 1869-ben megteremtette az első belvízi hajóistitképző iskolát, amelynek 1873-ig volt igazgatója, amikor is főfelügyelővé kinevezték. Lényegében megteremtője a belvízi hajózási szakirodalomnak. Működését számos cikke bizonyítja. Magyar-német - német-magyar hajózási szótárához Arany János, az akadémia „titoknoka“ írta az előszót. „Hajózási árukezelés“, „Hajózási törvények és jogszabályok“, „Segédkönyv a hajósok számára“ munkáinak a megjelenése után, 1879. július 15-én meghalt belhajózásunknak ez a nagyérdemű személye.

Ezen közben a Velencéből mindinkább Trieszt felé orientálódó osztrák tengerészetben nem akadt a flotta parancsnokságát ellátni képes lobogóstiszt. Az uralkodó ezért gróf Károlyi László cs. kir. korvettkapitányt bízta meg azzal, hogy a skandináv államokban keressen egy erre a feladatra alkalmas személyt. Károlyi 1849. február 26-án jelentette, hogy talált ilyen személyt: Hans Birch von Dahlerup dán kir. kommodorét. Ennek a jelentésnek az alapján a király Dahlerupot altengernaggyá kinevezésével egyidejűleg a flotta parancsnokává kinevezte. Mivel az udvar részéről is mindinkább nőtt az igény, hogy a haditengerészeti oktatás a német nyelvre térjen át, ennek helyéül Triesztet szemelték ki.

Nagyobb baj volt azonban, hogy a kincstár üres volt. Az Akadémiát ezért a „Venus“ fregatton helyezték el, amivel senki sem volt megelégedve. A tengeri kikötőnk Fiume vezetősége volt olyan okos, hogy a kincstárnak egy telket adományozott a tengerészeti akadémia részére 1857-ben. Ez az ajándékozás most olyan buzgó hatást váltott ki minden érdekeltektől, hogy elkezdődött az építkezés és 1866-ban készen lett a Haditengerészeti Akadémia Fiumében, tehát Magyarországon. Az új akadémia első hallgatói közé tartozott 1869-ben *Szigyártó Vilmos*, aki Szandán születet 1856. június 10-én. 1873. július 7-én lépett a haditengerészet kötelékébe. Az „Adria“ tüzérségi iskolahajón szerette meg tüzérségi szakismereteit; a „Kaiser“ vértés hajóra vezényelték. Ezután a dalmáciai állomáshajóként működő „Triest“-re behajózott. Ennek végén, 1880. május 1-én megkapta sorhajóászlósi kinevezését. Ekkor már hosszabb ideje dolgozott találmányán, a legfontosabb akkori navigációs műszer, a tájoló hibáinak a kiküszöbölésén. Mivel közben az aknásztisztai tanfolyamot is elvégezte, az aknaosztályban kapott beosztást. Találmányát, a „deviációmeghatározást a forgási szög megfigyelése ál-

tal“ Flórián kollégájával együtt tökéletesítette. A módszert a szakkönyvek mindegyike átvette az akadémiák tananyaga részére. Az aknaosztályi beosztása után a „Habsburg“ gőzfregattrá, majd az I. hajóhadosztály lobogós hajójára, az „Erzherzog Albrecht“-re hajózták be. Kiváló matematikai képességére tekintettel kinevezték a Tengerészeti Műszaki Bizottság irodaigazgatójává. Mint I. osztályú sorhajóhadnagyot 1895. október 1-én vezényelték a katonai kikötő-parancsnoksághoz. 1897-ben, fiatalon nyugdíjazták. Többé nem szerepelt a tengerészet nyilván tartásában. Egyes adatok arra mutatnak, hogy valamilyen súlyos betegség vetett véget e sokatigérő fiatal életnek.

Az 1867. évi kiegyezés - hazánk szuverenitásának a visszanyerése - után mindjobban be tudtunk kapcsolódni a világ vérkeringésébe és haditengerészetünk is mind ismertebb lett a nagyvilágban. Erre tekintettel a kínai császári kormány külügyminisztériumunkat megkereste azzal, hogy rátermett személy átengedésével segítségük elő a náluk szükségessé vált, fontos tengerészeti vámtisztai állás beöltését. A választás *Faragó Ödön* tengerészkapitányra esett, aki 1853-ban született Szentbenedeken. A fiumei M. Kir. Tengerészeti Akadémia elvégzésével teljesítette kötelező vitorlás behajózását és a Külügyminisztérium által meghirdetett kínai vámtisztai állást 1784-ben foglalta el. Előmenetelét nagyban segítette kiváló szakmai ismerete és a kínai nyelv rövid idő alatt történt elsajátítása. 1881-ben már mind kínai császári vámigazgató működött Formoza (ma Tajvan) szigetén. Kapcsolatait hazájával szorosan tartotta. Tudósításait működési területéről a Vársárnapi Újságban közölte. Ezekre tekintettel a Földrajzi Társaság tagjai közé választotta. 1882-ben személyesen is hazalátogatott. Ezután kínai császári mandarinná kinevezték nemzetünk e jó hírnevét öregbítő kiváló tengerészünket.

1870-ben átszervezték a fiumei tengerészeti tanodát „M. Kir. Fiumei Tengerészeti Akadémia“ címen. Első tanítványai közé tartozott *Kompolthy Tivadar*, aki Szomolnokon született 1852. április 19-én. 1873-ban megszerezte kapitányi oklevelét. Kötelező behajózásai Észak- és Dél-Amerikára, Afrikára terjedtek ki. Hajózási korszaka 1885-ig tartott. Remek írásai már ezalatt az időben megjelentek „Tengeren és szárazföldön“, „Új Guinea és népe“, „Dalok a tengerről“, „Amerikában“, stb. 1875-76-ban a „Veszprém“ c. hetilapot, majd 1881-től 1892-ig a Veszprémi Független Hírlapot adta ki és szerkesztette. 1887-től vezető szerepet játszott Balatonalmádinak, mint fürdőhelynek a felemelkedésében. 1896-ban költözött Fiumébe, ahol fia Jób is született, aki apjához hasonlóan, tengerészkapitány lett. (Későbbben a kínai posta szervezéséért kínai császári mandarin.) Ekkor írta híres epigrammáját:

„Tengerészből újságíró... piha,
megesett énvelem...
Bár egyszerű a minta:
Egyaránt keserű a tenger és a tinta“.

A hálás Almádiban utcát neveztek el róla és az Almádi Kör vörös köoszlopon bronz domborművet állított ennek az igaz, ízig-vérig magyar kiválóságnak.

Az 1867. évi kiegyezést követőleg visszanyert szuverenitásunk által felvetett számos elintézendő kérdés volt kereskedelmi kapcsolataink rendezése a nagyvilágban. Ezeknek a kapcsolatoknak a kiterjesztését Kelet-Afrikára és Kelet-Ázsiára akkori külügyminiszterünk, gróf Andrássy Gyula rakta le. Ezek tényleges megvalósításának az akkori időben egyetlen lehetősége volt: egy hadihajónkat ún. missziós útra küldeni. E rendkívül fontos, óriási tudást igénylő küldetés parancsnokául *semsey Semsey Gusztávot* választották. 1838-ban született Lőcsén. 1851-ben iratkozott be a tengerészeti akadémiába. 1855-ben tengerész-hadapródként vett részt a „Novara“ fregatt földkörüli kiküldetésében. 1858-ban nevezték ki tengerész-zászlóssá, majd 1866-ban sorhajóhadnaggyá. Ebben a rangban küzdött végig az ez évi hadjáratot és a lissai csatát. Ezután kinevezték korvettkapitánnyá. A „Laudon“ fregattra hajózott be és ezzel vett részt a Cattaroban, 1880-ban összeállított nemzetközi hajóraj Törökország ellen végrehajtott flottatüntetésében és a Krivošije felkelés leverésében. 1885-ben már mint fregattkapitány vette át a „Frundsberg“ gőzfregatt parancsnokságát. Ezzel indult az említett Andrássy-féle tervek megvalósítására Szuizen át. Colombot és Elő-India minden jelentősebb kikötőjét meglátogatta. Útközben pedig kiváló navigációs tisztjével, Anton Haus-szal (későbbben hajóhadunk parancsnoka 1914-ben!) bebizonyították a fentebb említett Szigyártó-Florián deviációmeghatározás remek használhatóságát. A kiváló eredményeket hozó kiküldetés 1886. április 15-én fejeződött be. Semsey ezután még többféle jelentős behajózásban vett részt. 1893-ban ellentengernagyként lépett nyugdíjba. 1909 március 17-én elhunyt.

A kiegyezés által visszanyert szuverenitásunk hatásaként szabadon kezdett megmutatkozni nemzetünk alkotóereje, kezdeményezőkézsége, tehetségének kibontakozása. Elérkezett az idő, amikor nemzetünk szabadon bemutathatta alkotóerejét és ennek következtében mindinkább erősödött a kíváncsi, hogy eredményeinket be kell mutatnunk lakosságunknak és a nagyvilágnak. Így érkezett el az 1885. évi Országos Kiállítás ideje. Az uralkodó rendelkezése alapján haditengerészetünket a „XIV“ számú torpedónaszádnak kellett képviselnie. Ennek volt helyettes parancsnoka (I. tisztje) *Ferenczy Béla* sorhajóhadnagy. Erdőbényén, Zemplén megyében született 1857. február 21-én. A haditengerészeti akadémia elvégzése után 1875-ben lépett tengerész-hadapródként haditengerészetünk szolgálatába. Számos behajózása következett a hajóraj különböző hadiegységein: a „Dandoló“ és a „Donau“ korvettán, az „Adria“ iskolahajón, a „Kerka“ ágyúna szádon és a „Habsburg“ gőzfregattán. Ezalatt hosszú utakat tett Észak- és Dél-Amerikába, a tengerész-hadtest kötelékében. 1882-ben elvégezte a torpedótiszti tanfolyamot, ami után a „Novara“ tüzérségi iskolahajóra kapott beosztást. A „XIV“ torpedónaszád parancsnoka Ripper Július öt választotta I. tisztjének. A ha-

jónak a felvitele a Dunán át az akkori viszonyok között rendkívül nehéz navigációs feladatot jelentett. Minden szakember tudja, hogy az I. tisz, akit szakmailag is „össz-részlet-tisztnak“ neveznek, nehezebb feladatot lát el, mint a parancsnok. Budapestre érkezés után a hajó két hónapi megtekintésre szabadon állott a nagyközönség részére, majd ezután még Bécset is meglátogatta. A „XIV“ torpedónaszád útja úttörő jellegű eseménynek tudható, mert kézzelfoghatóan bizonyította, hogy a Duna-tengerhajózás igenis megvalósítható. Ferenczyt 1886-ban sorhajóhadnaggyá nevezték ki. Több naszád parancsnoki tisztének ellátása után pedig a budapesti cs. és kir. tengerészkülönítmény parancsnokává léptették elő. Még ez év augusztus 5-én a közös hadügyminisztérium haditengerészeti osztályán, majd a delegációk tárgyalásain vett részt, július 1-el átlépett a m. kir. honvédség kötelékébe. Bár szolgálata ettől kezdve a honvéd hadtörténelem keretébe tartozik, a teljesség kedvéért mégis meg kell említenünk, hogy - már mint őrnagy - megírta a Pallas Nagy Lexikona részére a haditengerészeti anyagot. Ezután 1899-ben alezredes, 1901-től a munkácsi 11. gy. ezred parancsnoka, 1903-ban ezredes. Csapatszervezési érdemeiért a III. oszt. Vaskoronarenddel kitüntették és egyidejűleg a Ludovika Akadémia parancsnokává kinevezték. 1909-től vezérőrnagy, 1913-ban pedig megkapta az altábornagyi címet és jelleget. Az I. világháborúban súlyos betegsége miatt szolgálni már nem tudott, de különféle szaklapokban még számos cikket írt a hadviselésről. Isten kegyelméből még a háború befejezése előtt, 1918 április 8-án meghalt. Szőlőhelyén, Erdőbényén temették el ezt a kiváló, igaz magyar, nagy tengerészt.

Nem hivatásos tengerész, mégis tengerészetünk egyik legnagyobb megteremtője, szervezője, építőmestere a Szöllőskén 1951. december 28-án született Gonda Béla, okleveles gépészmérnök. Oklevelét 1876-ban kapta. Ezután földöntözéssel és talajjavítással foglalkozott. Munkatársa volt a „HON“ és a „Természettudományi Közlöny“ c. folyóiratnak. 1878-ban habilitált magántanárrá a Mezőgazdasági Vízmuatanból. 1882-től a Közmunka- és Közlekedési Minisztériumban főmérnök. 1888-tól műszaki tanácsos. Baross Gábor miniszter megbízásából kidolgozta a Vaskapu szabályozása tervét. Életének döntő jelentőségű munkája a Fiumei kikötő tervezése és kivitelezésének a vezetése. Ezáltal Fiume világkikötővé alakult. 1910-ben megalapította a Magyar Adria Egyesületet, majd rövidre rá „A Tenger“ c. folyóiratot. A magyar műszaki-tengerészeti életnek ez az oszlopa 1913-ban ment nyugdíjba. Számtalan műszaki-hajózási irodalmi alkotásainak felsorolása maga kötetnyi. Alkotásokban csodálatosan gazdag életét Budapesten, 1933 augusztus 7-én fejezte be tengeri hajózásunknak ez a kitünősége. Az általa megépített fiumei kikötő a későbbiekben lehetővé tette, hogy annak Bergudi részében csatahajó is épülhessen.

A Nagyszombatban, 1880 április 9-én született *Scharbert Gyula* cs. és kir. I. oszt. hajóépítő főmérnök, tengeri hajóépítésünk tündöklő vezéralakja. 1890-ben

az ottani magyarnyelvű gimnáziumban - ahol a szlovák nyelv oktatása kötelező volt - (!) jó eredménnyel érettségizett. 1898-ban beiratkozott a budapesti József Nádor Műegyetemre. Az 5. félévének befejezése után elnyerte a haditengerészet mérnöki ösztöndíját. 1902. június 6-án kapta meg hajóépítő diplomáját. Mint ideiglenes III. osztályú hajóépítő mérnök szolgált tovább. 1906-ban lett II. oszt. hajóépítő mérnök és a „Sankt Georg“ cirkáló építésvezetőségéhez osztották be. Hamarosan a tengerészet-műszaki bizottsághoz rendelték, ahol a nagy csatahajók tervei készültek. 1909-ben Triesztbe vezényelték az „Erzherzog“ csatahajóosztály építésvezetőségéhez, ahonnan a hajóhad lobogós hajójának a „Viribus Unitis“-nek az építésvezetőségéhez helyezték. A Ganz-Danubius hajógyár 1910-ben felkérte, lépjen be a fiumei gyár kötelékébe. Ekkor szolgálton kívüli viszonyba lépett. Első feladatát Ferdinánd Lajos hajóépítő főmérnökkel karöltve végezte: a gyárat alkalmassá kellett tenni nagy csatahajók építésére. Ezután készítette a „Szent István“ csatahajó terveit. A Ganz-Danubius Hajógyár igazgatóságának a rendeletére átvette 1918. április 1-én a budapesti hajógyár igazgatói teendőit. A tengerfosztott országban a gyárnak számos jóvátételi munkát kellett végeznie. Már ekkor felmerült lelkében egy Duna-tengeri hajó elképzelése. Amidőn 1933-ban Horthy Miklós kormányzó javaslatára az országgyűlés megszavazott 500 000 pengőt egy ilyen hajó céljára, az elképzelése valóra vált. Megépítette az első Duna-tengeri hajót, a „Budapest“-et, amelyet sorozatban követtek a többiek. Ez a tengerhajózási vállalkozás nemcsak az ország, hanem minden bizonnyal a világ egyik legkifizetődőbb vállalkozása lett: minden hajó minden évben megkereste testvérhajóját. Az országnak ezt a kiváló vállalatát a poszkommunista vezetés korrupt igazgatásával sikerült tönkretenni.

Scharbertet a kommunista államban állásából kidobták. Munkatársai és tanítványi féltő szeretetükkel vették körül haláláig, 1960. október 30-ig, a magyar hajóépítés legnagyobb alkotóját.

A 20. századba lépve büszkén elmondhatjuk, hogy tengerészetünk mindkét ága fel tudott sorakozni a nagyhatalmak vonalába: a tízes években haditengerészetünk a világon a nyolcadik, kereskedelmi tengerészetünk a 16. helyen sorolt. A kiegyezés után meginduló üstökösszerű fejlődésünkre minden vonalon büszkén tekinthetünk. Ez vonatkozik művészetünkre, zenénk, festészetünkre. Az operettek világában mindmáig első helyet foglal el *Lehár Ferenc*, aki életrajzában elmondta nyilvánosan, hogy amikor Prágában jelentkezett a zeneakadémiára, nem vették fel, mert mint magyar fiú, nem tudott németül. Komáromban, 1870. április 30-án született. Zenei tanulmányait Budapesten, majd miután megtanult németül, Prágában végezte. 1890-1902 között a közös haderő kötelékében, ezen belül a haditengerészetben szolgált mint karmester. Első operettjét, a „Kukackát“ a polai tengerész kaszinóban mutatta be. Első szövegírója ekkor Falzari sorhajóhadnagy volt. A kielii Vilmos-császár csatorna megnyitására 1895-ben az uralko-

dó haditengerészetünk képviselőjére egy hajóosztályt engedélyezett Károly István tengernagy parancsnoksága alatt. Lobogós hajóján, a „Kaiserin und Königin Maria Theresia“ cirkálón Lehár mint karmester szolgált. A kieli ünnepségeken Lehár pattogó zenéjével úgy elbűvölte II. Vilmos német császárt, hogy a porosz sasrenddel kitüntette. Lehár a század eleji operett egyik legkiválóbb képviselője volt. 50 éves működése alatt 30 operettet írt. Ezek közül többet még ma is többször lehet hallani a TV-ben és a rádióban. A híres zeneszerző Bad Ischlben halt meg 1948. október 24-én.

Első világháborús küzdelmeinkben az ún. Duna-flottilla is alaposan kivette a részét. Parancsnoka a pozsonyi születésű (1868. március 10.) *Lucich Károly* cs. és kir. sorhajókapitány volt. 1888. március 31-én fejezte be tanulmányait a fiumei Cs. és Kir. Haditengerészeti Akadémián. Mint tengerész-hadapród vett részt a „Saida“ korvetta világkörüli útján. Ezután 1891. november 1-től sorhajó-zászlósként vezényelték a „Kaiser Franz Josef“-re és a „Habsburg“ cirkálóra. Később a Tengerszertár Felszerelési Igazgatóságára. Majd a „Lussin“ különhajóra hajózták be kiképző tisztként. Különféle behajózások után, az ún. Boxerlázadás idején a Kínába küldött hajóosztályunkban szolgált. Ezután hajózott be I. tisztként az „Aspern“ cirkálóra. 1913-ban fregattkapitány, 1914-ben sorhajókapitányként állították a Duna-flottilla élére. 1918. június 21-től a fiumei tengerkerület parancsnokává nevezték ki. Ebben a különlegesen fontos beosztásban tökéletesítette Fiume tengeri védelmét. Ebbeli szolgálatának az 1918. évi összeomlás vetett véget október 31-én. A megszállók már november 1-én kiutasították Fiuméből. Itthon mint nyugalmazott ellentengernagy élt. 1921. augusztusában ismét ténylegesítették, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum igazgatója lett vezérőtanácsosi rangban. (Ez a győzők ellenőrzésére tekintettel egy álcázott rang volt.) 1924-ben ment végleges nyugállományba ez a kiváló szakmai felkészültségű, tág horizontú, hős katona, akinek a parancsnoksága alatt a Dunai flottilla az első világháború sok esetben döntő -, más esetben azelőtt nautikailag elképzelhetetlen hadi vállalkozásait valószínűsítette meg. Minden tevékenységtől véglegesen 1940-ben vonult vissza. A szovjetorosz megszállás és a kommunizmus alatt rászakadt sors jellemző erre az időszakra és közvetve az összes győző jellemtelenségére. Lucichot „nyugdíjvizsgálatra“ rendelték. Mindenétől megfosztva deportálták, ahol egy disznóólban kellett laknia. Ott éhezéssel tarkított hosszú szenvedések után végülis a magyarok Istennének a kegyelméből 1952-ben a fagyhalál mentette meg történelmünk eme egyik legnagyobb tengerészét a további szenvedésektől.

A fiumei Cs. és Kir. Tengerészeti Akadémia főkapuja feletti márványtáblán volt olvasható: „A kötelesség több, mint az élet!“ Az akadémisták négy év hosszú tanulmányaik alatt számtalanszor láthatták haditengerészetünknek ezt a legfőbb parancsát és így ezek a szavak oly mélyen vésődtek lelkükbe, hogy egész életük vezérfonalává vált. Ez világosan felismerhető a fentebb, már tárgyalt jeles tenger-

részeinknél is. A kötelességtudásra, hősi helytállásra, a bajtársakért önfeláldozásra örök példát ad rövidi Maxon Róbert cs. és kir. sorhajóhadnagy (Eperjes, 1880, meghalt 1918). 1899-ben jeles eredménnyel letett érettségije után beiratkozott a fiumei Cs. és Kir. Haditengerészeti Akadémiába. Ezután mint tengerész-hadapród lépett haditengerészetünk szolgálatába. Különféle behajózások után a „Zrínyi” -, majd 1915-ben az új csatahajóra, a „Szent Istvánra” osztották be, ahol főleg tűzérési szolgálatot teljesített. Teljesítményeit feljebbvalói olyannyira értékelték, hogy 1918-ban már a csatahajó nehéztűzériségének (30.5-ös lövegek!) volt a parancsnoka. Hősi halálával kapcsolatban annak körülményeiről és személyéről a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak: Seitz sorhajókapitány hajóparancsnok, a hajó túlélő magyar tengerészei, Sági József hajólelkész és a hajó szinte összes magyarországi tengerésze. A hajó megtorpedózása után, amidőn a „Mindenki a fedélzetre” parancs elhangzott, mielőtt még leszaladt a hátsó dinamótér ellenőrzésére odaszólt a hajólelkésznek, hogy a „Dőlés 35°. Még 10° van hátra, akkor felborulunk.” Menteni, ami esetleg még menthető, az érte rajongó matrózokkal leszaladt a belső hajótérbe, de már a lejáró lépcsőről hívott fel mindenkit. A végzet azonban nem várta be a további 10° dőlést, a hajó felborult és mind őt, mind bajtársait magával vitte az adriai hullámsírba. Tisztelő áldásunk emléküknél!

A „Szent István” csatahajónk sorsa mintegy végzetyszerűen mutatta előre hazánk sorsát is: az elsüllyedt szent-istváni birodalom nyolc darabra vágva süllyedt el a történelemben (É, K, D, Ny-Magyarország, a Szent Korona külön teste Fiume, a horvát-magyar tengerpart, az Adria és a megmaradt országrész). Hajó, kikötő és tenger nélkül maradt tengerészeink részben munkanélkül tengődtek a megmaradt országrészben, mások idegen lobogók alatti hajókon keresték sanyarú kenyerüket. A Scharbert Gyulánál már megemlített Duna-tengerhajózás rohamos fejlődése jelentette a jövő új reménységét. Létrejöttének a lehetőségét be kellett bizonyítani, nehogy az állami költségvetésből biztosított 500 000 pengő építési költség elvesszék, ha a vállalkozás nem sikerül. Bizonyításként egy apró, holland hajóval Rotterdamból jöttek fel a Földközi- és a Fekete-tengeren, valamint a Dunán át Budapestre. A hajócska végső útszakaszán *vitész Bornemissza Félix* cs. és kir. szk. sorhajóhadnagy vezette a hajót. Pozsonyban, 1895. november 22-én született. 1914-ben avatták az Akadémián tisztjelöltként. Nemsokára mint fregatthadnagyot a „Zara” torpedóhajóra vezényelték. Szíve vágyát követve innen a Mikuleczky Ferenc sorhajóhadnagy megalapította tengerész-repülőfegyvernemhez vezényelték. Számos bevetés eredményeként kapta vitézi kitüntéseit. Az összeomlás után került a folyamórséghez. A haditengerészeti Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1920. november 30-án adta vissza nekünk az Újvidéken internált nyolc őrnaszádunkat. A folyamórség parancsnoka, Wulff vezérkapitány vitéz bornemisszát bízta meg a naszádok felügyeletével, aki későbben is rendkívül eredményesen dolgozott a folyamórség fejlesztésén, amely t.k. haditengerészetünk

apró utódaiként működött. 1933-37. évben pedig mint a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal szakértője dolgozott. Az alexandriai Páthy-testvérek és ifj. Horthy Miklós által alapított Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi RT - vele együtt dolgozva hozta létre az első Duna-tengeri hajó, - a „Budapest“ sikeres útjainak eredményeként - a M. Kir. Duna-tengerhajózási Rt-t. 1934-1944 között mint a M. Kir. Nemzeti és Szabadkikötő igazgatója, munkájáért különleges megbecsülést érdemel. A dél-amerikai célra megrendelt három hajó már épült a Ganz hajógyárban. Elkészítette egy budapesti, európai kávéközpont és a svéd kereskedelmi hajózási Rt. tervezetét. A háború ránk nézve szerencsétlen vége mindezt megsemmisítette. 1944-ben az ellenállás keretében dolgozva, október 15-én ifj. Horthy Miklóssal együtt Skorzeny SS-ezredes elrabolta. Mindkettejüket Mauthauseni haláltáborba vitték, ahonnan csak 1945. áprilisában szabadította ki őket egy amerikai katonai egység. Míg mások onnan kiszabadulva különleges jogokat élvezhettek, addig tölle mindenét elvették. Bornemisszát nyomban lefogták, bebörtönözték és súlyos kínzások után megrokknva, csak 1948-ban tudott szabadulni. Mint segédmunkás dolgozott, majd mindennek a tetejeként 1951-ben deportálták ezt az érdeműs férfit, aki a nyilaskeresztes diktatúra alatt életével játszva mentette meg a zsidók százait. Rendkívül értékes irodalmi működésével kapcsolatosan az általa alapított „Kikötő“ c. szaklapot és a Dr. Bartos Dezsővel együtt írott „Magyarország és a tengerhajózás“ c. szakkönyvét említjük. Mint a tengerfosztott ország egyik legnagyobb tengerészének az emlékét igaz kegyelettel őrizzük!

Tengerészeink kiválóságára az egyik legjellemzőbb életút az Alsó-Mecenzéfen 1892. július 14-én született Holop Adolf hj. tengerészkapitányé. Mint igen szegény család fia és kitűnő tanuló, a fiumei Tengerészeti Akadémián ingyenes bentlakó helyet kapott. Az akadémia elvégzése és az előírt fedélzeti behajózások után megkapta hajóhadnagyi oklevelét 1914-ben. Nyomban behívták a haditengerészethez. Rendkívüli navigációs képességei már ekkor megmutakoztak. Szinte az egész első világháború alatt az amúgyis nehéz szolgálatot ellátó őrnaszádokon teljesített szolgálatot az adriai szigetvilágnak a háborúra tekintettel megnehezített körülményei között, hiszen minden hajózási jelet, fénytornyot, ill. annak működését be kellett szüntetni. Kiváló szolgálatának elismeréseként a háború végén már mint korvetthadnagy szolgált. Az 1919-1921. években a győzőknek átadott egykori magyar hajóinkon teljesített szolgálatot. 1922-től, midőn hosszútávú hajózásunk lassan ismét megindult, ezeknek egységein volt parancsnok. Így a „Debecen“, a „Tisza“, de leghosszabb időn át a „Csárda“ gőzösön. Az első világháború után ez volt az első magyar hajó, amely megjelent Dél-Amerikában, Buenos Airesben. Az ottani „Dél-Amerikai Magyarság“ c. újság egy asztali lobogóval megajándékozta őt. Ennek felirata: „Magyar tengert a tenger magyarjainak“ hiszen tükrözi az akkori magyarság kívánatait. Ez a lobogó jelenleg a Közlekedési Múzeumban látható. A második világháború alatt a M. Kir. Duna-Tengerhajózási

Rt. hajóin teljesített parancsnoki szolgálatot. Óriási tapasztalatainak és szaktudásának köszönhetően hajóit súlyos helyzetekből tudta épen kihozni.

Holop keze alatt egy egész tengerésztishti nemzedék nőtt fel. Szaktudását a magyar nehézipar is többször igénybevette. Megboldogult Nagy Gábor szkv. korvettkapitány után évtizedig volt a navigáció tanára a tengerésztiszhképző tanintézetben. Amíg 1945. után Budapest még mint tengeri kikötő szerepelhetett, ő látta el a tájoló-szinitési hatósági feladatot. A hazai és tengeri szokásjognak a Magyar Tengerészeti Hivatal gondozásában megjelent felbecsülhetetlen értékű jogi szakmunkának dr. Juba Ferenc, Vállay József és dr. Zsembery Gyula mellett társszerzője volt. Halálával a magyar kereskedelmi tengerészet egyik legnagyobb fiát veszítette el.

Végigtekintve az elmondott életpályákon, feltűnik, hogy bár a nagy hegyek ölelésében születtek és cseperedtek fel, mindannyian, mégis mindegyiküket valami ösztönös vágyakozás vitte a tengerek felé. A szárazföldről merőben eltérő életmódba valamennyien egyformán belenőttek. A tenger számtalan életveszélye egymás megbecsülésére, a közösséggel együttérzésre és egymásért áldozathozatalra nevelte őket. Valamennyiüket jellemezte a bajtársakért, a bajbajutottakért, a rászorulóknak érdekében hozott önfeláldozás, hazaszeretet, rajongás hajójukért, a haza egy leszakadt darabkájáért. Valamennyiükre jellemző volt a régi mondás, hogy parancsolni csak az tud, aki engedelmeskedni tud. Ezért is voltak mind a bátorság és a kötelességteljesítés mintaképei, akár mint hadi-, akár mint kereskedelmi tengerészek szolgáltak. Mind a háborúban, mind a békében megállták helyüket. Hihetetlen egyenes jellemről, szociális érzékről és emberségről tanúskodtak. Számukra a pénz, az „aranyborjú” a földi élet kevésbé értékes kategóriáját jelentette, vagyont nem szereztek. Kiváló emberi tulajdonságaikért érdemlik, hogy emlékük mindig és mindenütt világíthasson előttünk és a jövő nemzedékeink előtt.

Irodalom

1. „Almanach für die K. u. K. Kriegsmarine.“ Különböző évfolyamok
2. „Encyclopaedia Hungarica“ (Hungarian ethnic Lexicon Foundation. 1992. - ISBN 0-9695894-0-9. Magyarságtudat Lexikon Alapítvány. Calgary. 1992.)
3. Gonda Béla: „A magyar tengerészet és a flumai kikötő“. Budapest. „Pátria“-1906
4. Juba Ferenc: „A magyar tengerészet nagyjai. „Kaposvári Nyomda Kft - Kaposvár, 1995
5. Wallisch, Friedrich: „Die Flagge rot-weiss-rot“. - Verlag Styria-Graz-Wien-Köln, 1956

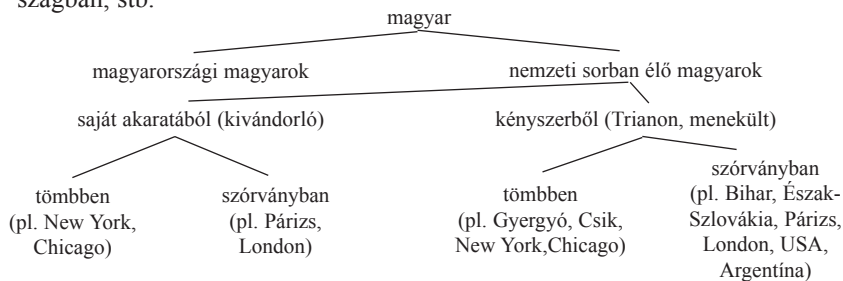
Csihák György (Zürich)

Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonomia, magyarul önigazgatás, önkormányzat, önren- delkezés

A magyar igen régi nép, tudatában sajátjaként rengeteget őriz a földön élt leg-
régibb népek szellemi kincséből. Tudatunk ezen a ponton ütközik más né-
pek tudatában őrzött hasonló elemekkel, így évezredes harcról beszélhe-
tünk, amely harcban – úgy tűnik – az utóbbi ezeröttszáz évben fokozatosan a vesz-
tes oldalra csúszunk.

Témánkhoz kanyarodva, kezdjük a *magyar* meghatározásával. Hangsúlyoznom
kell, hogy itt nem a mi, történelmileg kialakult magyar *nemzetfogalmunkról* van
szó, hanem az *új, európai nemzetfogalomhoz* közelítünk. Amikor tehát ma *ma-
gyar népről* beszélünk, akkor *egy nyelvében és közösségi tudatában eléggé egy-
séges, embertanilag is jól meghatározott etnikumról* beszélünk, idesorolva mind-
azokat, akik magukat tudatosan magyarnak vallják, és se más etnikumhoz, se más
nemzeti közösséghez nem tartoznak. Ezeket a magyarokat két csoportba sorolhat-
juk:

1. a legnagyobb csoport a magyarországi, akik a mai Magyar Köztársaság terüle-
tén élnek, ezeket nevezik anyaországiaknak (milyen anya az, amelyiknek
kezét-lábát levágták! – egyébként gyarmatokhoz kötődő fogalom), – nevezzük
őket *magyarországi magyarnak*;
2. a második csoport *nemzetiségi sorban* él. Ez utóbbi csoportot felbonthatjuk
kétszer, kétféle csoportba: egyfelől, a *nemzetiségi magyar* élhet nemzetiségi
sorban *saját akaratából* (mint például a kivándorlók) és *kényszerből* – ilyen a
Trianon által sújtott területek magyarsága. Másfelől, a nemzetiségi sorban élő
magyarok *élhetnek tömbben*, mint például a székelyek Gyergyóban és Csik-
ban, vagy a nyugati magyarok New Yorkban és Chicagóban, és *élhetnek szór-
ványban*, mint az erdélyi magyarok Biharban, a nyugati magyarok Franciaor-
szágban, stb.

Szerintem ezek összessége alkotja az *egyetemes magyarságot* – ismétlem – akkor, ha *nyelvében és közösségi tudatában magyar* és nem tartozik se más etnikumhoz, se más nemzeti közösséghez. Ajánlom, hogy figyelmünket erre a magyarságra összpontosítsuk, és csak ha és amennyiben ennek a magyarságnak a szempontjából szükséges, akkor foglalkozzunk más etnikumokkal, közösségekkel. Ajánlom, tekintsük kivételnek azokat, akik magyarul beszélnek, de más etnikumhoz és/vagy más nemzetiséghez tartoznak, valamint azokat, akik például magukat magyarnak vallják, de nem tudnak magyarul, továbbá azokat, akik magukat magyarnak vallják, tudnak magyarul, de idegen érdekeket szolgálnak stb.

Ne legyünk kirekesztők, se ellenségesek másokkal szemben, de szögezzük le, hogy ha mi magyarokról beszélünk, akkor kikről van most szó, viszont amit mondunk, azt vagy egységesen minden magyarra értjük, vagy ha különbséget teszünk, akkor is ugyanarról a magyarról beszélünk, de megmondjuk, hogy a magyarság mely rétegéről van szó. Ily módon nem leszünk ellenségesek, de kizáróak lehetünk, hiszen mások az elvárásaink is, attól függően, hogy kiről van szó.

Nézzük Hóman Bálint meghatározását: „*A faj vagy fajta a közösség vérségi egységét, tagjainak közös eredetét, a nép ennek társadalmi és művelődési egységét, életformáját és világszemléletének azonosságát, a nemzet, a közösség államszervezeti egységét, politikai egyéniségét és szemléletét fejezi ki.*

A fajta és a nép őseredeti alakulások, a nemzet későbbi fejlemény, minden nép történetének későbbi időszakában jelentkezik. A fajta természeti, a nép és nemzet történeti, amaz társadalmi, ez pedig politikai alakulat. Az ember természeti lényként egy fajtához, társadalmi lényként egy néphez, politikai lényként egy nemzethez tartozik.

A fajta közös eredetű és közös ősök testi-lelki vonásait viselő emberek és csoportok természetes úton létrejött közössége. A nép egyhelyütt és azonos életformák között együttélő, azonos nyelvű embercsoportok világszemléleti közössége. A nemzet egyazon állami szervezet keretei közt élő egyének és csoportok politikai közössége, az államszervező és államfenntartó nép politikai megjelenési formája.“ (Öseemberek - ősmagyarok, Atlanta, 1985. pp. 54-55)

Eckhart Ferenc, a nagy magyar jogtörténész talált egy levelet, amit Werbőczy országbíróként írt egy másik magyar főúrnak 1517-ben: „*Én mindenkinek megkülönböztetés nélkül igazságot tartozom szolgáltatni, mégha zsidó vagy cigány is, csak Magyarország Szent Koronájának alattvalója legyen, aki ezt kéri.*“

Ebből az is következik, hogy senkit senki nem kényszerít arra, hogy – nemzeti értelemben – magát *magyarnak* vallja. Miként mindenkire rá van bízva pl., hogy erkölcsös legyen, hogy miként öltözködik, hogy növeszt-e szakállt, éppúgy eldöntheti, hogy miután a Szent Korona Tagja, vállalja-e, akarja-e ezt a tagságot? Az embernek értelme és szabad akarata van.

Európában egy nép van és az a magyar, amelynek Kr.u. 800 táján saját betűírása volt. Ez az írás az u.n. székely magyar rovásírás. A kárpát-medencei Haza biztosítása és megszervezése során, Európa földjén létrejött az első olyan egységes keresztény királyság, amely alapítása helyén mindmáig fennáll: a Magyar Királyság. Ennél Európában csak Szent Péter széke régebbi és állandóbb.

Lovasműveltségünkől mi hoztuk Európába a küldöttek rendszerére épülő országgyűlés intézményét és miénk a Corpus Juris Hugarici-ban összefoglalt, Európa legrégebbi írott alkotmánya, ami a Vérszerződéssel kezdődik. Gerincét alkotja Szent István Intelmei (1030), az Arany Bulla (1222) és a Szent Korona-eszme, vagy tan, amit már szabatos jogi formába öntve megtalálhatunk az u.n. sarkalatos törvényekben (1351).

Az a nyelv, amit ma magyarnak hívunk, már biztosan a Kárpát-medencében volt, mielőtt Álmos-Árpád hadai megjelentek és a tudományban senki sem vitatja, hogy máig ennek a nyelvnek legalább háromezer éves múltja van. Shakespeare (1564-1616) korának nyugat-európai nyelveit a mai nyelvre le kell fordítani: az angolt angolra, a németet németre, stb. Nem így a mi nyelvünket: az Ómagyar Mária-siralom már fordítása idején (1280 táján) magyarul szebb mint a latin eredeti. Tinódi (1505-1556), Balassi (1554-1594) nekünk nemhogy érthető, de csodálatosan szép verseket írt, méghozzá sajátos magyar stílusban.

Mindezek dacára I. István királyunk – feltehetőleg a soknyelvű népre tekintettel – az akkor már holt nyelvként tisztelt latint tette hazánkban – mai fogalmaink szerint – hivatalos nyelvvé. Miáltal elejét vevé a nyelvi torzalkodásnak. Európában egy állam van, a magyar, ahol 1846-ig a latin volt a hivatalos nyelv, ami – egyebek mellett – azt is jelentette, hogy a hivatalos iratok óriási többsége latin nyelven készült. Eközben a magyar nyelv is továbbfejlődött, amit nemcsak gazdag népi irodalmunk bizonyít, hanem a családi levéltárak bőséges iratanyaga is. Példaként említhetjük a horvát származású Zrínyieket, akik három nyelven is irodalmi értéket alkottak: horvátul, magyarul és latinul.

A régi idők latin írásbelisége történelemtudományunkban sok galiba forrása. Ez részben arra vezethető vissza, hogy ez a latin írásbeliség aránylag rövid idő alatt megszakadt. Mi magyarok nemcsak „táblairó nép” vagyunk, hanem igen tehetségesek is. Így lehetséges az, hogy az ősi magyar kifejezéseket igen pontosan tudtuk latinul visszaadni, sok magyar gyönyörűen tudott latinul írni és beszélni. Ezeket a szövegeket nem volt szükség mind egyidejűleg magyarra fordítani – hiszen értette, aki akarta. Később viszont a fordítással – sok minden történt. A magyarra való áttérés nagyjából egybeesett a nyelvújítás korával, amikor buzgó nyelvújítók azt gondolták, hogy nyelvünk ázsiai ősképződmény és elparlagiasodott, részben a latin, majd a német nyelv erőltetése folytán. Miközben harcoltak a germán befolyás ellen, mégiscsak a nyugati példákat követték – nyelvünkől irtották

archaikus, ma már megmondhatjuk: őseredeti tulajdonságait. Gyakorlatilag elvesztettünk számos igeidőt, de szót is, az értelmek pedig sok esetben összezavarodtak. Nem lévén helyesírási szabályzat, a sok idegen eredetű pap, már a korábbi évszázadok során is, ha magyarul írt, gyakran összekeverte a latin és a magyar szót, a latin és a szláv betűt. Így lehetett például Szerviából Szerbia. Talán nem is véletlenül.

Vallás terén ez nagyjából a reformáció kora is – amikor sok minden máségyebet is reformálni igyekeztek, nemcsak nyelvünket. A Bibliát latinról magyarra kellett fordítani – szótár akkor még nem létezett. Károli Gáspár (1529-1594) ebben a munkában kitűnő segítőtársra talált Szenczi Molnár Albertben (1574-1639), aki nemcsak a két nyelvet ismerte kitűnően, hanem jó stílusérzéke is volt, miáltal Bibliája még elég híven tükrözi a magyar nyelv egykori báját. Kettőjük nevéhez köthető az első latin-magyar szótár is.

A szótár tökéletesítését Pápai-Páriz Ferenc (1649-1716) végezte el. Szótárát halála után is többször kiadták. Ezek a szótárak, összevetve mai szótárakkal, a tárgyilagos kritika szerint esetleg nevezhetők hibásnak. Egy szempontból viszont pótolhatatlanok: korai történelmünk latin nyelvű forrásait *csak ezen szótárak segítségével szabad vizsgálni*.

Közelebbi tárgyunkra térve, vissza kell kanyarodnunk a sarkalatos törvényekhez (1351), közelebbről az u.n. ösiségi törvényhez. *Ebben a törvényben*, mint az írott magyar alkotmány részében, *találjuk a magyar állameszme mindmáig érvényes kifejtését*.

„*Sacra Corona radix omnium bonitum et iurium*“, azaz a Szent Korona minden javak és jogok gyökere. A magyar király – akit a magyar az országgyűlésben, vagy a nemzetgyűlésben választ – „*Caput Sacrae Coronae*“, azaz a Szent Korona Feje, tehát csak a feje (és nem uralkodó, király stb.). A magyar nemzet „*Membre Sacrae Coronae*“, azaz a Szent Korona Tagja. A kettő együtt a „*Corpus Sacrae Coronae*“, azaz a Szent Korona Teste – vagyis a magyar nemzet. A „*magyar nemzet*“ fogalma Európában egyedülálló alkotás, semmi köze, az Európa más vidékein, jóval később kialakított nemzetfogalomhoz. Ha a nemzetet vallási szempontból akarjuk csoportosítani, akkor vannak római katolikusok, reformátusok, stb. Ha a nemzetiség alapján csoportosítunk, akkor vannak magyarok, szlávok, németek, oláhok stb. Ha ezen belül pl. a németeket akarjuk csoportosítani, akkor vannak szászok, cipszerek, svábok stb. Ha a szlávokat csoportosítjuk, vannak ruszinok, tótok, szerbek stb.

A magyar állam területe a Szent Korona területe, az állam lakói a Szent Korona polgárai, alkotmánya a Magyar Történelmi Alkotmány – és mindezek megtestesítője a Szent Korona.

„*Sacra Regni Hungarici Corona*“ – Magyarország Szent Koronája nem vallási fogalom, hanem a hagyomány által megszentelt évezredes jelképe a magyar

államiságnak (és nem a királyságnak, pláne nem valami Habsburg-királyságnak). Sacra és nem sancta, mint az Isten, a Szent Szék, a Szent Atya, a szentek stb. Nem az uralkodó (rex), hanem az ország (regnum), *a magyar állam folyamatos fennállásának jelképe*.

A magyar nemzet tehát nem etnikai, nem nyelvi, hanem *szellemi közösség* és fogalom. De akkor mégis: miféle közösség, miféle fogalom? Szégyelnem kell, hogy magyar vagyok? Törekednem kell arra, hogy ne legyen magyar nemzet? Hogy megszűnjön? Tényleg háborúba visz a nemzet, – amint azt egyes politikacsinálók állítják, – vizályt kelt, elavult? Nézzük a latin eredetit és induljunk ki koronánk nevéből: Sacra Regni Hungarici Corona.

Egy előadásomon valaki figyelmeztetett (óh! – latin nyelvünk!), hogy rosszul fordítom a nevet: a korona rendben van, a szent, az ország úgyszintén – de hol van ott, hogy „magyar”? „Mert azt úgy fordítják.” – válaszoltam. Hungaria – Magyarország és így tovább. Ez igaz – veté közbe az illető – de hol van ott, hogy „magyar” – mert azt látja, hogy *hun*. Utána néztem: mindenki téved, neki van igaza. Mindenek előtt: ősi neveket nem szabad lefordítani. Úgy kell hagyni, ahogy van. Ez szigorú szabály a tudományban. A „Hungarici” három szótagból áll. Az is megállapítható számtalan régi iratból, hogy a magyar király (így fordítják!): Rex Hungarorum. A rex az király, a következő három szótagból az -orum és főttebb az -ici – latin végződés. Ez rendjén van. Minden nyelvben lehet kölcsönszó, amit a nyelv a maga rendjében ragoz. „Telefonálok; bekapcsolom a televíziót” stb. De mi az a -gar? Igen régi nyelvből kell legyen, de nem latin, mert van Dzsungar, Kashgar, Bulgar, Ungar – ez mind terület és nép – de ezek a népek nem járatok vasárnapi misére, ite missa es-t hallgatni! Több személyt kérdeztem – nekem ez a válasz tetszik leginkább: Labat szumer lexikonjában a 333. sz. GAR, KAR 𒂗𒀭 jelentése kötelék, bilincs, lánc; a 376. sz. GAR, KAR 𒂗𒀭𒂗𒀭 védő töltés. Tehát a -gar jelenthet területet és egyazon csoportba tartozó emberek közösségét – miként a Dzsungar-Kashgar-Bulgar-Ungar. Megnéztem: az ó-törökben (=hun?) is szintén megvan a -gar, hasonló jelentéssel és ott egy nagy szó-bokor.

Tehát a Hun-gar helyes fordítása Hun Ország, vagy Hunok Országá. Eszerint a Rex Hungarorum, a hunok királya, vagy Hun Ország Királya – ami nekem azért tetszik, mert a „regnum szó” – szerintem – azért került koronánk nevébe, mert a latinul kiválóan tudó eleink, pontosan tudták, hogy a *csak* latinul tudó európaiak, papok, királyok, stb. így biztosan megértik, hogy *nem királyi koronáról, hanem az ország koronájáról van szó*. Ezek szerint *Sacra Regni Hungarici Corona* helyes fordítása: *Hun Ország (vagy Hunok Országá) Szent Országkoronája*. A kétszermond kétszermond – a jobb megértés kedvéért van.

Egyébként van egy közismert nyugati krónikai adat, amely szerint: „*A hunok elfoglalták Pannóniát, amit most ők Hungariának neveznek*”.

Vegyük a korai latinnyelvű szövegeinkben gyakran előforduló „*gens Hungarorum*” kifejezést. A fordítók, kivétel nélkül „*magyar nép*”-nek, vagy „*magyar nemzet*”-nek fordítják – *mindkettő tévedés*. Tévedés mindenek előtt azért, mert a nép és a nemzet két, teljesen különböző, egymást biztosan nem helyettesítő fogalom. Kellő fölkészültség nélkül, senki ne keresse ezeket a fogalmakat a lexikonban, se szakkönyvben. A kétségkívül meglévő kevés kivételtől eltekintve, a legtöbb nemzetfogalom sztálini jegyeket hordoz – és akkor megindul a gyűlölködés, elindulnak a kitelepítő szállítmányok, megszületnek a nyelvtörvények stb.

Pápai Páriznál a *gens, gentis* jelentése *nemzetség* – igen nagy szóbokor alapja. Valamennyi szó az anyával, az atyával, a nemzettel, a születéssel, származással, nemzetséggel, fajjal kapcsolatos. Tehát vitán felül: *vérszerinti rokonság*, mely szerint a *Gens Hungarorum* a *hunok vérszerinti rokonságát, nemzetségeit – országát jelenti*.

Tehát a *Rex Hungarorum* a *hunok*, vagy a Hun Ország, vagy a Hunok Országának királyát kell jelentse Pápai Páriz és a tudomány mai állása szerint. *Ez pedig vérségi közösség* – ami, ha kétséges, vagy a szövetség biztosan nem vérségi, akkor a dolgon *vérszerződéssel* kell segíteni, miáltal helyreáll, vagy létrejön a *vérszerinti közösség*.

A *natio* szintén latin szó. Pápai Páriz szerint első jelentése szintén *nemzetség*, de ami a *gens*-nél hiányzik, sőt a szóbokor alapján kizárt, itt az a második jelentése a szónak: *társaság – ami nyilván nem vérségi köteleket jelent*.

A *natio* jelentése tehát több *gens*,* – *ami teljesen fedi a Szent Korona népe fogalmát: „Membre Sacrae Coronae”, ami a legalább ezeregszáz éves magyar nemzet*. Ismétlem: *nem vérszerinti közösség – hanem társaság, nem nyelvi, hanem szellemi közösség*. Befogadó és nem ismer kizárást, kitelepítést, nyelvtörvényt, gilónt – diszkriminációt. Bizonyítja a legalább ezeregszáz éves kárpát-medencei történelmünk. Ez is lovasműveltségünkől származó örökségünk. Ugyanis korabeli források szerint a tatárok minden hódoltatott népnek megparancsolták, hogy magukat tatárnak nevezzék. Az Avar Birodalomban mindenki avar volt. Egy hun uralkodó azt írta a kínai császárnak, hogy meghódított minden ízfeszítő népet az Uráltól Koreáig és ezek most mind hunok. Julius Caesar soknyelvű, különböző kinézetű népként írta le a keltákat – megtalálhatók Anatóliától a ködös Albionig. Herodotos csak szkítákat ismert – Belső-Ázsiától a Duna völgyéig. *A magyar nemzethez való tartozását nyugodtan vállalhatja tehát minden normális gondolkodású magyar*.

Tapasztalataim szerint, a magyar nemzet fogalma a legtöbb magyarországi ember számára ismeretlen, a környezetünkben élő népekről nem is beszélve. Európa többi részén is nehéz megértetni.

Vegyük ezek után a „*kisebbség*” fogalmát – azért is, mert a magyarok világa is hangos a „*magyar kisebbség*” erőltetésétől.

* A „*de genere*” kifejezés is a gén-re megy

Tudvalévő, hogy történelmileg – főleg az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében – a kisebbség fogalmának a nemzetközi szóhasználatba, majd a jogba való bevezetését elsősorban azok erőltették, *akiknek nem volt, esetleg máig sincs saját hazájuk*. Ez a fogalom alig ötven éves.

Saját hazában élő őstelep lakosságra a kisebbség fogalmát sehol se alkalmazzák. Itt szeretném hangsúlyozni, hogy feltétel nélkül el kell ismerni minden nép saját hazához való jogát.

A kisebbség fogalmát fokozatosan kibővítették etnikai, nemzetiségi, vallási, kulturális, nyelvi stb. jelzőkkel. Azt is világosan kell látni, hogy mi, a mi nyelvünkben régóta kialakítottuk a megfelelő elnevezéseket, tehát nem kell kölcsönöznünk, különösen nem, ha a történelmi Magyarországról van szó, ahol teljesen más nemzetfogalom érvényesült; nálunk nemzetiségek voltak, mint a magyar, a német stb. Olyan kisebbségek nálunk soha nem léteztek, legfeljebb történelmileg igen rövid ideig (például akkor, amikor mi is idegen uralom alatt éltünk), mint amilyenek ma a magyarok a szomszédos országokban, vagy mint amilyenekre ma a nemzetek közössége ezt a kifejezést gyakran használja. *A mi fogalmaink szerint a magyar a Kárpát-medencében kisebbségben nem lehet, legfeljebb nemzetiségi sorban.*

Természetesen használnunk kell a kisebbség fogalmát, pl. a nemzetközi szervezetekben, de a magunk nyelvén és a mi dolgainkban, magunkra vonatkoztatva *kerülnünk kell*. Pont a nemzetiségi sorban élő testvéreink figyelmeztetnek erre bennünket elég gyakran és minden látható eredmény nélkül. Ha mi önmagunkat is kisebbségnek nevezzük, a sok ismétlés eredménye az lesz, hogy elhiszük, és elfelejtjük saját valóságos múltunkat, ami egyetlen magyar célkitűzése sem lehet.

Mondok egy példát. Megkötöttük az ukrán alapszerződést, amelyben – tudja Is-ten hányadszor – ismét leszögeztük, hogy nem törekszünk a fennálló államhatárok erőszakos megváltoztatására. Tudja az egész világ – de legalább aki akarja –, hogy ezek a határok úgy jöttek létre, hogy egy általunk vesztett háború után, a térségben idegen nagyhatalmak ránkényszerítették, mégpedig saját maguk által megfogalmazott alapelveik mellőzésével. Ukrajna elnöke, Kárpátalja Ukrajnához való csatolásának ötvenéves évfordulója alkalmával Kárpátalján kijelentette, hogy ötven évvel ezelőtt, egy rövid átmenet után Ukrajna újra egyesült, mert a Kárpátok a történelemben sohasem választották el a Kárpátalját Ukrajnától. Ebben a mondatban egy szó, egyetlen gondolat igazság nincs, mégsem emelte fel ez ellen a szavát hivatalosan senki. Ha mi elfogadjuk azt, amit ránkényszerítettek, akkor a többiek is tartoznak elfogadni a történelmi igazságot. Ezt a helyzetet mi magyarok nem kerestük. Aki nem hiszi, nézzen utána a történelemben.

Ismét leszögezzük, hogy *a Kárpát-medencében nincs magyar kisebbség*. Ebben a tárgyban napjainkban érdemleges elméleti munka csak Erdélyben és a Felvidé-

ken folyik. Az ottani magyarok törvényes képviselőjében fellépők, minden illő alkalommal követelik, hogy őket senki ne nevezze kisebbségnek. Mi itt a helyzet?

Nemzetközi jogi értelemben etnikai, nemzeti *kisebbség* minden olyan népcsoport, amelyiknek *nincs saját hazája*. Például a kurdok Törökországban, Irakban, Örményországban, miután egész hazájukat elvették és négyfele osztották. *Pont ilyen kisebbség minden betelepülő*: például az oroszok a balti államokban, a fekete afrikaiak egy fehérrek lakta országban stb. Felekezeti kisebbség egy keresztény csoport egy moszlim országban stb.

A dolgokat azok szeretik összekeverni, akik vagy tudatlanok, vagy a zavarosban szeretnek halászni. Az Európában *őstelepes lakosok* mindenütt tiltakoztak az ellen, amikor őket saját hazájukban kezdték kisebbségnek nevezni. Kiharcolták, hogy minden jelentős, idevágó, nemzetközi jogi iratban mára, az őstelepes nemzeti közösség nem „kisebbség“, hanem főleg „népcsoport“, „nemzeti közösség“.

Az őstelepes népcsoportok számára öngazgatást, önkormányzatot (autonómiát) ajánlanak, biztosítanak stb. Alapelv, hogy a „kisebbség“ *van nehezebb helyzetben, ezért nekik több jog jár, mint a többségnek*.

Önkormányzati, öngazgatási ügy esetén nem területi szavazást kell tartani, hanem *belső szavazást*: például egy földrajzi egységben, mint város, megye stb., vagy egy felekezeti közösség dolgában, az adott csoport szavazzon és nem pl. az adott földrajzi, vagy közigazgatási egység *lakói*.

A nemzetközi dokumentumokban feltüntetett rendelkezések és politikai kötelezettségek egyaránt vonatkoznak mindhárom – a *személyi*, a *közösségi* és a *területi* – *öngazgatásra* (autonómiára). Néhány példa:

Az Európai Együttműködési és Biztonsági Értekezlet koppenhágai dokumentumának (1990) 35. pontja értelmében az aláíró államok erőfeszítéseket tesznek a történelmi és a területi körülményeknek megfelelő közigazgatási – vagy helyi-autonómia alkalmazására a nemzetiségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kifejezéséért. Genfi dokumentumában (1991) a résztvevő államok elismerik azon intézkedések fontosságát, amelyeket a nemzetiségek történelmi és területi feltételeinek megfelelően azon országoknak ajánlatos meghozniuk, ahol a problémák megoldása különleges figyelmet igényel. Az aláíró államok érdeklődéssel vették tudomásul a demokratikus megoldásokkal elért pozitív eredményeket, amely megoldások közé tartozik: a közigazgatási vagy helyi autonómia, valamint a területi autonómia, amely a szabad és az időszaki választások révén létrehozott tanácsadó, törvényhozó és végrehajtó testületeket-intézményeket is magába foglalja.

Az Európa Tanács 1201/1993. számú Ajánlása 11. szakaszában előírja a nemzetiségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy azokban a régiókban, ahol ezen személyek a lakosság számához viszonyítva többségben vannak, *autonóm* vagy

helyi hatóságokkal, vagy a sajátos történelmi és területi feltételeknek megfelelően *sajátos státusszal* rendelkezzenek.

Az Európa Parlament az Unió állampolgárságára vonatkozó, 1991. november 21. Határozata 3. szakaszában kinyilatkozza, hogy az Unió és a tagországok bátorítják a területükön történelmileg jelenlévő etnikai – és nyelvi közösségek identitásának kifejezését és együttélésük elősegítését, garanciát vállalva az állampolgárok tényleges egyenlőségének biztosítására, a sajátos helyi-, regionális, vagy csoport-önkormányzási formák szavatolására, a régiók közötti együttműködés, a határokat túllépő kooperáció elősegítésére.

A területi autonómia működését szavatoló garanciák és jogi keretek megteremtésére több példát találunk az európai gyakorlatban:

1. az olaszországi Bozen (Bolzano) és Dél-Tirol (Südtirol-Trento) régió autonómia-státútuma (1972, 1992) önkormányzást szavatol a német nyelvű közösség által lakott Bolzanónak (Bozen-Bolzano) és a kétnyelvű, tehát német és olasz közösségek által lakott Trentinónak (Südtirol-Trento);
2. a spanyolországi Katalónia autonómia törvénye (1979) önkormányzást szavatol a többségben katalánok által lakott régióknak;
3. a spanyolországi Baszkföld autonómia törvénye (1979. XII. 18.) önkormányzást szavatol Euskal Herria területnek;
4. a spanyolországi Galícia autonómia törvénye (1981. IV. 6.) önkormányzást szavatol a galegok által lakott régióknak;
5. a spanyolországi Asztúria autonómia törvénye (1981. XII. 30.) területi önkormányzást szavatol a bable nyelv védelmére;
6. a spanyolországi Valencia autonómia törvénye (1982. VII. 1.) önkormányzást szavatol a többségben valenciaiak által lakott Alakant, Castello, Valencia területnek;
7. a spanyolországi Aragónia autonómia törvénye (1982. VIII. 10.) önkormányzást szavatol a területnek és népének;
8. a spanyolországi Navarra autonómia törvénye (1982. VIII. 10.) önkormányzást szavatol a kasztíliai és a baszk nyelvű polgárok által lakott területeknek;
9. a spanyolországi Baleári-szigetek autonómia törvénye (1983. III. 1.) önkormányzást szavatol a többségben katalánok lakta területeknek;
10. a portugáliai Azori és Madeira szigetek politikai-közigazgatási autonómiája a Portugál Alkotmány 227. szakasza 1. bekezdése értelmében a területek földrajzi, gazdasági, társadalmi és kulturális sajátosságaira és a szigetek lakosságának arra a történelmi óhajára épül, hogy autonómiát biztosítsanak számukra;
11. a finnországi Aland sziget svéd autonómiával bír.

Érdemes felfigyelni arra, hogy a Spanyol Alkotmány 3. szakaszának 1. bekezdése előírja: az állam hivatalos spanyol nyelve a kasztíliai; a 2. bekezdés pedig

kinyilatkozza: a többi spanyolországi nyelv szintén hivatalos a megfelelő autonóm közösségben, a Statútumok előírásaival összhangban. Egyébként ezen Alkotmányban külön fejezet rendelkezik az autonóm közösség jogairól.

A Svéd Alkotmány I. fejezetének 1. szakasza kijelenti: *a svéd nemzet szuverenitása, többek között, a területi közösségek autonóm öngazgatásán keresztül valósul meg.*

A Finn Alkotmány 14. szakasza értelmében a finn és a svéd nyelv a köztársaság nemzeti nyelve.

A finnországi Aland sziget svéd autonómiával bír.

Ezen jogok biztosításának nem előfeltétele a földrajzi összefüggés, vagy távolság. Franciaországnak vannak tengerentúli megyéi, az Észak-Amerikai Egyesült Államokhoz tartozik mint szövetségi állam Alaszka és a sziget Jamaika, Oroszországhoz a balti állam Königsberg, ma Kalinyingrád – hogy csak néhány példát említsünk.

Ezért, tehát alapvetően elhibázott a magyar diplomácia azon erőlködése, hogy biztosítsa a szomszédos országokban élő magyarok *kisebbségi jogait*. Minden szomszédos országban azt állítják, hogy a magyarok minden kisebbségi jogot megkapnak, ami Európában szokásos. *És nekik van igazuk.* Mert például a török vendégmunkásoknak lehet Németországban Korán-iskolájuk, mecsetjük, kulturális és társadalmi szervezetük – de *területi önkormányzatuk* soha. Az kisebbségnek nem jár – *őshonos népességnek viszont természetes joga.*

Cs. Kovács Ágnes (Miskolc)

Az Abaúj megyei Alsóvadász kapcsolata Gömörrel

Abaúj vármegye a 19. Században önálló megyeként működött Kassa székhellyel. E kor legjellemzőbb vonása az egységesítési törekvés. Az ország életét alapvetően meghatározó kiegyezést követően jelentkezett a közigazgatás korszerűsítésének igénye, Torna vármegyével való egyesítése. Ennek már voltak előzményei. Első ízben II. József egyesítette a két vármegyét 1785-ben, de halála után visszanyerték önállóságukat. A szabadságharc bukása utáni időben megismétlődött a folyamat, amely 1860-ig tartott. Történetében a legnagyobb változást az 1881. évi 64. törvénycikk alapján 1882-ben érte el, amikor Torna megye elveszítette önállóságát, majd Abaúj vármegyével egyesült. Borzovát, Sziliczét, Hárskutat, Dernőt, Kovácsvágást, Lucskát, Barkát Gömör és Kishont megyéhez csatolták. Ez az állapot – kisebb kiigazításokkal – 1950-ig fennállott, amikor Borsod-Abaúj-Zemplén megye létrejöttével Abaúj-Torna vármegye története lezárult.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a trianoni békeszerződés következményeit sem megyénk életében. Abaúj-Torna vármegyét, Gömörhöz hasonlóan, úgyszólván derékban metszette ketté a Trianoni békeparancs. Hogy mekkora tragédiát okozott Trianon a magyarságnak, azt maig nem lehet felmérni. Valószínű, ez a tragédia volt ezeréves fennállásunk történetében a legnagyobb. Egyrészt azért, mert a nemzeti érzelmeinken ejtett sebeket, testvéreink határon túlra kényszerítésével, másrészt a fiatalabb generáció nemzeti tudatát évtizedeken át eltorzította.

Elbbe a miliőbe születtem bele Alsóvadászon. Abba korbá, amikor Tompa Mihályról és a hozzá hasonló lelkész költőkről, írókról nemhogy tanultunk volna, de a nevüket se nagyon lehetett kiejteni az iskolában. Elemista tanítóm Rimaszécsről került falumba, vele együtt gondolatban számtalanszor barangoltunk a gömöri tájakon. Felnőtt fejjel értettem meg - gyönyörködve a figei tetőn a táj szépségében -, mily nagy a hasonlóság a Cserehát és a Rimát körül ölelő dombok között.

Forradalmi változást jelentett Alsóvadász életében dr. Koncz Sándor teológiai professzor, egyetemi magántanár megjelenése, lelkésszé választása. Tőle kaptam hetedikes koromban egy agyonnyúzott Tompa-kötetet, hallottam először a lelkész költőről, valamint az egyszerű hat osztályt végzett, de rendkívül széles olvasottsággal bíró édesapámtól.

Kutatásaim során a sárospataki Református Kollégium Levéltárának dokumentumai és falum református egyházi jegyzőkönyvének feljegyzései hozták közel Alsóvadászhoz Tompát. A korabeli jegyzőkönyvekben olvasható pappá szentelé-

sének története. A „... *kegyes szószéket most a főtisztelendő Szuperintendens - Szatmári József püspök úr - foglalván el kegyes érzelmekkel teljes könyörgésében segédelmet kéré az örökké valótól, és majd az egész gyülekezetre érzékenyítőleg ható szavakkal említésbe hozván, miként maga is hatvan évet előtte ezen alsóvadászi egyházban nyerte lelkipásztori hivatalának felavatását.*“¹ Majd a gyülekezet közösen énekelte a meghívott vendégekkel együtt Jövel szentlélek úr Isten kezdetű dicséretet.

Az 1847. évi Szent Mihály hava 27. napján, különös ok volt énekelésére. „Szeptember 26-ára helységünkbe egyh. ker. s ifjú néptanítókat fölszentelő közgyűlés hirdettetvén - azt megelőzőleg ugyanaz egyház kerületi határozatnál fogva a papok sorsát, s állását biztosítandó vegyes választmány tagjai közöttünk megjelentek...“² Szatmári József püspök úr „az egész gyülekezet előtt hallható szóval szólította ki a templom közepére neveik felolvasása után“³ a felszentelésre váró ifjakat. Ezután az atyafiak „... letérdepelvén a vének kezöknek fejökre tévése közben az egyházi szent hivatalra egyszerűen, ünnepélyesen kibocsáttattak s fölavattattak, a mint következik: I. A Gömöri egyházmegyéből tiszt. Tompa Mihály bejei ... lelkész...“⁴ A községi általános iskola tanulóifjúsága, nevelőtestülete és szülői közössége külön egyezsége jutásának eredményeként 1991-től Tompa Mihály nevét viseli, leróva háláját ezáltal a nagy elődnek. Tudomásom szerint eddig még nem került publikálásra életének neves eseménye, vagyis nem hozták kapcsolatba nevét Alsóvadással.

A másik nagy egyéniség, aki által kötődése van Alsóvadásznak Gömörhöz, dr. Koncz Sándor teológiai professzor, egyetemi magántanár, lelkipásztor, korának kiemelkedő egyházi személyisége. Diósgyőrben 1913. június 25-én munkáscsaládban született, édesapja a vasgár művezetője volt. Édesanyja révén Özörényhez (Gemerska Horka) kötötték családi gyökerei. Az elemi iskola első osztályát is itt végezte, majd folytatta a diósgyőri fiúiskolában. A miskolci református gimnáziumban érettségizett, s az iskolából vezetett útja Sárospatakra a kollégiumba. „Első lelkészképző vizsgáját 1935-ben tette le, másokat 1937-ben. Mindkettőt jeles eredménnyel, hiszen évfolyamának kimagasló tanulója volt. 1933-34-ben Baselban, 1936-37-ben Glasgow-ban, 1937-38-ban Berlinben folytatott ösztöndíjas tanulmányokat.“⁵ Magyarországon kívül jól megismerte Jugoszláviát, Belgiumot, Franciaországot, Lengyelországot, Oroszországot fogsága idején. Hazatérve fiatalon teológiai doktorrá avatása után egyetemi magántanár lett, habilitált. A fáradhatatlan lelki gondozói munka, tanulás mellett végezte tudományos munkásságát.

¹ Az Alsóvadászi Nemes Consistorium végezését magába foglaló könyv 1794-1872. IV. A. 14. 1847. Szeptember 26

² u. a.

³ Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltár Sárospatak (S.R.K.T.GYL.)

⁴ S.R.K.T.GYL.

⁵ S.R.K.T.GYL., dr. Koncz Sándor Levéltára /85366

A 133 nyomtatásban megjelent tanulmányon és cikkeken kívül - közülük egy angolul is megjelent -, ötven tanulmánya maradt kéziratban.

A 30-as évek derekán két könyve jelent meg. Az elsőt A teológiai dualizmus Barth teológiájában címmel sárospatakon jelentette meg, a másikat Kierkegaard és a világháború utáni teológiát 1938-ban Debrecenben. A korabeli folyóiratokban könyveiről értékelések, ismertetések jelentek meg. Az Evangélikus Élet „... a magyarnyelvű teológiai irodalom díszének” nevezi a fiatal szerző tanulmányát. „A munka tudományos jellegét igazolja az – olvasható –, hogy a függelékben német és angol fordításban közli a dolgozat vázlatát.”⁶

A Könyvszemle (1939. március) Keresztyény Igazság melléklete szerint „sok nagyszerű meglátással ajándékoz meg minket Kierkegaardra, mind a mai teológiai megújulásra vonatkozólag.” A Magyar Filozófiai Szemle 1963. VIII. évfolyamában a két könyv marxista értékeléséről olvashatunk.

Nagy értékű, ma is sokak által használt műve, a Hit és vallás Debrecenben jelent meg 1942-ben. Ez igen alkalmas arra, hogy „... a modern protestáns teológia történetéhez vezérfonalat adjon”. Koncz Sándor, a tudós professzor soha sem egy munkakört töltött be egyidejűleg, tevékenysége egyirányú, bátran mondhatom szerteágazó volt.⁷ Kézrel írott bibliográfiájában olvasható néhány jellemzőbb életrajzi adat, kiegészítve vele a már leírtakat. Országos Református Egyház mintegy 11 bizottságában dolgozott, de tevékenykedett a Tiszáninneni Református Egyházkerület életében is. Szervezte a balatonszárszói ifjúsági telep építkezését és a mátraházi üdülő létrehozásában is részt vett. Sárospatakon feladata volt a kollégium nagyarányú újjáépítése és modernizálása a háború után.

A Sárospataki Teológia feloszlatása után megpályázta Alsóvadász lelkészi állását. Maguk az alsóvadászok sem akarták elhinni, mily nagyhírű professzor foglalta el lelkészi széküket. Itt érték a vádaskodások 1952-től, több közügyet és személyi egzisztenciáját érintő hátrányos megkülönböztetés. Beszéljenek helyettem az akkori dokumentumok kivonatai a teljesség igénye nélkül. „Dr. Koncz Sándor alsóvadász lelkipásztor által az 1960. november 10-én megtartott egyházmegyei közgyűlésen elmondott felszólalása miatt Esperes Úr nevezett lelkipásztor ellen fegyelmi eljárás lefolytatását rendelte el. Az Abaúji Református Egyházmegye Elnöksége által megszületett a végzés, az elnökség megállapította, hogy Koncz Sándor alsóvadász lelkipásztor – e minőségben – az utóbbi években ismételt megnyilvánulásaiban (felszólalások, beadványok, stb.) jelentősen és károsan érinti egyházunk szolgálati egységét, belső rendjét és nyugalmit, s ezért egyházi közérdekből az áthelyezési eljárás lefolytatása látszik indokoltnak”⁸ 1960. augusztus 23-án diósgyőri osztálytalálkozóján megtiltja teológiai előadásának meg-

⁶ Evangélikus Élet VII. évfolyam, 3. Szám. 7. Oldal (1939. Január 21.)

⁷ S.R.K.T.G.Y.L., dr. Koncz Sándor Levéltára, Sárospatak

⁸ S.R.K.T.G.Y.L., dr. Koncz Sándor Levéltára, Sárospatak

tartását a püspök úr. „Ez volt életemben az első eset, hogy tanulmányi teológiai előadáshoz nem kaptam engedélyt“ írja öniróniával.

Majd közel négy év múlva meghozta az egyházmegyei közigazgatási bíróság végzését, amelyben megszüntette az áthelyezési eljárást dr. Koncz Sándor ellen.

E nehéz időkben is ember tudott maradni. Segítették ebben családtagjaik, bel-
földi, külföldi barátai, vele együttérző lelkésztársai. Darányi Lajos püspök úrnak írott levele is erről vall. „Ma igen sok öröm ért, Barhtól kaptam egy nagy levelet. Érdemes lenne mind a másfél sűrű gépeléses oldalt lefordítani. Arra írt, hogy köszöntöttem 75. születési napján Chicagóból megjött egy újtestamentomi angol fordítás, remek bevezetésekkel. Újabb Albert Schweitzer könyvek érkeztek, s szeretnék hozzá kijutni Lambarenebe, hogy legújabb világbéke tanulmányát megismerjem, s újra személyes hatása alá kerüljek.“⁹

Ezen óhaja nem teljesülhetett, a renitenskedő nem léphette át dél és nyugat felé a határt. Megkapta viszont Csehszlovákiába családja részére a beutazást. Egy hónapot töltöttek az általa nagyon szeretett Özörényben, ismerkedtek környékével.

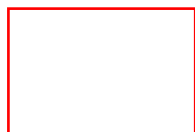
„Munkálkodását az élő reménység határozta meg.“ Felnőtt fejjel értettem meg az 1953-ban számunkra választott konfirmációi igénk mondanivalóját: „Én vagyok az út az igazság és az élet.“ Felnőttként tapasztaltam meg, hogy a határozottság, a szigorúság, az egyenesség milyen sebezhető érző szívet takar. Hetedik voltam, amikor először kezembe adta egyházunk jegyzőkönyvét, amely felkeltette érdeklődésemet. Észrevette mennyire kötődöm szülőfalum múltjához, jelenéhez. Sárospatakra kerülésével rendszeres látogatója lettem a levéltárnak. Megjelenhetett két könyvem, hogy a tudományos pályára léphettem, dr. Koncz Sándornak is köszönhetem. Fáradhatatlanul végezte a reá bízott feladatokat, alkotóan és kreatívan munkálkodott. Hozzáértéssel nyúlt a tudományos teológiai témákhoz, semmit sem tartott magától idegennek, amellyel egyházát szolgálhatta.

Egyéniség volt és egyéniségét mindvégig megőrizte. 1966-tól Sárospatakra visszakerülve levéltári igazgatóként végezte munkáját haláláig.

Koncz Sándor nem hajolt meg a hatalmasok előtt, nem lett belőle püspök és a mai napig nem kapta meg azt az elismerést, amelyet tudományos munkássága alapján megérdemelne. A tudós professzor nem dacolt a hatalommal, csak kitarzott elvei mellett, mindvégig ember tudott maradni. Az utókorak, napjaink kutatóinak feladata lenne épp ezért, hogy az általam röviden bemutatott életpályának értékeit, kevésbé ismert szakaszait, műveit népszerűsítsék, publikálják és alkotó módon felhasználják.

⁹ S.R.K.T.GY.L., dr. Koncz Sándor Levéltára, Sárospatak

Függelék

Jegyzőkönyv

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) 2000. június 16-18 között rendezett kilencedik, Rozsnyói Övezeti Történész találkozójáról

A rendezvény a ZMTE 1999. évi taggyűlése és Rozsnyó város határozatára Rozsnyó történelmi városházán volt, a két szervezet Zürichben, illetőleg Rozsnyón, 1999. október 1-én kelt felhívása alapján, előzménye néhány kisebb közös rendezvény.

A találkozó az egyesület nyilatkozata és házirendje (mellékelve) szerint rendben megtörtént. Tárgya: közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre. A találkozón két világrész (Ausztrália, Európa) öt országából (Szlovákia, Ausztria, Ausztrália, Magyarország, Svájc) származó előadások voltak. A megjelent 27 szakember 19 előadást tartott (beküldve 1), amelyet 4 kerekasztal beszélgetés keretében megvitattak, bevonva a mintegy 111 főnyi vendéget, akik között a 30 éven aluliak aránya 39 százalék. Az előadók között volt 7 egyetemi tanár és egy MTA doktor. Volt régész, történelmi földrajzos, helytörténész, szociológus, filozófus, történész, tengerész, közgazdász, egyházi és világi szakember. A rendezvény a mellékelt műsor szerint folyt le (az előadások foglatát mellékeljük).

A város polgármestere fogadást adott a vendégek tiszteletére, a Csemadok helyi szervezete egy hangulatos estét szervezett, amelyen magyar és szlovák művészek ízelítőt adtak a vidék kultúrájából.

A rendezvény szakmai szervezése, előkészítése és levezetése a ZMTE tisztje volt. A rendezvény helyi feltételeit (terem, technika, sokszorosítás stb.), valamint egy helytörténeti kirándulást Rozsnyó városa és helyi Csemadok - Szlovákiai Magyar Kulturális és Közművelődési Szövetség - biztosította. A résztvevők valamennyien saját költségeiket viselték, Rozsnyó magyar diákjai a lebonyolítás fáradságos munkája elvégzésében jeleskedtek. Hálaosan köszönjük mindannyiuk munkáját.

A rendezők szándékában áll Rozsnyón az ilyen közös rendezvény ismétlése.

Rozsnyó, 2000. június 18.

Fővédnök

Kardos Ferenc
Rozsnyó város polgármestere

Védnök

Dr. Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)
kandidátus

A találkozó elnöke és társelnöke

Cpt. DDr. Juba Ferencz (Bécs)
a ZMTE alelnöke

Dr. Csámpai Ottó (Pozsony)
kandidátus, a ZMTE alelnöke

Beke Zoltán (Rozsnyó)
a titkárság vezetője, a ZMTE tagja

Felhívás

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti
Történésztalálkozója

Időpont: 2000. június 16-17-18.

Helye: Rozsnyó, történelmi városháza.

Rendező: Rozsnyó Város Önkormányzata, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) és a Rozsnyó és Vidéke Alapítvány.

Fővédnök: Kardos Ferenc mérnök, Rozsnyó polgármestere; ft. Doc. ThDr. Erdélyi Géza a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke; dr. Csihák György a ZMTE elnöke.

Védnök: Prof. dr. Csámpai Ottó, szociológus, egyetemi tanár, ZMTE elnökségi tag; capt. ddr. vitéz Juba Ferencz, tengerészkapitány, ZMTE elnökségi tag; prof. Laco Árpád a Rozsnyói P. J. Safárik Gimnázium igazgatóhelyettese, Lukács József régész, ZMTE elnökségi tag; dr. Szádeczky-Kardoss Irma a történelemtudomány kandidátusa; prof. dr. Zachar József D. Sc. a Magyar Tudományos Akadémia doktora.

Tárgy: Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre.

Előadóként részt vehet: bárki, aki a választott témájában legalább egy dolgozatot közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc. Mivel az előadásokat igyekszünk könyvben megjelentetni, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Dia-, video-, fólia- és könyvvetítő van. Az elhangzott előadások az Egyesület és az előadók közös tulajdona.

Jelentkezés: 2000. április 30-ig a Rozsnyói Polgármesteri Hivatalban, (Szlovákia, 048 01 Rožnava, Šafáriková 29, telefon 00421/942/7323215, fax: 7321710), írásban az előadás címével, időigényével, max. 20 soros összefoglalójával a már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. Aki nem kap május 31-ig elutasító választ, az a találkozón előadhat a kért időben. Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Szállás, ellátás, költségek: Részvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét. Szállás diákszállóban (kb. 4 USA dollárnak megfelelő korona/nap); egészségügyi papírt, szappant, vállfát, törülközőt hozni kell. Lehetőség van szállodai elhelyezésre is (kb. 12 USA dollárnak megfelelő korona/nap). Ezeket a felteteleket a rendezvény előtt és után is néhány nappal biztosítjuk. Kapható napi háromszori étkezés (kb. 5 USA dollárnak megfelelő korona/személy). Az igénybejelentést a jelentkezéssel együtt kérjük, fizetni a helyszínen kell a bejelentkezéskor. Egyéb költségek fizetése a helyszínen.

Rozsnyó megközelíthető vonaton, autóbusszal és közúton is.

Napirend: Kezdés június 16-án 9 órakor, zárás június 18-án 15 órakor.

A háromnapos rendezvény részleteiről a helyszínen adunk tájékoztatót.

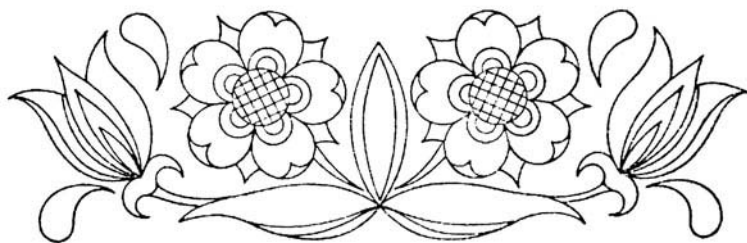
A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes. Minden érdeklődőt is - saját költségére - szeretettel vár a Rendezőség.

Zürich, Rozsnyó 1999. október 1.

dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Kardos Ferenc mérnök
polgármester

dr. Szádeczky-Kardoss Irma
védnök

Nyilatkozat

Emberi szeretet, szalainai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzén bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenek előtt - a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Házirend

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyalagosságukat őrizték meg, és jó-hiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! - Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Elnökség

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti Történésztalálkozója
Rozsnyó, 2000. június 16-18**

Tárgy: Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre

MŰSOR (Tervezet)

8.00-9.00 Érkezők fogadása, felvétel

16. péntek **Levezetőelnök:** dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, Zürich

9.00-10.50 **Ünnepélyes megnyitó:** Kardoš Ferenc mérnök, Rozsnyó polgármestere, fővédnök; ft. Doc. ThDr. Erdélyi Géza, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház püspöke, fővédnök; Laco Árpád, a Rozsnyói P. J. Šafárik Gimnázium igazgatóhelyettese, védnök; mgr. Palcsó Attila, a Rozsnyó és Vidéke Alapítvány elnöke, védnök.

Himnuszok. Házirend. A találkozó elnökségének megválasztása. Bemutatkozás

Levezetőelnök: cpt. DDr. vitéz Juba Ferencz történész, Bécs, ZMTE

11.00-11.25 **Előadás:** Rimaszombat, Özörény és Alsóvadász kapcsolata 25'
Előadó: Cs. Kovács Ágnes neveléstörténész, Miskolc

11.25-11.50 **Előadás:** Népek közötti gazdasági kapcsolatok a Kárpát-medencében (különös tekintettel a Felföld és a Magyar Alföld népi kapcsolataira) 25'

Előadó: Dr. Viga Gyula megyei múzeum-igazgatóhelyettes, Miskolc

12.00-12.25 **Előadás:** Észak Kárpát-medence történelmi és kultúrtörténeti jelentősége 25'

Előadó: Dr. Darai Lajos Mihály kandidátus, főiskolai tudományos főigazgató-helyettes, Székesfehérvár, ZMTE

12.25-13.00 **Kerekasztal beszélgetés:** Közös jelen, múlt és jövő a Kárpát-medencében, különös tekintettel a Felvidékre 35'

Résztvevő: Beke, Csámpai, Darai, Erdélyi, Cs. Kovács, Kardos, Laco, Lukács, Palcsó

Levezetőelnök: Dr. Csámpai Ottó kandidátus, etnopszociológus, a Nagyszombati Egyetem h. tanszékvezetője, Pozsony, ZMTE	
14.00-14.30	<p>Előadás: A Felvidék-régió agrárgazdasága a 18-19. században (diavetítéssel) 30'</p> <p>Előadó: Dr. Frisnyák Sándor tanszékvezető egyetemi tanár, a MTA doktora, Nyíregyháza, ZMTE</p>
14.30-14.50	<p>Előadás: Zsigmondy hévízfeltárásai a Felvidéken a 19. században (diavetítéssel) 20'</p> <p>Előadó: Dr. Gööz Lajos kandidátus, főiskolai tanár, Nyíregyháza</p>
15.00-15.20	<p>Előadás: Dr. Peja Győző tájkatató munkája a Felvidéken (diavetítéssel) 20'</p> <p>Előadó: Dr. Kókai Sándor kandidátus, főiskolai docens, Nyíregyháza, ZMTE</p>
15.20-15.30	<p>Előadás: A Felvidék történeti földrajza c. könyv és dr. Kocsis Károly geográfus Szlovákiáról készített etnikai térképe (diavetítéssel) 10'</p> <p>Előadó: Dr. Frisnyák Sándor tanszékvezető egyetemi tanár, a MTA doktora, Nyíregyháza,</p>
15.40-16.05	<p>Előadás: Kutatási eredmények a szlovákiai magyarság népállományaának számontartása terén 25'</p> <p>Előadó: Dr. Szabó A. Ferenc kandidátus, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tanára, Budapest</p>
16.15-17.00	<p>Kerekasztal beszélgetés: Összefüggések a Felvidék agrárgazdasága és népesedési viszonyai között</p> <p>Résztevő: Csámpai, Juba, Goöz, Frisnyák, Kókai, Szabó, Viga</p>
17.10-18.10	<p>Előadás: Krónikáink és a jogtörténet</p> <p>Választ kérdésekre 60'</p> <p>Előadó: Dr. Szádeczky-Kardoss Irma kandidátus, Budapest, ZMTE</p>
19.00-20.00	Polgármesteri fogadás. Meghívott a találkozó valamennyi beiratkozott részttevője
20.00-22.00	Tábortűz a Csemadok-udvarban (Nagy-Csucsomi utca 17, Rozsnyó)
17. szombat	Levezetőelnök: Dr. Szádeczky-Kardoss Irma kandidátus, Budapest, ZMTE
9.00-9.20	<p>Előadás: Csak úgy Gömörből, Gömörben, de Gömöről 25'</p> <p>Előadó: Takács József történész, Tiba</p>

9.25-9.50	Előadás: Misterium Hungarorum Előadó: C. Tóth János történész, Budapest	25'
10.00-10.25	Előadás: A zempléni fejedelmi sír és feltárása Előadó: Lukács József régész, Kassa, ZMTE	25'
10.25-11.25	Előadás: Híres tengerészeink a Felvidékről Előadó: cpt. DDR. vitéz Juba Ferencz történész, Bécs, ZMTE	60'
11.25-11.50	Előadás: A sajógömöri iskola története Előadó: Gömöri Kovács István helytörténész, Rozsnyó	25'
12.00-13.00	Kerekasztal beszélgetés: Gondolatok a Felvidék történelméről Résztvevő: Csámpai, Gömöri, Juba, Kósa, Lukács, Szabó, Takács, C. Tóth	
14.00-18.00	Kirándulás, városnézés. Kiírás a falitáblán	
<hr/>		
	Levezetőelnök: Lukács József régész, Kassa, ZMTE	
19.30-20.00	Videofilm: A hunok völgye Svájcban	30'
20.00-20.40	Előadás: Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben (Val d'Anniviers Wallisban) (írásvetítővel és diavetítéssel) Előadó: Dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, Zürich	40'
20.50-21.30	Előadás: A kunok útján Belső-Ázsiában (diavetítéssel) Előadó: Prof. dr. Kósa Géza történész, Melbourne	40'
21.30-22.00	Válasz kérdésekre	30'
18. vasárnap	Levezetőelnök: Dr. Csámpai Ottó kandidátus, etnoszociológus, a Nagyszombati Egyetem h. tanszékvezetője, Pozsony, ZMTE	
9.00-9.25	Előadás: Szláv!!! Szláv! Szláv. Szláv?... Előadó: Takács József történész, Tiba	25'
9.25-9.40	Előadás: A turistaság Rozsnyón Előadó: Román Tibor, helytörténész, Rozsnyó	15'
9.40-9.55	Előadás: Villanyfény Rozsnyón Előadó: Román Tibor, helytörténész, Rozsnyó	15'
9.55-10.10	Válasz kérdésekre	15'
10.20-10.50	Előadás: Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonómia, magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés. (Társadalom-elméleti előadás) Előadó: Dr. Csihák György a ZMTE elnöke, Zürich	30'
10.50-11.50	Kerekasztal beszélgetés: Nép, nemzet, nemzetiség, kisebbség, önrendelkezés - mint elméleti fogalmak Résztvevő: Beke, Erdélyi, Juba, Kardos, Laco, Lukács, Palcsó, Szabó, Szádeczky	

12.00-13.00 A Találkozó iratainak elfogadása és aláírása
Ünnepélyes befejezés: elnökség, védnökök, Kardos Ferenc mérnök, Rozsnyó polgármestere. Szózat.
Beküldött előadás: Dr. Boros László kandidátus, főiskolai tanár, Nyíregyháza: A Felvidék szőlő- és bortermése

Tájékoztató

A rendezvény színhelye:

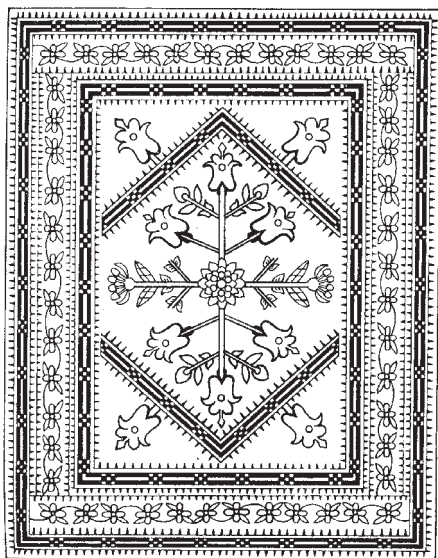
Rozsnyó, történelmi Városháza, Bányászok tere

Étkezés: a Városháza földszintjén a „Három Rózsa“ vendéglőben
(reggeli 8-9-ig, ebéd 13-14-ig, vacsora 18-19-ig).

A rendezvényen a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
házirendje érvényes.

Beiratkozás (szállás, étkezési jegy, stb.) a helyszínen, naponta 8-tól.

Megjegyzés: ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
MTA = Magyar Tudományos Akadémia

Az előadások tartalma

Boros László (Nyíregyháza)

A Felvidék szőlő- és bortermelése

A szakirodalomban a Felvidék vagy Északnyugati-Felvidék földrajzi körülhatárolása némi bizonytalanságot mutat, több megközelítésben történik.

Előadásomban, ill. ezen összefoglalóban azt a 49 ezer km²-t vizsgálom, amely ma megegyezik a Szlovák Köztársaság területével.

Az erős függőleges tagoltság, a terület nagy részére jellemző zord klíma (7-8 °C alatti évi középhőmérséklet) következtében a Felvidék középső és északi része nem nyújt igazán lehetőséget a hő- és fényigényes szőlő nagyobb arányú elterjedésére. Csupán Pozsony térségében, a Kiskárpátok lejtőin és egy keskeny, középhegységekkel, élénk relief energiájú dombsági és medencékkel tagolt déli sávban alakult ki a történelem során szőlőtermesztés.

Ezen Ny-K irányban hosszban elnyúló zónában már az Árpád házi királyok idején, majd később az Anjouk korában megjelent, majd egyre nagyobb tért hódított a szőlő. Pozsony környékén és Zemplénben - a kedvező természetföldrajzi tényezők hatására - minőségi bort állítottak már akkor elő. Ezt többek között az is bizonyítja, hogy Nagy Lajos királyunk pozsonyi bort hozatott lakodalmára, s Pozsony lett az egyik legjelentősebb borkereskedő városunk. A török megjelenése - az addig vezető borvidékünk, a Szerémség elvesztése után megnőtt a Tokaj-hegylajai, s ezen belül a ma Szlovákiához tartozó Szőlőske és Kistoronya bortermelése is. Ez utóbbi borvidékekről elsősorban kassai, eperjesi, löcsei, késmárki, bártfai kereskedők révén jutott el a bor Lengyelországba és az orosz cárok udvarába.

A kapitalista termelés kibontakozása idején, 1865-ben a szőlő az összes földalapról Pozsony megyében 1,17 %-kal, Barsban 0,91 %-kal, Hontban 2,24 %-kal, Gömörben 0,22 %-kal, Nyitrában 0,86 %-kal részesedett. Ezen időben Pozsony megyében 29 ezer, Nyitrában 23 ezer, Barsban 11 ezer, Hontban 20 ezer hl bort szüreteltek. 1867-ben a szőlőterület nagysága alapján a megyék sorrendjében Hont a 18. (5391 hektár), Pozsony a 20. (5013 hektár), Nyitra a 22. (4568 hektár) helyet foglalta el.

Az 1860-as években a felvidéki városok közül jelentős bortermelő helynek számított Pozsony, Bazin (1864-ben 8688 hl), Modor (5430 hl), Szentgyörgy (4778 hl), de említést érdemel Korpona, Szokolca és Kassa is.

A filoxéravész követően, 1897-ben Bars megye 1126 hektáros szőlőterületével szemben ekkor 690 ha szőlőt tartottak nyilván (a parlag csupán 25 ha).

1910-ben a szőlők aránya az összes földalapról Bars megyében 1,0 % (=2039 ha), Gömör-Kishontban 0,22 % (=775 ha), Hontban 1,5 % (=3109 ha), Pozsonyban 1,3 % (=5053 ha), Abaúj-Tornában 0,5 % (=1231 ha).

1961-ben 17 ezer, 1970-ben 22,9 ezer ha szőlőterületet tartottak nyilván Szlovákia területén. A termésátlagok ezen években 3,1 t/ha, ill. 5,4 t/ha. A termőszőlők 82,8 %-a borszőlő, 3,8 %-a csemege, 13,4 %-a hibrid.

1994-es adatok szerint a Tokaj-hegyaljai borvidékhez tartozó Kistoronyán 225, Szőlőskén 85, Újhelyen (Slovenské Nové Mesto) 73 hektáron termeltek szőlőt. Említést érdemel a felső-bodrogi törpe vulkánokon (pl. a Tarbuckán és a király-hegyen) termelt szőlő- és bor is. Így pl. Királyhelmecen 143, Nagykövesden 96, Bodrogszerdahelyen 84, Szentesen 54, Szomotoron 46 hektáron termelnek kellemes asztali fehér borokat.

C. Tóth János (Budapest)

Misterium Hungarorum

A magyarság eredete, származástörténete, kapcsolatai, állammá szerveződése, majd végleges megtelepedése a Kárpát-medencében számos titkot rejteget. Az előadó nemrég hasonló címen megjelent tanulmánykeretére hivatkozva ezen „titkokból” kíván átnyújtani egy csokorra valót a hallgatónak. Kezdvé a sokat vitatott hun-magyar rokonság kérdésével, az Álmos-mitosszal, a Vérszerződés társadalmi-politikai jelentőségével, majd folytatva az állammá szerveződés, a honfoglalás, a kereszténység felvétele, s a Magyar Királyság kialakulása néhány összefüggésének rövid elemzésével.

Megállapítja, hogy a 9-10. század fordulóján a magyar népcsoportok nem a véletlen játékszája folytán, a besenyők elől menekülve keveredtek a Duna-Tisza tájára, hanem tudatos társadalmi-politikai közmegegyezés, jól szervezett diplomáciai-katonai hadművelet eredménye a Kárpát-medence elfoglalása és a magyarság végleges hadművelet eredménye a Kárpát-medence elfoglalása és a magyarság végleges letelepedése a térségben. Az sem a véletlen műve, hogy az egykori lovas nomád állam képes volt az átalakulásra, s a „szent királyok nemzetsége” egyetemes értékű és érvényű gondolatokkal gazdagította nemcsak a magyarság, hanem az egész térség népeinek műveltségét. Az előadó megkísérli bemutatni a mögöttünk hagyott évezredünket átjáró, s talán jelenünket, jövőnket is befolyásoló, a világon egyedülálló Boldogasszony-kultusz és Regnum Marianum, Szent Korona és koronaeszme kialakulását, fejlődését és azok szerves összefüggéseit.

Csihák György (Zürich)

Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonomia

A fajta, a nép, őseredeti alakulás, a nemzet történelmi fejlődés eredménye. A magyar nemzet a Szent Korona népe - nem etnikai, nem politikai képződmény,

hanem közjogi és szellemi állapot, fogalom. Semmi köze a jóval később kialakult sovén nemzetfogalmakhoz.

A mai magyar élhet Magyarországon és élhet nemzetiségként. Ez utóbbi lehet saját akaratából és élhet így kényszerből, és mindkét csoport élhet tömbben és szórványban.

Magyar a Kárpát-medencében nem kisebbség, hiszen egyfelől hazája a Szent Korona, másfelől ma már a nemzetközi joggyakorlat a kisebbség fogalmán a bevándorlókat érti (török vendégmunkás Németországban, orosz betelepülő a balti államokban, stb.). Őstelepes sehol sem kisebbség (baszkok, frizek, katalánok, dél-tiroliak stb.), hanem - ha kell külön fogalom rájuk - akkor pl. nemzeti közösség. A tárgy magyar szakértői - ilyenek csak Romániában és Szlovákiában vannak - ezt állandóan, nyomatékosan hangsúlyozzák.

Csihák György (Zürich)

Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben (Val d'Anniviers Wallis-ban)

Az anniviardok hun leszármazottnak tartják magukat. Sajátos történelmi legendáikkal, szokásaikkal, népművészetükkel, nyelvükkel, embertani tulajdonságaikkal eddig több mint százhusz tudományos munka foglalkozik.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület szervezésében végzett vizsgálatok, televíziós felvételek során 1990-ben, rögzítettünk egy rovásírásos feliratot Pinsec (a helyiek kiejtése szerint Penszék) falu egyik faházának tetőtartó gerendáján.

A ház tulajdonosa Salamin Albert - régi magyar név. A ház építőanyaga lucfenyő és vörösfenyő, kivágásuk valószínű dátuma 1538-1558.

A rovásírás használata a völgyben ma is mindennapos. Családjeleik megtalálhatók a házakon, használati tárgyakon, néhol az állatokon.

A mellékletek tartalmazzák Zürich város dendolaborjának jelentését, a talált írás helyzetét érzékeltető képeket és rajzokat, valamint több írást összehasonlító táblázatot - és számos kultúrtörténeti érdekességet.

Cs. Kovács Ágnes (Miskolc)

Az Abaúj megyei Alsóvadász kapcsolata Gömörrel

Két nagy egyéniségen keresztül kötődik Alsóvadász Gömörhöz, Tompa Mihály és dr. Koncz Sándor által. Tompa Mihályt 1847. szeptember 27-én szentelték papá a község templomában. Dr. Koncz Sándor teológiai professzor, egyetemi magántanár Diósgyőrben született 1913-ban, ötgyermekes családban. Édesapján keresztül Diósgyőrhez, édesanyja által a felvidéki Özörényhez, Pelsőchöz kötötték családi szálak.

Ösztöndíjasként tanulmányokat folytatott külföldi egyetemeken: 1933-ban Baselen, 1935-36-ban Glasgow-ban és 1937-ben Berlinben. Hazatérve fiatalon 1939-ben a teológia doktorává avatják, még ez év őszén a budapesti Kálvin téri templomban lelkésszé szentelik. A 30-as évek derekán két könyve jelent meg: Teológiai dualizmus Bart teológiájában (Sárospatak, 1936) és Kierkegaard és a világháború utáni teológia (Debrecen, 1938).

Nagyobb értékű, ma is sokak által használt műve a Hit és vallás, A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása (Debrecen, 1942). Ez igen alkalmas arra, hogy a modern teológia történetéhez vezérfonalat adjon. 1947-1952 között a sárospataki teológia professzora, 1952-1965 időszakában először helyettes, majd megválasztott lelkipásztor Alsóvadászon. 1966-tól a Sárospataki Tudományos Gyűjtemények Levéltárának igazgatója haláláig, 1983. április 1-ig.

Dr. Koncz Sándor nem hajolt meg a hatalom előtt, nem lett belőle püspök, de a mai napig nem kapta meg azt az elismerést, amelyet tudományos munkássága alapján megérdemelne. A tudós professzor nem dacolt a hatalommal, csak kitarított elvei mellett. Az elvei melletti kitartás bőszen viharként egy fenyőhöz hasonlóan kettészakította tudományos pályáját, derékba törte. Így került Alsóvadászra.

Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)

Észak Kárpát-medence történelmi és kultúrtörténeti jelentősége (kutatási vázlat)

Észak Kárpát-medence az első mezopotámiai telepeseiktől a keltákig.

A szkíta népek jelenléte Észak Kárpát-medencében. Észak Kárpát-medence a rómaiak pannóniai és dáciai jelenléte idején.

Az avar korszak Észak Kárpát-medencei folytonossága az Árpád vezette honfoglalásig. Az Árpád vezette honfoglalás észak-magyarországi első szakaszának történeti és kultúrtörténeti okai és következményei.

Észak-Magyarország Aba Sámuelről Csák Mátéig és a Dózsa-féle polgárháborúig. A Királyi Magyarországnak az Erdélyi Fejedelemség melletti kultúra őrző funkciói a Török Birodalom magyarországi hódításai idején. Politikai és tudományos szabadságvágy és kuruc virtus Észak-Magyarországon az osztrák uralkodók elnyomásával szemben. Pozsonytól Patakig és Széphalomig, a magyar egyetemi kultúra megteremtése Észak-Magyarországon, valamint a polgárosodás szlovák ellenzői. Észak Kárpát-medence nagy része Magyarországtól való elszakításának következményei. A több nép, nyelv, nemzet és kultúra egységes fejlődésének esélyei Szlovákiában.

Frisnyák Sándor (Nyíregyháza)

A Felvidék mező- és erdőgazdasága a 18-19. században

A Felvidék-régió 18-19. századi mező- és erdőgazdaságát a korabeli ország- és vármegyeleírások (Bél M. 1984, Fényes E. 1847, Magda P. 1819, Vályi A. 1796-1799). Az investigatiókról készült tanulmányok (Udvari I. 1990, Udvari-Takács P. 1993, 1994, Viga Gy. 1990), a történeti statisztikai és a kartográfiai források (Bedő A. 1896, Benda Gy. 1973), alapján foglaljuk össze.

A 18. századi könyvészeti forrásanyag a mező- és erdőgazdasági földhasználat jellemző sajátosságait tárja fel, általában az összesítésre és elemző-összehasonlító vizsgálatokra alkalmas statisztikai bázis nélkül. Az első statisztikák, pl. az 1786-1789-ben készült kataszteri felmérések nem teljesek, csak az adó alá eső (a nemesi földek nélküli) szántó-, rét- és szőlőterületekre terjednek ki, a legelők és az erdők nagyságát nem határozzák meg. A 18. század végéről és a 19. század elejéről a teljes mezőgazdasági terület és egyes művelési ágak nagyságát M. J. Lichtenstern osztrák földrajztudós közli a Habsburg Birodalom agrárgazdaságáról írt munkájában (Benda Gy. 1973). Lichtenstern statisztikai adatait először Theodor Link „Kleine Geographie Ungarns“ című könyvében használja fel (1817), majd megjelennek a magyar szerzők munkáiban is. A 19. századi magyar leíró statisztikában (és enciklopédikus művekben) megjelennek az egyes országrészekre, vármegyékre és kisebb térségekre vonatkozó adatok, igen nagy részletességgel, 1865-től közszépi bontásban is. Az 1865-ben Budán kiadott „Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjővedelme“ című helytartótanácsi statisztika, amelyet előadásunk összeállításánál és a szemléltető tematikus térképek szerkesztésénél alapvető forrásként használtunk, igen alkalmas egyes régiók, így pl. a Felvidék 19. századi mező- és erdőgazdaságának rekonstruálására.

Az előadás a 63000 km-es Felvidék-régió 18-19. századi térszerkezetét, a mező- és erdőgazdálkodás területi tagozódását és hatékonysági mutatóit vázolja fel.

Gömöri Kovács István (Sajógömör)

A Sajógömör-i iskola története

A legrégebb adatok feljegyzése. A középkori iskola kialakulása. A Bach-korszak. A polgári iskola megszervezése. A hontalanság évei. Az iskola újranyitása. A jelenlegi helyzet.

Juba Ferencz (Bécs)

Híres tengerészeink a Felvidékről

Nagy Lajos királyunk 1382-ben a zárai szerződésben megkapta Velencétől az Adria egész északkeleti partját. Ürményi fiumei kormányzó 1820-40-es években

megkezdte a fiumei kikötő kiépítését. Az 1797 évi campoformioi szerződésben visszatért Dalmácia. Fiumében az általunk adományozott telken 1866-ra megépült az Új Haditengerészeti Akadémia. Szigyártó Vilmos tökéletesítette a tájolólt. Faragó Ödön tengerészkapitányt, a kínai tengerészeti vám igazgatóját kínai császári mandarinná nevezték ki. Kompolthy Tivadar utazásairól könyveket írt, szerkesztette a „Veszprémi Független Hírlap“-ot, Balatonalmádit fürdőhellyé fejlesztette. Fia Jób, mint kínai postaigazgató is kínai császári mandarin lett. Semsey Gusztáv a „Frundsberg“ fregattal kiépítette kereskedelmi kapcsolatainkat Indiával. Ferenczy Béla a XIV. torpedónaszádot Budapestre és Bécsbe hozta az 1885 évi országos kiállításra. Gonda Béla kidolgozta a Vaskapu szabályozás terveit és kiépítette Fiume kikötőjét, megalapította az „Adria“ egyesületet. Scharbert Gyula megépítette a „Szent István“ csatahajót és a tengerfosztott országban az első Duna-tengerhajót, a „Budapestet“.

Lehár Ferenc tengerész-karmester a fiumei tengerészkaszinóban bemutatta első operettjét, a „Kukackát“. Lucich Károly 1914-től 1918-ig a Dunafлотilla parancsnoka, 1918-tól Fiume tengervédjének a megteremtője. Rövidi Maxon Róbert a „Szent István“ csatahajó süllyedésekor 90-ed magával megkísérelte a hajó megmentését a gépházból. A hajó felfordulásakor oda bezárva áldozták hősi életüket. Vitéz Bornemissza Félix hős tengerészeti repülő, Wulff Olaf vezetésével részt vett a folyamórség megteremtésében, majd a Szabadkikötő igazgatója. 1944. X. 15-től Mauthausen foglya. Holop Adolf Trianon után hosszújáratú hajóinkon évtizedig parancsnok, majd a tengerész tisztképző akadémián a navigáció professzora. Szakíró.

Kósa Géza (Melbourne)

A kunok útján Belső-Ázsiában

Egyesek szerint a palócok a kunok leszármazottai, tehát így nagyjából beletartozik a gömöri tájegység témájába. Az előadás lényege a diavetítésekben van. A színes diákat magam készítettem a kunok őshazájában, Belső-Mongóliában, s a vándorlásaik során érintett mai ujgurok területén, Sinkiangban (régi nevén Kelet-Turkesztán). A Kínai Tudományos Akadémia kutatócsoportjának tagjaként részt vettem egy expedícióban az említett területen, s ez alkalommal készítettem a felvételeket.

Kókai Sándor (Nyíregyháza)

Dr. Peja Győző tájkatató munkája a Felvidéken

Peja Győző (1907-1983) egykori Kossuth-díjas igazgató, tudós-tanár, geográfus és geomorfológus az 1950-es évek szellemi, tudományos életének egyik leg-

nagyobb tekintélyű egyénisége volt Miskolcon. A több mint fél évszázados pedagógiai munkásság, a földrajzi megfigyelések, tanulmányok és cikkek megjelenítése, a festőecset izgató vagy nyugtató színei egyaránt a sokoldalú tudós emlékét idézik, aki a miskolci Kilián-gimnázium kiemelkedő vezetője, hírnevének megteremtője volt. Gimnáziumi igazgatóként sem feledkezett meg a geográfia műveléséről, a tudományos kutatásokról, elsősorban a geomorfológiai vizsgálatok folytatásáról, hozzájárulva szűkebb szülőföld földrajzi megismeréséhez. Napjainkig helytálló megállapításai a helytörténeti és tájtörténeti kutatások alkalmával, különösen a földhasznosítás, a természeti erőforrások feltárása, valamint az emberi alkalmazkodás, tájhasználat és tájtalakítás folyamatának vizsgálatakor nélkülözhetetlenek.

Peja Győző tájkutató munkájában az általános és a specifikus földrajzi kettőssége tükröződött, akár a Makó környéki táj geomorfológiai jellemzését, akár a Felvidék mikro- és makrotájainak (pl. Ecskendi plató, Nógrádi-medence, Bükk hg. És tágabb környezete stb.) máig helytálló természetföldrajzi szintézisét végezte. Vallotta, hogy a geomorfológusnak fel kell ismernie a táj életére és fejlődésére ható általános törvényszerűségek mellett a különöst (az egyedit), amely szintén maradandó nyomokat hagy, s a mikro- és makrotájak sokszínűségét biztosítja. A geomorfológus feladat sem lehet más, mint fáradhatatlanul bővíteni tudását, a táji ismereteket, amelyek segítségével elmélyülhet a tudományágakban (ill. ezek egy kis szeletében), s kitartó szorgalommal hozzájárulhat a geográfia fejlődéséhez.

Geográfiai munkásságát áttekintve (különösen tudományos értekezéseiben) érződnek a fenti gondolatok és törekvések, a doktori disszertáció - Az Ecskendi-plató és környékének geomorfológiai viszonyai címmel 1932-ben jelent meg - gondolataitól és megsejtéseitől a kandidátusi disszertáció - Adatok az agyagos-homokos területek felszínformáinak ismeretéhez (1958) - mélyreható elemzésein át, az 1975-ben megjelent összegző munkáig (Geomorfológiai megfigyelések az Északi-középhegységben). Geomorfológiai vizsgálatait önállóan, műszerek és segítőtársak nélkül végezte, különösen nagy hangsúlyt fektetve a terepbejárásokra. Ars poetikájának alapját jelentette, hogy a geomorfológusnak mindig saját kutatásaira és megfigyeléseire kell támaszkodnia, amikor egy természeti táj geomorfológiai szintézisét adja úgy, hogy a többi tudományág (pl. klimatológia, hidrogeográfia stb.) kutatási eredményeit is felhasználja és beépítse.

Peja Győző vizuális típusú egyéniség volt, így képekben és rajzokban gondolkodott, kitűnő szerkezeti vázlatokat, háromdimenziós tömbszelvényeket készített, amelyeken a felszín mikro- és makroformáit rögzítette. E tömbszelvények - amelyek készítését Cholnoky Jenő professzortól tanulta a Budapesti Tudományegyetemen - részben állapotrajzok (pl. arlói fejlődési folyamatokat ábrázolnak kelemérei Mohos-dűlő suvadásrendszere tektonikus lépcsőkkel, a Zempléni-hegység, illetve a Diósgyőri-medence kialakulása stb.).

Tudományos munkáit a korrektség, az alapos helyismeret és a szakmai tudáson alapuló magabiztosság hatja át, melynek köszönhetően Peja Győző napjainkig meghatározót és maradandót alkotott, jól igazodva az 1950-es években uralkodó geomorfológiai kutatásokhoz, így Bulla Béla és Láng Sándor mellé felzárkózva legjelentősebb geomorfológusaink közé kerülhetett.

Lukács József (Kassa)

A zempléni ó-magyar fejedelmi sír

Az 1956 és 1957 évben a Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Intézete azzal bízott meg, hogy végezzek el Zemplén megye területén terepszemlélt és felméréseket. Ennek keretében Zemplén község határában több kurgánra bukkan-tam, amiről jelentés készítettem. Ezek alapján már 1958 évben megkezdte Dr. Budinszký-Krička. a jelzett hely feltárását. Az ásatások eredményesnek mutatkoztak, mert rövid időn belül a legnagyobb honfoglaláskori lelet került elő.

Ez egy ó-magyar honfoglaló fejedelmi sír, amely a feltárás során a 4. Sz. kurgán elnevezést kapta. Az előadásom keretében bemutatom a feltárási munkálatokat egészen a sír kiemeléséig, amit kiegészítetek dia-felvételekkel és kísérő szöveggel. Továbbá elmondom a Szlovák tudományos Akadémiának az álláspontját s érvelésüket, hogy miért tartják ezt fejedelmi sírnak. Ehhez kapcsolódnak az akkori álláspontok, amely a sírt mint fejedelmi temetkezést elvetette, s csupán egyszerű vitéz-sírnak nézte. Meg kell azonban említenem, hogy több kutató meg van győződve arról, hogy egy komoly leletről van szó és a talált gazdag lelet egy eltemetett magyar fejedelemre utal. Ilyen értelemben nyilatkozott magyar részről Dr. Fettich Nándor, Dr. Csalán Dezső, szabó János Győző stb., de szlovák részről is Dr. Točik, Dr. Pásztor János és maga Dr. Budinszký-Krička is. Ezek után én megpróbálkoztam a tudományos köröknek több személyt meggyőzni arról, hogy nézzék át még egyszer az anyagot s javítsanak álláspontjukon. Sajnos minden próbálkozásom eredménytelennek mutatkozott.

Újból ismertetni kell ezt a már lassan elfelejtett leletet a magyar tudományos társulattal. Nem szabad elfelejteni egy ilyen ritka bizonyító anyagot, ami igazolja a magyar történelem magyarázatának helyességét.

Román Tibor (Rozsnyó)

A turistaság Rozsnyón

A helyi és részben gömöri, szervezett turistaság viszontagságos útjáról, annak lassan formálódó eredményeiről e több nemzetiségű tájon. Hézagos bemutatója a múlt század első felének, valamint a turista kalauz ismertetése nagy vonalakban.

Román Tibor (Rozsnyó)

Villanyfény Rozsnyón

A város és tágabb környékének villamosításáról, a helyi (városi) villanytelep megépítése, menete és beszüntetése - dióhéjban. A gondolatokat a villamosítás történetéből téptem ki, amelynek forrásai a Sajóvölgyi Villamos r. t., a mai áramszolgáltató vállalat archívuma, a volt alkalmazottak magángyűjteményei, emlékezései és a korabeli sajtó voltak. A helyi sajtóból felhasználtam: a Rozsnyói Híradó (1895/6) A Sajó Vidék (1898-1943), Rozsnyói Hírlap (1929/30), a Sajóvölgyi Szemle (1934/5), Šafárikov kraj (1933-47) hetilapokat.

Szabó A. Ferenc (Budapest)

Kutatási eredmények a szlovákiai magyarság népállományának számontartása terén

A tanulmány (előadás) összefoglalja a felvidéki magyarság demográfiai helyzetéről írt legfontosabb munkák eredményeit. Megállapítja, hogy a magyarságnak ezt az ágát gondos figyelemben részesítette mindig az értelmiség. Nem a hangzatos frázisok, kijelentések, hanem a szakszerű, tudományos anyaggyűjtés jellemezte már a két világháború közötti helyzetet is, amikor Borsody István, Szalatnay Rezső és társaik tevékenykedtek.

A kommunista Csehszlovákia időszakában a felvidéki tudományosságnak számtalan nehézséggel kellett megküzdenie. Amikor azonban lehetőséggé vált, azonnal megindultak a kutatások a kitelepítéstől, a „lakosságcserétől” megtizedelt magyar nemzetiségű lakosság számbavételére. 1968 után már csak visszaszorítani, de nem megakadályozni lehetett az ez irányú kutatásokat. A hazai szerzők mellett a külföldi, elsősorban magyarországi, de nyugati kutatók is monográfiákat írtak a kérdésről. Így rimelhetett Ölvedi János „Napfogyatkozás”-ára Popély Gyula „Népfogyatkozás”-a. A történészek mellett a jogvédő politikusok is (pl. Duray Miklós) kivették részüket ebből a munkából, amelyet továbbra is a szakszerűség és a tudományos igényesség jellemez. A szerző áttekinti Gyöngyör József, Janics Kálmán, Vadkerty Katalin, Mihályi Géza, Gyurgyik László és a többiek művét, arra a megállapításra jut, hogy áldozatos tevékenységük nyomán ma a szlovákiai magyarok társadalmi és demográfiai folyamatait ismerjük a legjobban a térség magyar nemzetrészei közül.

Szádeczky-Kardoss Irma

**Krónikáink és a jogtörténet I.
A magyar történeti jog elemei Anonymus Gestájában**

Ha krónikáinkat - az európai kultúrtörténelemben - nem csak a nyugati kultúra elemeivel való összehasonlításban vizsgáljuk, hanem (ahogy ezt emlegetni szokták az országról: kelet és nyugat ütközőpontján) a keleti kultúrával való kapcsolatokat is feltárva, akkor nemcsak a krónikák tényleges tartalmára (a félreértésekre és félremagyarázásokra) derül fény, de az ún. „Finnugor“ kapcsolatok tényleges tartalmára és kapcsolatrendszerére is rávilágíthatunk.

Takács József (Tiba)

Csak úgy Gömörből, Gömörben

Azok földrajzi hagyatékairól szólnék, akikről ma már senki nem beszél. A seci-ekről a türki-ekről, s utódaikról elnevezett helységek, katonai támpontok neveinek eredetéről. Néha-néha el kell kalandoznom kissé más tájakra is, ahonnan ezek az emberek jöttek, de nem túl messzire. Néha nyelvileg is olyan dologra kell hivatkoznom, amelynek eredeti értelme ki vagyon tagadva mindenfajta betűvel írt (írt, és/de nem rovott) „koholmányból“. Mostan csak egy rovás nélküli esetet írok: ki gondolná ma már, hogy az áldozati hely neve: Kioltó. Kissé latinosan: Ciolto, ez lengyelesen és latinosan olvasva: Csoltó.

Takács József (Tiba)

Szláv!!! Szláv! Szláv. Szláv? ...

E beszámolóban a szláv nyelvek bizonyos toldalékairól leszen szó. Vannak, akik durván, erőszakosan állítják e dolgok szláv eredetét, vannak, akik állítják, vannak, akik csak mondják. Egyesek kételkednek. Én a székely rovásírás segítségével bizonyítok. A toldalékok eredetét bizonyítom, s nem azoknak a folyamatoknak az eredetét, amelyek által bizonyos szláv szavak létrejöttek. Szólok néhány kétes eredetű családnévről, majd néhány szláv eredetűnek nyilvánított magyar és német családnévről is. A toldalékok elemzése után számnevek és névmások eredetét bizonyítom.

Viga Gyula (Miskolc)

**Népek közötti kapcsolatok a Kárpát-medencében
(Különös tekintettel a Felföld és a Magyar Alföld népi kapcsolataira)**

Az elmúlt másfél évtizedben számos tanulmányban és két önálló könyvben tárgyaltam azoknak a gazdasági kapcsolatoknak a történetét és néprajzát, amelyek a

két szomszédos nagy táj népeit egymással évszázadokon át összekötötték. A történeti források és a néprajzi kutatások tapasztalatai zavarba ejtő gazdagságban és sokféleségben tanúsítják ennek az együttműködésnek az előzményeit, a Kárpát-medence különböző tájainak, népeinek gazdasági és kulturális szimbiózisát. A tervezett előadás témája a földrajzi feltételekhez alkalmazkodó életmódok miként egészítették ki egymást a történeti Magyarország nagy tájai között, s hogyan változott azok tartalma és jellege a táj átalakításának folyamatában, majd a trianoni határok megvonásának következtében. A tematika tárgyalásának időkeretét első sorban a 18-20. Század időmetszete adja. Az előadás taglalja a tradicionális kapcsolatoknak a gazdasági tényezőit és műveltségi hozadékát, de nagy figyelmet szentel annak is, hogy az egykori érintkezések ma mennyire életképesek, s a 21. Századi - (európai vagy/és regionális) - integráció, pl. a határ menti térségi kapcsolatok keretei között az együtt élő népeké, főleg kis térségek, mennyiben méríthetnek a korábbi együttműködési formákból.

Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn A Magyar Őstörténeti Találkozókon résztvevők száma

Ort Helyszín	aus Ungarn Magyarországról				aus anderen Ländern Más államokból				Total Összesen				Vorträge Előadások	
	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebből ingyen	persönlich személyesen	ingesand beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőr 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6
Szentendre 2001	21	84	105	-	35	154	189	82	56	238	294	82	34	12

Regionaltreffen der Historiker – Övezeti Történésztalálkozók

Ort Helyszín	Vorträge Előadások száma		Teilnehmer - Résztvevők száma				
	persönlich személyesen	ingesand beküldve	Expert szakember	Gast vendég	aus Kontinent világrész	aus Land ország	unter 30 Jahre in % 30 év alattiak %-ban
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	-	23	133	1	5	65
Csikszereida - Szeklerburg 1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereida - Szeklerburg 1997. május	12	-	21	84	1	5	38
Csikszereida - Szeklerburg 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereida - Szeklerburg 1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó - Rosenau 2000. június	19	1	27	111	2	5	39

Ungarisch Historische Schule

A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma

Ort Helyszín	Total Teilnehmer Összesen			davon Referent Ebből oktató			% in Total Összesenből %-ban		Vorträge Eihangzott előadások száma
	Total fő	aus Kontinent világreszből	aus Land országból	Total fő	aus Kontinent világreszből	aus Land országból	Frauen nők	unter 30 Jahren 30 éven aluliak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20
Szentendre 2001	294	4	13	25	1	5	63	79	23

Nach Ländern - Országoként

Land Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998	Tapolca 1999	Felsőőr 2000			Szentendre 2001		
	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	2	-	1	1	1	-	1
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	1	2	1	3	5	-	5
Ausztria	2	2	2	-	4	2	-	1	10	2	12	-	2	2
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	1	1	-	1	1	-	1
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	-	1	1	2	-	2
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	58	53	20	38	54	111	92	95	6	9	15	96	15	111
Németország/Deutschl	6	-	1	4	7	6	6	4	2	-	2	4	1	5
Olaszország/Italia	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Románia	20	14	36	22	50	44	45	57	-	2	2	105	2	107
Svájc	5	2	2	2	4	5	1	1	1	1	2	2	2	4
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	1	-	-	-	-	-	-
Szeged	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	61	3	2	5	28	1	29
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Tab	-	65	-	1	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-
Tapolca	-	-	68	82	70	72	76	41	1	-	1	-	-	-
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	-	1
Ukrajna	-	1	-	2	3	3	-	15	-	-	-	22	2	24
USA	3	3	1	-	-	-	-	3	-	1	1	2	-	2
Összesen	124	178	184	186	225	298	246	289	26	21	47	269	25	294

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

1. **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés. (48 oldal). Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége, Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai.** (275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor). Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal) Kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz. Zürich, 1993. ISBN 1217 4629
6. **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve.** (91 oldal) Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119 oldal). Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal.** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (416 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich. 54 Seiten). Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai.** (224 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történetesztáhlkozó Előadásai és Iratai.** (180 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.** (64 oldal) Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történetesztáhlkozó Előadásai és Iratai.** (152 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9

15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (143 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihák György: Ex Oriente Lux.** (250 oldal) Tanulmány a magyar múltról, jelenről és a jövőről. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (258 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel 44 oldal). Előszó: Claudió Caratsch Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnpszociológiába.** (152 oldal) Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02
20. **Honfoglalásunk és előzményei.** A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (110 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete.** (151 oldal) Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)
22. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról.** (102 oldal) Budapest-Zürich 1999
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság.** (118 oldal) Az előadások szövege. St. Gallen-Budapest, 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen“ című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: 2002. ISBN 963 86100 8 5
25. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (188 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3
26. **Csihák György: A magyar nemzet múltja * Szent István király életműve és a magyar államalapítás * A bambergi lovas * Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma * Magyar - nép - kisebbség.** (94 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1

27. **Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999.** (50 oldal) Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X
28. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II.** (200 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5
29. **Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről.** (56 oldal) Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8
30. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai.** (312 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6
31. **A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozója és Hetedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (284 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0
32. **Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen.** (Regény, 112 oldal) Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2
33. **Csihák György: Magyar nempolitikai írások.** (51 oldal) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X
34. **Kiadvényaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht.** (44 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7
35. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (Szentendre-2001) Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (370 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9
36. **Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási kézikönyv a magyar történelem tanításához.** (612 oldal) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 1 8
37. **Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-Medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre.** (169 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Történésztalálkozó Előadásai és Iratai (Rozsnyó, 2000). Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 2 6

Előkészületben

1. Három magyar történelmi iskola előadásai és iratai
2. Hat magyar östörténeti találkozó előadásai és iratai
3. A sárközi övezeti történésztalálkozó előadásai és iratai

Kiadványaink megtalálhatók minden nagyobb magyarországi könyvtárban és további 70 ország 156 könyvtárában, tehát mindenütt, ahol magyarok élnek vagy tanulnak

Könyveink megvásárolhatók a Heraldika Kiadó könyvesboltjában:

1113 Budapest, Takács Menyhért utca 5.

Telefon/fax: 0036 (1) 20-96-078 – Mobil: 0036 (20) 97-36-120

E-mail: heraldika@elender.hu

és terjesztőinél, valamint:

Kis Magiszter Könyvesbolt

H-1053 Budapest, Magyar u. 40 (a Kálvin térnél)

Telefon és fax: 0036 (1) 327-7797

Egyes példányok megrendelhetők:

H-8660 Tab, **Városi Könyvtár,**

Ady Endre utca 5.

☎ & 📠 00 36 (84) 320 453,

Email: bookstab@matavnet.hu

**Az Egyesület által kiadott könyvek,
a Magyar Köztársaság oktatási minisztere által
T 300730-1676/1999 számon kiadott alapítási engedélyünk és
T 302460-780/1999 számon kiadott indítási engedélyünk szerint,
pedagógus továbbképzési programunk tankönyvei.
A továbbképzésről internetes honlapunkon részletes tájékoztató van:
www.zmte.ini.hu**

ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA

NEMZETI SZEMLELETŰ MAGYAR LEXIKON

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zürich

CH-8047 Zürich, Schweiz, Postfach 502
President: Dr. György J. Csihák

I. kötet	1992.	ISBN 0 9695894 0 9	778 oldal
II. kötet	1994.	ISBN 0 9695894 0 9	785 oldal
III. kötet	1996.	ISBN 0 9695894 2 5	888 oldal
IV. kötet	1998.	ISBN 0 9695894 3 3	573 oldal

A Calgaryban (Kanada) székelő *Lexikon Alapítvány* készítette 1981-től 1998-ig, magyar nyelven. A munkát 70 szerkesztő, 14 szaktanácsadó, 252 cikkíró, 482 adat-szolgáltató, 6 művészi munkatárs, 12 lektor és a törzs 8 munkatársa végezte, összesen 844 személy – az egész világról, a Kárpát-medencéből minden országból. Szerkesztése és kiadása költségeit a világban szétszóródott magyarok fedezték.

A 15 milliónyi, egyetemes magyarság egyetlen, igazán nagyjelentőségű, közös alkotása az utóbbi évtizedekben.

Tulajdonosa 2001 óta a közérdekű Zürichi Magyar Történelmi Egyesület – amely svájci székhelyű és az egyetemes magyarság egyetlen olyan tudományos műhelye, amelyben tovább él a nemzeti történelemkutatás, történelemírás és történelemoktatás.

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Első (Székelyudvarhelyi)
Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai**

ISBN 963 85274 2 0

Tartalom

Előszó		5
Megnyitó		
Ferenczy Ferenc (Székelyudvarhely)		6
Ferenczi Géza (Székelyudvarhely)		8
Kováts Zoltán (Szeged)		9
Kovács Sándor (Székelyudvarhely)		10
Jegyzőkönyv		
A Találkozó jegyzőkönyve		11
Az előadások tartalmi kivonata		12
Nyilatkozat		21
Házirend		
Sajtóközlemény		23
A Székelyudvarhelyi Övezeti Történésztalálkozó műsora (tervezet)		24
Felhívások		25
Az előadások teljes szövege		
Bajusz István (Zürich)	Iparművészeti emlékek a Szilágyságban a XVI-XVIII. századból	33
Balás Gábor (Budapest)	Székelység keletkezése és kifejlődése - gondolatok	39
Beder Tibor (Csikszzereda)	Gyalogszerrel a macarkoyi magyarokhoz	45
Csihák György (Zürich)	Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben (Val d' Anniviers Wallisban)	51
Ferenczi Géza (Székelyudvarhely)	A székely rovásírás ma létező emlékei Székelyudvarhely környékén	69
Ferenczi István (Kolozsvár)	Udvarhelyszéki töltésvonulatokról.	85
Dénes István (Barót)	Adatok Erdély Szent László-kori határvédelmének kérdéséhez	

Koós Ferenc (Szigetszentmiklós)	A tanítás módja, helye és tananyaga a Tiszántúli protestáns népiskoláiban a XVIII-XIX. század fordulóján	107
Kovách Géza (Arad)	A Temesi Bánság fejlődése a török kiűzése után	125
Kováts Zoltán (Szeged)	A székely népesség számának alakulása az Erdélyben történő megtelepedéstől kezdvé 1910-ig	133
Nagy Alpár (Budapest)	A székely himnusz problematikája	141
Simon Zoltán (Vancouver)	A csodaszarvastól a dákokig	155
Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)	Erdélyi földrajzi nevek TAMANA-elemzése Bendola-névelemzés Penszék környékéről TAMANA beszámoló	161 165 169
Vofkori László (Székelyudvarhely)	Csiksomlyó	173
Zárógondolatok, Függelék		
Ferenczi Géza (Székelyudvarhely)		177
Kováts Zoltán (Szeged)		178
	A ZMTE eddig megjelent kiadványai	180
	Előkészületben	181
	Terjesztők	182
	Info	183

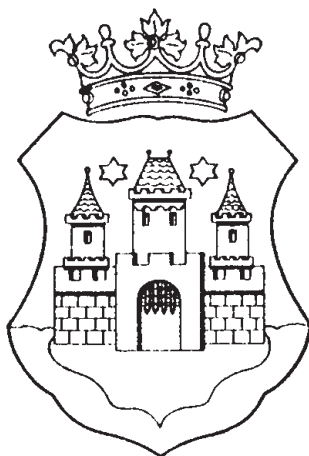
**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Második (Komáromi)
Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai**

ISBN 963 85274 3 9

Tartalom

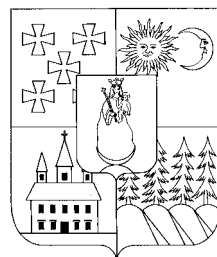
Előszó	11
Megnyitók	
Krajczár Gyula (Komárom)	12
Juba Ferencz (Bécs)	13
Jegyzőkönyv	
Jegyzőkönyv	15
A Találkozó műsora	16
Az előadások foglalata	18
Nyilatkozat	24
Házirend	25
Sajtóközlemény	26
Statisztika	27
Meghívók	28
Az előadások teljes szövege	
Csihák György (Zürich)	A magyar őstörténet kutatásának jelentősége, főbb irányai és jelenlegi helyzete
Lukács József (Kassa)	Árpád útja a Kárpát-medencébe
Herényi István (Budapest)	Az avar, frank, magyar gyeplérendszert 800-tól 1242-ig
Juba Ferencz (Bécs)	Emlékezés Magyarország tengeri kikötőire
Halabuk József (Budapest)	Regionalizmus a Duna mentén
Berényi Zsuzsa Ágnes (Budapest)	A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története

Csámpai Ottó (Pozsony)	A Nyitra-vidék történelemtudata egy szociológiai felmérés alapján	107
Galambos Ferenc (Alsóőr-Unterwart)	Az őrvidéki (burgenlandi) magyarok	123
Sidó Zoltán (Komárnó)	Komáromi Városi Egyetem	125
Gáspár Tibor (Komárom)	A magyar főiskola megalapításával kapcsolatos kérdések az elmúlt hetven évben Csehszlovákiában	127
Bilkó István (Komárom)	Komárom tűzvédelme fejlődésének főbb állomásai 1945-ig	129
Függelék		
	A ZMTE eddig megjelent kiadványai	147
	Előkészületben	148
	Terjesztők	149
	INFO	151

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Erdélyi Övezeti Történetstálalkozói
1995-1999**

ISBN 963 85684 9 6

Tartalom

Csihák György (Zürich)

Előszó

Az előadások szövege

Balás Gábor (Budapest)	Székelységet és Erdélyt érintő lényeges őstörténeti adatok	11
Kréneisz Géza (Öckerö)	Madžaria és Adžaria	15
Barabási László (Csikszereda)	Kik a székelyek?	17
Herényi István (Budapest)	Párhuzam a nyugati és a keleti végvidék között. Őrség - Székelység	25
Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)	Csik + Szék Tamana térképe	33
Takács József (Tiba)	Nincsen címe, de majd lesz! avagy Ílyen nincsen mégis van!	51
Takács József (Tiba)	Az írások egyik öse	70
Takács József (Tiba)	A Hét Égről	75
Szekeres István (Budakalász)	Székely-hun írásjelek a hunok és a koraavarok régészeti leletein	77
Ráduly János (Kibéd)	Maros megye feliratos rováslemlékei	100
Henkey Gyula (Kecskemét)	A Székelyföldön végzett etnikai-embertani vizsgálatok főbb eredményei	108
Sántha Pál Vilmos (Csikszereda)	A Székelyföld öngazgatási törekvésének történelmi háttere	114
Kováts Zoltán (Szeged)	Európa - Magyarország - Románia népesedési múltja és jövője	123
Dénes István (Barót)	Az alsórákosi Tepő-vára	136
Balázs Sándor (Csikszereda)	Kelet-Erdély gazdasága a 15-16. században	147
Bíró Donát (Szászrégen)	Görgényszentimre történelmi múltja, nevezetességei	160

Cserey Zoltán (Sepsiszentgyörgy)	Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken az 1848-at megelőző években	167
Róth András Lajos (Székelyudvarhely)	Iskoláink millenniumi ünnepei	179
Csihák György (Zürich)	Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonómia, magyarul önigazgatás, önkormányzat, önrendelkezés	190
Csapó I. József (Nagyvárad)	Autonóm nemzeti közösség, vagy önfeladó nemzeti kisebbség	197
Csámpai Ottó (Pozsony) - Barsiné Pálmai Éva (Győr)	Az 1945-1949-es szlovákiai magyar iskolanélküliség társadalmi követke- ményei	200
Csihák György (Zürich)	Közép-Európa útja az övezetek Európájába	210
Takács József (Tiba)	Az udvarhelyi találkozóról	221
Takács József (Tiba)	Egy régi világ hagyatéka	226
Függelék		
	Székely fohász	240
	Nyilatkozat	241
	Házirend	
	Az öt találkozó jegyzőkönyve, műsora, az előadások foglalata, meghívók	243
	Statisztikák	307
	Kiadványaink	309
	Előkészületben	311
	Info	312

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Nyolcadik (Sárközi - Decsi)
Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai**

ISBN 963 86100 1 8

Tárgy: Délközép-Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére

Decs, 2000

Tartalom

Előszó	11
Az etei emlékmű	16
Az előadások teljes szövege	
Homoki János (Budapest)	Üdvözllet Sárköznek 19
Herényi István (Budapest)	A gyepű 28
Csötöny Bálint (Budapest)	Sárköz, benne Alsónyék történelmi múltja 33
Vámos-Tóth Bátor (Mukilteo)	A Tamana Sárköz 41
Vámos-Tóth Bátor (Mukilteo)	Szala + Kóta + Csóka 56
Vámos-Tóth Bátor (Mukilteo)	Az ősi település Ete 58
Vámos-Tóth Bátor (Mukilteo)	Fé-Hun - Éte 65
Vadas Ferenc (Szekszárd)	A sárközi helynevek vízi világról beszélnek 68
Faragó József (Kolozsvár)	Júlia szép leány székely népballadájának történelmünk előtti rokonsága 77
Rosner Gyula (Szekszárd)	Avar kerámiaműhelyek Szekszárd környékén 83
V. Kápolnás Mária (Szekszárd)	Áradások és vízszabályozások Bátán a 18-19. században. 88
Starmüller Géza (Kolozsvár)	Hozzászólás Andrásfalvy Bertalan előadásához 98
Koppáné Kertész Margit (Szekszárd)	Hozzászólás 100
Kováts Zoltán (Szeged)	Decs népesedési viszonyai 1830-199 között 101
Starmüller Géza (Kolozsvár)	Hozzászólás 108

Balázs Kovács Sándor (Szekszárd)	Ellentétek és kapcsolatok a sárközi magyar és a környező német falvak együttélésében	110
Aradi Gábor (Szekszárd)	Decsi Hétköznapiak a múlt század ötvenes éveiben	123
Tóttós Gábor (Szekszárd)	A Sárköz hunora a helyi sajtóban (1873-1914)	131
Sümei József (Bátaszék)	Adalékok Tolna megye egyházi intézményeinek középkori történetéhez	136
Vincze Áron (Decs)	Gondolatok a decsi református egyház történetéhez	142
Miklós Zsuzsa (Budapest) - Vízi Márta (Szekszárd)	Előzetes jelentés a középkori Ete mezőváros területén végzett kutatásokról	147
Kerekasztal beszélgetés		176
Pálffy Gyula (Budapest)	A sárközi táncokról	184
Szabó A. Ferenc (Budapest)	Hozzászólás	193
Faragó József (Kolozsvár)	Zárszó	195
Csihák György (Zürich)	Hozzászólás	198
Függelék		
	Jegyzőkönyv	203
	Felhívás	204
	Nyilatkozat	205
	Házirend	206
	Műsor	207
	Az előadások foglalatja	211
	Statisztika	225
	Felhívás	227
	Kiadványaink	229
	Előkészületben	231
	INFO	240

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 18 ÉVE

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület svájci közérdekű intézmény. 1985-ben alakult a svájci polgári törvénykönyv 60. pontja szerint. Székhelye Zürich. Támogatója Magyarországon a közhasznú „Történelmi Örökségünk Alapítvány”.

Jelenleg száztizenhét tagja van, akik négy világrész (Amerika, Ausztrália, Ázsia, Európa) tizenkilenc országában (Anglia, Argentína, Ausztrália, Ausztria, Csehország, Dánia, Görögország, Írország, Kanada, Kína, Magyarország, Németország, Románia, Svájc, Svédország, Szlovákia, Thaiföld, Ukrajna, USA) tevékenykednek. A legfiatalabb aktív tagja nyolc, a legidősebb kilencvenhárom éves; a tagság átlagos életkora negyven körül lehet. A kutatók az egész Kárpát-medencéből, megalakulása óta részt vesznek tevékenységében.

Az egyesületnek 1994-ben három megye zászlót adományozott, amelyet a veszprémi érsek szentelt és a pozsonyi református püspök megáldott.

Az egyesület eddig hét országban tizenhat magyar őstörténeti találkozót rendezett, Magyarországon tíz alkalommal magyar őstörténeti iskolát (1-1 hétig) és a Kárpát-medencében kilenc övezeti történetstálalkozót (3-3 naposat). Ezeken a rendezvényeken 377 szakember 906 előadást tartott 5.794 résztvevő előtt.

A fentieken túl, az egyesület tizenhét évnyi fennállása alatt, négy világrész huszonegy országában további több, mint kétszáz településen, ezernél több előadást tartott, mintegy tízezer résztvevő előtt. A hallgatóság összlétszáma így, a tizennyolc év alatt meghaladja a tizenötezer főt.

A ténylegesen elhangzott előadások száma jóval több, mivel egyes előadások több alkalommal is elhangzottak, továbbá a számos országban tartott előadások nem mindig jelentek meg nyilvántartásunkban.

Az egyesület kiadott harminchét könyvet 43.662 példányban, amelyek mindenhol megtalálhatók a világban, ahol magyarok élnek vagy tanulnak.

A Magyar Köztársaság oktatási minisztere engedélyével jogosultak vagyunk a történelemtanárok továbbképzésére.

Az egyesület tulajdonosa a magyar nemzeti lexikonnak, az Encyclopaedia Hungarica-nak. Ez a négykötetes mű Kanadában készült tizennyolc éven át, 844 személy munkájának eredménye. A négy világrészen élő, tizenötmilliónyi magyar legjelentősebb közös alkotása az elmúlt évtizedekben.

Az egyesületet előterjesztették az Európa Tanács „René Descartes 2002” tudományos díjára.

Zürich, 2002. november hó

*Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Elnökség*

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH ZÜRICHİ MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn
Magyar Őstörténeti Találkozóak Titkársága
CH-8047 Zürich, Postfach 502
Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák
Telefon: 0043/3352/31872

Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület
Unterstützung durch „Stiftung für unser historisches Erbe“
Az egyesület támogatója a közhasznú „Történelmi Örökségünk Alapítvány“
Präsident/Elnök: dr. Vedres András
H-1519 Budapest, Pf. 426, Telefon/Fax: 0036/1/220-3040
E-mail: genius@inventor.hu

Kapcsolati cím Magyarországon:
Sancz Klára Lujza
H-1117 Budapest, Hamzsabégi u. 20.
Telefon: 0036/1/209-5960

NYILVÁNOS ELŐADÁS BUDAPESTEN
MINDEN HÓNAP UTOLSÓ ELŐTTI CSÜTÖRTÖKJÉN 17 ÓRAKOR
H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: 0036/1/3116287
és még több városban

Tafelrunde/Asztaltársaság:
Budapest, Csikszereda, Felsőőr/Oberwart, Hobart, Kassa, Kolozsvár,
Marosvásárhely, Melbourne, Pozsony, Rozsnyó, Sydney

Informatio:
www.zmte.ini.hu
E-mail: zmte@freemail.hu

